

**SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMLARINDAKİ
ÖĞRENCİLERDE DİNİ ALGININ PSİKOLOJİK TEMELLERİ VE DİNİ
DANIŞMANLIK REHBERLİK**

Hacer ÇETİN GÜNGÖR

**Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Muammer CENGİL

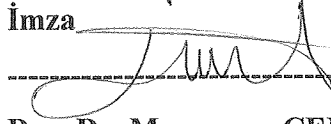
Çorum 2012

KABUL VE ONAY

Hacer ÇETİN GÜNGÖR tarafından hazırlanan “Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumlarındaki Öğrencilerde Dini Algının Psikolojik Temelleri Ve Dini Danışmanlık Rehberlik” başlıklı bu çalışma 19.06.0212 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. İclal ARSLAN (Başkan)

İmza

Doç. Dr. Muammer CENGİL (Danışman)

İmza

Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKÇU

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

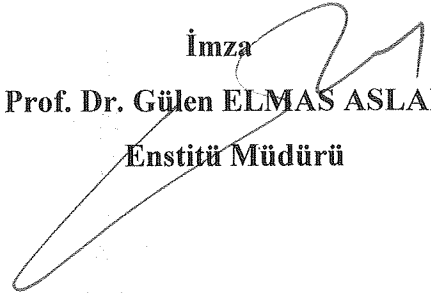
İmza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. Gülen ELMAS ASLAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRL ÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(22/06/2012)

Hacer ÇETİN GÜNGÖR

ÖZET

ÇETİN GÜNGÖR Hacer, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumlarındaki Öğrencilerde Dini Algının Psikolojik Temelleri ve Dini Danışmanlık Rehberlik, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2012.

Bu çalışmada Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı ilgili kurumlarda barınmakta olan 6–13 yaş grubu çocuklarının dini algılarının psikolojik temelleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yeni bir uygulama alanı olarak ortaya çıkan dini danışmanlık ve rehberliğin uygulanmasında ihtiyaç duyulacak kurumlardan birinin de Çocuk Esirgeme Kurumları olduğu kesindir. Görev yaptığım ilköğretim okullarına devam eden 6–13 yaş grubu yetiştirme yurdu öğrencileri ile yaptığım görüşmeler tezin dayanak noktasını oluşturmaktadır. Çalışmamızda ayrıca çocukların öğretmeni olarak kuruma yaptığımız ziyaretler sırasında edinilmiş gözlemlere de yer verilmiştir.

Yapılan çalışmanın bizi götürdüğü sonuçlara göre 6–13 yaş grubu öğrencilerinin özel durumları, olumlu bir din algısının oluşumuna engel olmaktadır. Fakat çocukların dini eğitim alma ve olumlu bir din algısına sahip olmalarına katkı sağlayacak çalışmaların yapılmasının önemli ve gerekli olduğu düşüncesine sahip olduklarını söylemek mümkündür. Yurt ortamında gelişim özellikleri ve özel durumları dikkate alınarak bu çocuklara dini hizmet verilmelidir. Verilen dini hizmetler gerek çocukluk ve ergenlik gerekse daha sonraki yaş dönemlerinde olumlu dini algı, tutum ve davranışa sahip olmalarında önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Esirgeme Kurumu, Dini algı, Din eğitimi, Dini danışmanlık, Dini rehberlik.

ABSTRACT

ÇETİN GÜNGÖR Hacer, Students for Social Services and Child Protection Institutions and Religious Counseling Religious Counseling Psychological Foundations of Perception, Master's Thesis, Çorum, 2012.

In this thesis a survey was conducted on children aged between 6 and 13 housing in places attached to the Society for Protection of Children. By the survey it is aimed at revealing psychological fundamentals of these children's religious perceptions. It is sure that the Society for Protection of Children will be one of the institutions needing to newly emerging field of religious consultancy and guiding. The thesis is based on the interviews made by the children aged between 6 and 13 housing in reformatories and attending to the schools that I work. Also observations on children made during my visits to the institution were featured in the thesis.

According to results of survey, children have a negative religious difficulties in their situation. However a religious service should be offered in dormitories to the children by concerning their development and special situations. This is important for children to have a positive religious perception, attitude and behavior in their adolescence and adulthood.

Keywords: the Society for Protection of Children, Religious perception, Religious consultancy, Religious guidance

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLOLAR LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1
1. Konunun Önemi.....	1
2. Problem ve Amaç.....	6
3. Alt Problemler.....	7
4. Hipotezler.....	8
5. Araştırmanın Yöntemi	9
6. Araştırmanın Sınırlılıkları	9
7. Evren	10
8. Örneklem.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

YETİŞTİRME YURTLARI VE TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. SOSYAL HİZMETLERİN ANLAMI VE GELİŞİMİ	11
1.2. KİMSESİZ ÇOCUKLARA YÖNELİK GÖREV YAPAN KURUMLARA GENEL BİR BAKIŞ	12
1. 2. 1. Darüleytam.....	12
1. 2. 2. Çocuk Esirgeme Kurumu.....	13
1. 3. YETİŞTİRME YURTLARINA GENEL BİR BAKIŞ	17
1. 3. 1. Sevgi Evleri.....	20
1.3.2 Çocuk Evi.....	20
1. 4. KİMSESİZ ÇOCUKLARA YÖNELİK YAPILAN HİZMETLER.....	21
1.4. 1. Koruyucu Aile Hizmeti.....	21
1.4. 2. Evlat Edinme.....	21

1. 5. YETİŞTİRME YURTLARINDA KALAN ÇOCUKLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ	22
1. 6. YETİŞTİRME YURTLARINDA DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK	28
1.6.1. Dini Rehberlik.....	29
1. 6. 2. Dini Davranış	34
1. 6. 3. İnsan Psikolojisinin Tebliğ ve Dini Eğitim Açısından Önemi.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUKTA DİN ALGISININ OLUŞMASI

2.1. DİN KAVRAMI	37
2. 2. DİN KAVRAMININ OLUŞUMUNDA DİN EĞİTİMİNİN ROLÜ	40
2.2.1. Ailede Din Eğitimi	41
2. 2. 2. Din Kavramının Oluşumunda Aile İçi İletişimin Rolü.....	49
2.3. DİN ALGISI	54
2. 3. 1. Çocukta Olumlu Dini Algının Oluşmasında Önemli Bazı Noktalar	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. GÖRÜŞME VE GÖZLEM YAPILAN DENEK GRUBU İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	65
3. 2. BULGULAR VE YORUMLAR	66
3. 2. 1. Ailede Alınan Din Eğitimi ile Dini Algı İlişkisi	66
3. 2. 2. Çocuğun Çevresinde Bulunan Dindar İnsanların Davranışlarının Dini Algı İle İlişkisi	69
3. 2. 3. Aileden Yoksunluğun Din Algısı İle İlişkisi	70
3. 2. 4. Din Eğitiminde Uygulanan Ceza ile Dini Algı İlişkisi	71
3. 2. 5. Din Eğitiminde Verilen Ödül Yöntemi ile Din Algısı ile İlişkisi	72
3. 2. 6. Kur'an-ı Kerim Öğrenme ile Dini Algı İlişkisi.....	74
3. 2. 7. Peygamberlerin Hayat Hikâyelerinin Dini Algı İle İlişkisi	75
3. 2. 8. Seven Tanrı İnancı ile Dini Algı İlişkisi	76
3. 2. 9. Dua Davranışının Dini Algı ile İlişkisi	79
3. 2. 10. Yuva Çocuklarının Özel Durumlarını Tanrının Cezalandırması Algısı ile Dini Algı İlişkisi	80

SONUÇ.....	81
ÖNERİLER	84
KAYNAKÇA	86

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Bireysel Dindarlığın Kaynakları.....	61
--	----

KISALTMALAR

a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.e.	: Adı geçen eser
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
T.D.İ.B.Y.	: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
Edt.	: Editör
Enst.	: Enstitü
Fak.	: Fakültesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Müd.	: Müdürlüğü
Psk.	: Psikoloji
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.D.V.Y.	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Üni.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖNSÖZ

Aile ortamından mahrum olan “Korunmaya Muhtaç Çocuk” olarak ifade edilen anne-babasız veya ihmal ya da istismar edilen çocukların dini gelişimleri açısından da yetersiz kaldıklarını görmek mümkündür. Bu dini gelişimde var olan yetersizlik dini algılarının oluşumunu ve gelişimini de olumsuz olarak etkilemektedir. Küçük yaşlarda yetiştirme yurtlarına yerleştirilen çocuklar fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerini tamamlayamadıkları gözlemlenen bir durumdur. Bu durumlar, çocuklarda kendileri ile ilgili yetersiz algı geliştirmeleri, kendilerini toplumdan soyutlamaları ve şimdi ya da daha sonraları karşılaşılabilecekleri sorunların üstesinden gelebilme becerilerini geliştirebilmeleri için ihtiyaç duyulan alanlarda ivedilikle ve bilimsel yollarla hizmet sunulmasını gerekli kılmaktadır. Zira bu gereklilik dinimiz İslam’ın yetimlere ve insan yetiştirmeye verdiği önemin bir gereğidir. Bu çocukların maddi olan her türlü ihtiyaçları karşılanırken, daha fazla desteğe ihtiyaç duyacakları özel durumlara rağmen manevi olarak ihmal edildiklerini görmekteyiz.

İşte bu ihmalin varlığı bizi, bu çalışmayı yaparak hem bu çocukların eğitimi ve gelişimlerinin önemine dikkat çekmek hem de zamanın gereklerine uygun hizmetlerin özellikle bu kurumlarda yapılması gerektiğine işaret etmeye itmiştir. Din ve Peygamberin uygulamalarının rehberliğinde bu çocukların manevi ihtiyaçlarını karşılayıp, yoksunluklarına rağmen olumlu bir din algısının oluşturulması yoluyla bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Bu çocuklara yönelik, yeni bir hizmet alanı olan dini danışmanlık ve rehberliğin sunulması önem arz etmektedir. Dini rehberlik ve danışma hizmetlerinin içeriğine baktığımızda da bu kurumlardaki büyük bir boşluğu dolduracaktır.

Yaptığımız bu çalışmada bizden hiçbir yardımı esirgemeyen Hocam Sayın Doç. Dr. Muammer CENGİL ve Yüksek lisans eğitimimiz sırasında bize emeği geçen tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Çorum – 2012

Hacer ÇETİN GÜNGÖR

GİRİŞ

1. Konunun Önemi

İnsan davranışını konu alan Psikoloji ve onun bir alt dalı olan Din Psikolojisi, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Batı bilim geleneği içerisinde bağımsız birer varlık kazanmaya başlamışlardır.¹ Günümüze kadar bu bilim dallarının konu alanı gittikçe genişlemekte ise de, bu alanda elde edilen bilgiler henüz yeterli bir seviyeye ulaşabilmiş değildir.² Tabii ki çalışmalar ilerledikçe insanı ve onun davranışlarını daha iyi tanıyabilme imkanlarının artacağı da bir gerçektir. Her alanda ve kurumda her bireyin hayatına girmeye başlayan psikoloji bazı alanlarda dinle desteklendiğinde birey için bir güç kaynağı olabileceğini söylemek mümkündür.

Çocuk esirgeme kurumunda kalmakta, büyümekte ve bir birey olarak yaşam içerisinde yerini alan bu çocukların tanınması, gelişim dönemlerinin bilinmesi ve problemlerine çözüm üretilmesi gereklidir. Bütün bunların sağlanabilmesi için de kuşkusuz bilimsel ve uygulanabilirliği olan çözümler üretmek yerinde olacaktır.

Bu çocuklar üzerinde yapılan çalışmalara baktığımız da onların dini algıları, nasıl bir dini ve ahlaki gelişim gösterdikleri gibi konular üzerinde pek durulmadığı görülmektedir. Maddi şartların düzeltiliyor, imkanların geliştiriliyor ve sunuluyor olması problemlerin çözüldüğü anlamına gelmemektedir. Bu çocukların davranış bozuklukları, başarısızlık ve vasıfsız bireyler olarak toplumun karşısına çıkıyor olması dikkate alınması gereken bir konudur. Maddi imkanların geliştirilmesinin yanında çocuklara manevi olarak hayatı anlamlandırmaları ve yoksunlukları karşısında onlara güç vererek, ellerindeki imkanları kullanma yollarının gösterilmesi gerekmektedir.

¹ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayayınları, İstanbul 2003, s. 2.

² Hayati Hökekleli, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, s. 1.

Aile çocuğun dini eğitiminde temel etkidir.³ Ailede temeli atılmakta olan olumlu din algısının oluşmadığı durumlarda çocukların okullarda aldığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri önem kazanmaktadır.

Gerek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı ile imzalanan protokol gereği yapılan çalışmalar olumlu olmakla birlikte yeterli olmadığı görülmektedir. Zira okuma, anlama eksiklikleri olan, sürekli bir aile ortamı özlemi içerisinde yaşayan bu öğrencilerin bu çalışmalarda yeterli düzeyde faydalanamadıkları gözlenmiştir. Bu kurumlarda bulunan çocukların çoğunun psikiyatr ve psikolog desteği aldığı ve bazı öğrencilerde gelişme gözlenemeyen durumlar yaşanmaktadır. Bütün bu konular bize, bu öğrencilerin problemlerini çözmeye yardımcı ve alternatif olabilecek yeni yöntemlere ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Yeni bir uygulama alanı olarak karşımıza çıkan dini rehberlik hem Diyanet İşleri Başkanlığı hem de İlahiyat Fakülteleri tarafından değerlendirilmektedir. Fakülteler aracılığıyla bu hizmeti verecek eleman yetiştirilirken, Diyanet İşleri Başkanlığı yoluyla da ihtiyaç duyulan kurumlarda bu hizmeti vermek gerekmektedir. Tabii ki dini danışmanlık ve rehberlik ayrı ve önemle ele alınabilecek, üzerinde çalışma yapılacak bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz burada bu kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik hizmetinin öncelikle verilmesi gereken kurumlardan birisi olduğunu ve uygulanmasının burada yetişen çocuklar için önem arz ettiğini ortaya koymak istiyoruz.

Bu kurumlarda çalışan psikologlara yöneltilen soruların çoğunluğunu dini kavramlar üzerinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Fakat dini konularda ve dini rehberlik alanında herhangi bir eğitim almamış olan psikologların bu alandaki ihtiyacı karşılaması mümkün görülmemektedir. Okullarda görev yapan rehberlik öğretmenleri daha çok okul başarısı veya başarısızlığı ve çözümleri üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Bu iki duruma bakıldığında özellikle bu kurumlarda yaşayan çocukların bu ihtiyaçlarına cevap verecek bir uzmanlık alanının oluşturulması gerekmektedir. Çünkü gerek tedavi amaçlı görüşme yapılan psikologlara dini içerikli soruların yönetilmesi, gerek

³ Mehmet Emin Ay, "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Önemi", *1. Aile ve Çocuk Sempozyumu*, 4-6 Ekim, Bursa 1991, 15.

okullarında görev yapan rehber öğretmenlerinin çalışma alanlarının daha çok okul başarısı üzerine yoğunlaşması bu görüşümüzü haklı ve gerekli kılmaktadır.

Aile ortamından herhangi bir şekilde uzak kalmış, dolayısıyla aileden edinilebilecek tecrübelerden mahrum olan çocuklar üzerinde yapmış olduğumuz bu araştırmada, yetiştirme yurtlarında kalan çocukların din algısı, dini tutum ve davranışları ve dini sosyalizasyon sürecinde diğer çocuklardan ne derece farklılıklar gösterdiği sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte araştırma yapılan yetiştirme yurdu çocuklarının 6–13 yaş grubunda oldukları dikkate alındığında, bu yaş grubu çocuklarının din algısı temelinin bu dönemde atıldığı unutulmamalıdır. Bu nedenle dini konulardaki duygu ve düşüncelerinin olumlu ya da olumsuz algı haline dönüşmesi sonrasında oluşacak kimliği de etkilemektedir. Bu kurumlarda büyüyen çocuklar tutumlarında aşırılık sergilemek, duygu ve düşüncelerinde aşırı hassasiyet gösterme eğiliminde olabilmektedirler. Ayrıca yetiştirme yurtlarında kalan çocukların diğer akranlarına göre daha fazla hassas olmaları anlaşılır bir durumdur.⁴

Tabii her koşulda vurgulanması gereken aile kurumunun bir çocuk için çok büyük bir önem arz ettiğidir. İlgili kurumlar yoluyla bu çocukların korunması ve gerekli hizmetlerin sunulması, çocukların aile yoksunluğundan meydana gelen problemlerin kaynağını ortadan kaldırmayacaktır. Aile kişinin sadece kendisi olduğu için sevildiği bir yerdir. Ona sahip çıkmak ülkeye ve bu ülkenin geleceğine sahip çıkmak demektir. Milletler aileler ile yaşar.⁵ Dağılmış aileler ise, ruh sağlığı açısından ciddi bir risk sunmaktadırlar.⁶ Bu yüzden çocukların ve toplumun aile kurumunun önemi ve korunması hakkında bilinçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Çocuğun sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırılabilmesi için anne ve babanın birlikte olduğu bir aile ortamına ihtiyaç vardır. Çünkü eksik bir ebeveynin yeri doldurulamamakta, parçalanmış ailelerin çocuklarında yeteneklerin gelişimi düşmekte

⁴ Fatih Çelik, *Dini Sosyalizasyon Sürecinde Aile Kurumunun Önemi Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençler İle Aile Ortamında Kalan Gençlerin Din Algısı, Dini Tutum ve Davranışları ve Sosyal İlişkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. 127.

⁵ Süleyman Doğan, *Ailede Sevgi Eğitimi*, Selis Yayınları, İstanbul 2009, s.25.

⁶ Kemal Sayar, "Parçalanmış Ailelerde Ve Çocuklarında Görülen Problemler Günümüzde Aile", *Uluslararası Aile Sempozyumu*, İstanbul 2007, s.75.

ve yetişkin rolünü başarıyla benimseyememektedirler.⁷ Bu çocukların bireysel olarak iyi yetişmeleri, toplumun temeli olacak yetişkinler olmaları açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla toplumun genel sağlığı açısından da önem arz etmektedirler. Birçok çalışma şunu göstermektedir ki, boşanmış aile çocuklarında akademik, davranışsal, psikolojik ve sosyal problemler görülme oranı, boşanmamış ailelere göre daha yüksektir.⁸ Boşanmanın çocukların tüm yaşamı üzerine uzun dönemli çok olumsuz etkileri olmaktadır. Bu çocuklar sosyo-ekonomik durum, eğitim ve ilerideki evlilik kaliteleri açısından değerlendirildiğinde olumsuz yönde etkilendiklerini gösteren net sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu etkiler tüm hayatlarını kapsamakta ve onları; düşük kazanç, düşük eğitim, düşük evlilik kalitesi, yüksek boşanma ihtimali, aile içi bağların zayıflaması ve düşük subjektif iyilik hali gibi bir takım sonuçlar beklemektedir.⁹ Artan bu boşanma oranı toplumun geleceğinin de tehlike altında olduğunu göstermektedir.¹⁰ Bu durumda aile bütünlüğünün korunması konusunda toplum üyelerini bilinçlendirmek gerekmektedir.

Toplumun bireyler üzerinde ne denli etkili olduğu konusunda önümüzde birçok örnek bulunmaktadır. Toplum içerisinde genel olarak yaşanan olaylardan farklı durumlar ortaya çıktığında bu durumlar içerisinde kalan çocuklar kendilerini toplumun dışında hissetmektedirler. Çocuk için zararlı olacak bu hissin giderilmesinde Hz. Peygamberin hayatından kesitler kullanılabilir. Örneğin, Peygamberimiz kendisi de yetim olarak büyümüştü. Babası öldüğü zaman henüz doğmamıştı. Doğumu dedesinin evinde olmuştu. Sonra sütanneye verilmiş, dört yaşına kadar sütannesinin evinde kalmıştı. Annesinin yanına döndükten iki sene sonra, henüz altı yaşında iken annesini de kaybetti, dedesinin yanına yerleşti. Fakat dedesi çok yaşlıydı, ona ancak iki yıl bakabildi, torununu en şefkatli oğlu Ebû Talib'e emanet ederek vefat etti. Sekiz yaşından itibaren amcası Ebû Talib ile yengesi Fatma ona kendi çocuklarından ileri bir özenle baktılar. Kendilerinin pek çok çocukları vardı. Yemek zamanı hepsi sofraya üşüşür, yiyecekleri kapışırıldardı. Yeğenlerinin kapışmaya katılmadığını fark ettiklerinde ona ayrı yedirmeyi adet edinmişlerdi. Yengesi ile ilgili olarak Peygamberimiz, daha sonra şunları anlatmıştır: *"O öldüğü zaman bazı kimseler beni uyarmak istediler: -Ey*

⁷ Haluk Yavuzer, *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*, İstanbul 2011, s. 134.

⁸ Yavuzer, *age*, s. 140.

⁹ Orhan Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2004, s.176

¹⁰ Sayar, *agm.*, s. 70.

Allahın Elçisi, böylesine yaşlı bir kadının ölümünden niçin bu kadar üzüntü duyuyorsun? dediler. Ben şöyle cevap verdim: -Nasıl duymayayım! Ben onun yanında, yetim bir çocuk olarak sığınmış halde iken o, kendi çocuklarından önce beni doyurur, kendi çocuklarından önce benim saçlarımı tarardı. O benim annemdi".¹¹ Hz Peygamber'in hayatının her aşamasında bütün insanlık için örnekler ve rehberlik vardır.¹² Onun yetim ve öksüz oluşu da bu çocuklara yönelik yapılacak hizmetlere kaynaklık edecektir.

Yetimliği Peygamberimize felâket getirmemişti. Bu durum Kur'an-ı Ke-rim'de şöyle bildirmiştir: *"Kuşluk vaktine ve durgun geceye yemin ederim ki, Rabb'in seni bırakmadı, sana darılmadı da; ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır; hem sana Rabb'in öyle verecek ki, artık hoşnut olacaksın. O seni öksüz bulup da barındırmadı mı? Şaşırılmış bulup da yol göstermedi mi? Yoksul bulup da zengin etmedi mi? Öyle ise öksüzü sen de sakın incitme; isteyeniyi de reddetme; Rabb'inin nimetini ise her zaman ikrar et"¹³.*

Kur'an-ı Kerim, yetimlerle ilgilenmeyi Allah'a imandan hemen sonra, Allah'a hizmet etme cümlesi içinde bildirmiştir. *"Allah'a hizmet edin, O'na hiçbir şeyi eş tutmayın. Anaya, babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere iyilik edin"¹⁴. Anne, baba ve diğer yakınlardan sonra iyilik edilecek kişilerden ilk sırayı, daima yetimler almaktadır. İyilik, merkezden çevreye yayılacaktır. Önce anne-baba, sonra diğer yakınlar, hemen sonra yetimler. Yetimlere yapılacak iyilik, öyle bayramda, seyranda, dost-düşman görsün de itibar etsinler diye yapılmayacaktır. Bu iyilik gerçek iyilik olacaktır: *"Allah, kendini beğenen, böbürlenene kimseleri sevmez. Onlar hem kendileri cimrilik yaparlar, hem başkalarını cimriliğe teşvik ederler. Allah'ın hol bol vermiş olduğu nimetleri gizlerler. Allah'a ve ahiret gününe inanmayan ve mallarını insanlara gösteriş için harcayanları, Allah böylelerini sevmez"¹⁵. Peygamberimizin en iyi yuvarının yetimin barındırıldığı ve iyi davranıldığı ev olduğunu bildirmiştir: *"Müslümanlar arasında evlerin en hayırlısı, içinde kendisine iyi bakılan yetimin bulunduğu evdir; evlerin en***

¹¹ Beyza Bilgin, "Yetim Ve Kimsesiz Çocuklarla İlgili Tesisi Kurma Ve Yaşatmanın Önemi", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt: 33, Sayı: 3, 1997, s. 11.

¹² Kur'an-ı Kerim, Ahzab 21.

¹³ Kur'an-ı Kerim, Duha 1/11.

¹⁴ Kur'an-ı Kerim, Nisa 36.

¹⁵ Kur'an-ı Kerim, Nisa 36/38.

*kötüsü de, içinde kendisine kötü davranılan bir yetimin bulunduğu evdir. Ben ve yetimin bakıcısı Cennet'te, su iki parmak gibi yakın olacağız"*¹⁶ Şeklindeki hadislerle de Peygamber efendimiz yetimler ile ilgilenmeyi mükafat kazandıran bir davranış olduğunu ifade etmiştir.

Bu ve benzeri âyetler ve hadisler Müslümanlara yetimleri sevdirmiş, iyilik yaparak Allah'ın sevgisini kazanmak için yetimler aranır olmuştur. Sofrasında yetim bulundurmamak Müslümanlara sevinç vermiştir. Hz. Ömer'in oğlu Abdullah İbn Ömer bunlardan biriydi. Sofrasında bir yetim bulunmadan yemek yemek istemediği nakledilmiştir: "Abdullah İbn Ömer bir gün yemek zamanı yetimini aramış, bulamamıştı. Yemeğini yiyip bitirdikten sonra yetim gelince, ailesine, ona yemek verilmesini söyledi. Fakat yemek bitmişti. Bunun üzerine kendisi kalktı, yetim için kavrulmuş un ile bal getirdi. Ona dedi ki: -Bunları ye! Vallahi sen aldanmadın. Bu benim yediğimden daha iyidir... Olayı nakleden kişi şu cümleyi eklemiştir: -Vallahi İbn Ömer de aldanmadı (Büyük bir sevap kazandı)".¹⁷ Sahabeler tarafından Peygamberimizin yetim ve öksüz olması ve bu konuda yaptığı teşviklerin meyvesi bu örneklerin yetişmesiyle ortaya çıkmıştır. Sahabenin yaşça en küçüklerinden biri olup daha sonra Müslümanların bilginlerinden biri olan Abdurrahman İbn Ebza, yetimlerle ilgili şu tavsiyede bulunmuştur: "*Yetim için şefkatli bir baba gibi ol. Bil ki, ne ekersen onu biçersin!*"¹⁸ Bu örneklerle Peygamberimiz döneminde toplumun yetim ve öksüzler konusunda bilinçlendirildiği görülmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı yetimlerin bakımı, eğitilmesi, problemlerin çözülmesinin önemi ortadadır. Çalışmamız da böyle bir konuyu içeriyor olması açısından önem arz etmektedir.

2. Problem ve Amaç

Araştırmamızın temel problemi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı yuvalarda ve çocuk evlerinde yaşamakta olan 6-13 yaş grubu çocuklarında dini algılarının psikolojik temelleri ve dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bu kurumlarda uygulanmasıdır.

¹⁶ El-edebül-Müfred, Çev. A.Fikri Yavuz, Cilt I., İstanbul 1979, s. 155.

¹⁷ Age, s. 151-152.

¹⁸ Beyza Bilgin, Yetim, s. 11.

Araştırmanın temel ve alt problemleri ışığında çocukların din algılarının temellerini belirlemektir. Üzerinde ideolojik ve siyasi tartışmalar yapılmakla gündeme gelen dinin hiçbir koşulda ve zamanda bireyden kopmayan bir konu olduğunu görmek gerekir. Yine çalışmamızla dinin birey için motivasyon kaynağı olduğu hakikatini göz önünde bulundurarak modern hayatın problemlerini çözecek boyutlarda ve bilimsel çalışmalar ışığında sunulmasının önemini ortaya koymaktır. Ayrıca araştırmamızın uygulama kısmında yapmış olduğumuz görüşme ve gözlemler bu ve benzer alanlarda yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu ve bu alanlarda yapılan çalışmaların yetersiz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Yapacağımız çalışmanın bu kurumlara ve çocuklara yönelik yapılacak çalışmalara ve hizmetlere bir katkı sağlamasını umut ediyoruz.

3. Alt Problemler

Araştırmamızın bu temel problemine dayalı olarak şu alt problemler araştırılacaktır.

1. Ailede alınan din eğitiminin çocukta dini algı oluşumunda etkisi var mıdır?
2. Çocuğun yakın çevresinde bulunan dindar insanların davranışlarının çocukta dini algı oluşumunda etkisi var mıdır?
3. Çocuğa verilen din eğitiminde uygulanan ceza yönteminin çocukta dini algı üzerinde etkisi var mıdır?
4. Çocuğa verilen din eğitiminde uygulanan ödül yönteminin çocukta dini algı üzerinde etkisi var mıdır?
5. Çocukta olumlu Tanrı algısının dini algı üzerinde etkisi var mıdır?
6. Kuran-ı Kerim öğrenmenin çocukta dini algı üzerinde etkisi var mıdır?
7. Peygamberlerin hayat hikayelerinin çocukta dini algı oluşumuna etkisi var mıdır?
8. Kendisini seven bir Tanrı inancının çocukta dini algının oluşumuna etkisi var mıdır?

9. Dua davranışının çocukta dini algı oluşumunda etkisi var mıdır?

10. Aileden yoksunluğun çocukta dini algı oluşumunda etkisi var mıdır?

11. Çocukların kendi özel durumlarını Tanrının cezalandırmaları olarak düşünmelerinin dini algı üzerinde etkisi var mıdır?

4. Hipotezler

Bu araştırmanın hipotezleri alt problemler doğrultusunda aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

1. Ailede alınan din eğitiminin çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisi vardır.

2. Çocuğun yakın çevresinde bulunan dindar insanların davranışlarının çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisi vardır.

3. Çocuğa verilen din eğitiminde uygulanan ceza yönteminin çocukta olumsuz dini algı oluşumunda etkisi vardır.

4. Çocuğa verilen din eğitiminde uygulanan ödül yönteminin çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisi vardır.

5. Olumlu Tanrı algısının çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisi vardır.

6. Kuran-ı Kerim öğrenmenin çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisi vardır.

7. Peygamberlerin hayat hikâyelerinin çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisi vardır.

8. Kendisini seven bir Tanrı inancının çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisi vardır.

9. Dua davranışının çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisi vardır.

10. Aileden yoksunluğun olumsuz dini algı oluşumunda etkisi vardır.

11. Çocukların kendi özel durumlarını Tanrının cezalandırması olarak düşünmelerinin olumsuz dini algı oluşumunda etkisi vardır.

5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamız teorik ve uygulama olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Teorik bölümde Psikoloji, Din Psikolojisi, Din Eğitimi, Yetiştirme Yurtları, Dini Rehberlik ve Danışmanlık gibi konuyla ilgili yazılmış eserler gözden geçirilerek, çocuklardaki dini algının oluşumu, algıya etki eden etmenler, problemler ve öneriler yoluyla araştırmamız sonuçlandırılmaya çalışılmıştır.

Uygulama bölümü ise görev yaptığım ilköğretim okullarına devam eden Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı kurumlarda barınan 6-13 yaş öğrencileri ile yaptığım görüşme ve gözlemlerden oluşmaktadır.

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmamız için anket yöntemi en uygun yöntemlerden birisi olabilecek iken Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında gerekli izin alınamamış olması bizi anket yöntemini uygulama noktasında sınırlandırmıştır. Dolayısıyla araştırmamız mevcut haliyle görev yapmış olduğumuz okullardaki yuva öğrencileri ile yapmış olduğumuz görüşme ve gözlemlerin yapıldığı yıllar ve örneklem grubuyla sınırlıdır.

Bu kurumlarda verilmesi önerilen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetinin kurumun özellikleri, şartları, çocukların gelişimleri gibi boyutlarda değerlendirilmesi gerekmektedir. Farklı bir kurumda uygulanacak dini danışmanlık ve rehberlikle yuvalarda uygulanacak dini danışmanlık ve rehberliğin uygulanması farklı olacaktır.

Ayrıca araştırmamızın üçüncü bölümünü oluşturan uygulama kısmında elde ettiğimiz sonuçlar, kullandığımız örneklem ve İslam dini ile sınırlıdır. Aynı şekilde bu araştırma, sınıf rehberliği yapılan yuva öğrencilerinin verdikleri cevapların samimi ve doğru olduğu var sayımıyla sınırlıdır.

7. Evren

Araştırmamızın kuramsal kısmının evreni psikoloji ve din psikolojisi, din eğitimi bilim sahalarıdır. Araştırmamızın uygulama kısmının evreni ise ilköğretime devam eden yuva öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmada bu evrenin sečilmesinin bir nedeni araştırmacının öğretmenlik görevini yaptığı ilköğretim öğrencileri arasında yuva öğrencilerinin fazla olmasıdır. Ayrıca araştırmanın konusuyla ilgili olarak en uygun örnekleme grubunun 6-13 yař grubu olacağı düşünölmüştür. Nitekim bu yaştaki öğrencilerde soyut düşünme ve düşüncelerini ifade edebilme yeteneği gelişmeye başlamıştır. Ayrıca dini hayat açısından ergenlik döneminin kendine has bir takım psikolojik özellikleri vardır. 6-13 yař öğrencilerinde ise insanın hayatında oldukça fırtınalı geilen ergenlik döneminin yoğun karmaşık duygular tam olarak yaşanmaya başlamamıştır. Bu durum ise araştırmanın amacına uygun bir şekilde dini algının temellerinin bu son çocukluk döneminde atıldığını test etmemize olanak tanımaktadır.

8. Örnekleme

Araştırmanın kuramsal kısmının örneklemini dini algının psikolojik temelleri oluşturmaktadır. Uygulama kısmının örnekleme ise Yozgat ilinde görev yaptığım ilköğretime devam eden yuva çocuklarıdır. Örnekleme oluşturulurken tesadüfi örnekleme (Random) yöntemi kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YETİŞTİRME YURTLARI VE TARİHİ GELİŞİMİ

Bu bölümde kimsesiz çocuklara yönelik hizmet yapan kurumlar ve bu kurumları tarihi gelişim süreçleri içerisinde ele almayı doğru gördük. Bu kurumların ortaya çıkışı, gelişimleri ve hizmetleri gibi durumların bilinmesi konunun doğru değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu kurumları genel bir bakış açısıyla ele alarak burada kalan çocukların yaşam şartları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu durumda kurumların tanınması çocukların yaşam şartlarını değerlendirebilmek açısından önemlidir.

1.1. SOSYAL HİZMETLERİN ANLAMI ve GELİŞİMİ

Sosyal hizmetler “kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddî, manevî ve sosyal yoksunlukların giderilmesine, ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını, hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü” olarak tarif edilmektedir.¹⁹

İslâmiyet'in sosyal yardımlaşma ile ilgili emir ve tavsiyeleri insanlarımız arasında asırlardır titiz bir şekilde yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Devlet planında da sosyal hizmet çalışmaları üzerinde önemle durulmuş, çeşitli devirlerde değişik isimlerle bu hizmetler yürütüle gelmiştir. Osmanlı Devletinde sosyal hizmetler, vakıflar aracılığıyla yürütülmüş, yoksullara, kimsesiz dul ve yetimlere, sakatlara yardım yapma geleneği vakıfların "Avarız" ve "Müessesat-ı Hayriye" adlarını taşıyanları tarafından yerine getirilmiştir.²⁰

¹⁹ 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md.3/9

²⁰ <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar>, (15.02.2012)

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili ilk girişim, Mithat Paşa tarafından Tuna valisi iken yapılmıştır.²¹ Paşa, burada korunmaya muhtaç çocukların ıslahhanelerde korunmaya alınmasını sağlamış, daha sonra aynı amaçla devlet tarafından "Dârü'l-Eytam"lar kurulmuştur. Meşrutiyet döneminde Dârü'l-Eytam'larda bu devrin birbirini takip eden harplerinde şehit düşenlerin, yerlerinden edilenlerin yetimleri yerleştirilmiş, topluma yararlı fertler olarak kazandırılmaya çalışılmıştır.²² Bir toplum içerisindeki yetimlere sahip çıkılmadığı sürece tam bir huzur ortamı inşa etmek mümkün olmayacaktır. Tarihi gelişimlerine baktığımızda yapılan çalışmalarda bu bilincin var olduğunu görmek mümkündür.

1.2. KİMSESİZ ÇOCUKLARA YÖNELİK GÖREV YAPAN KURUMLARA GENEL BİR BAKIŞ

1.2.1. Darüleytam

Kimsesiz çocuklara yönelik görev yapan ilk kurum örneği olarak Darüleytamlar karşımıza çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte meydana gelen açlığa, yoksulluğa uğrayan, düşmanın girdiği yerlerde öksüz ve yetim kalan çocukları korumak amacı ile Darüleytam kurulmuştur. Bu çocukları barındırmak, okutmak, bir sanat öğretmek, bu yolda acele tedbirler alınmasını gerektirmişti. Savaşın başlaması ile Türkiye'den ayrılan İngiliz, Fransız, Rus ve İtalyanların bıraktıkları okullar ve kurumlar birer Darüleytam haline getirilmişti. Harpten sonra İtilaf devletleri dönüp gelerek kendi kurumlarına yerleşince, yetim ve öksüz çocuklar açıkta kalmış, boş saraylara yerleştirilmeye çalışılmıştı. Zamanın hükümeti bunların masraflarını karşılamaya yetişemeyince, İstanbul dışındaki Darüleytamlar kapatılmıştı. İstanbul'daki Darüleytam, Şehir Yatılı Mektebi adı ile özel idareye devredilmişti. Bu öğrencilerden yetenekli olanlar Darüşşafakaya veriliyordu. Bir süre sonra bu Darüleytam da kapatılmıştır.²³ Kimsesiz çocuklara yönelik hizmet yapan kurumların temelini yukarıda anlattığımız amaçlarla ortaya çıkan darüleytamlar oluşturmaktadır.

²¹ Demir, *ag e*, s.17.

²² *Age*, s. 18.

²³ Bilgin, *Yetim*, s. 16.

1. 2. 2. Çocuk Esirgeme Kurumu

Türkiye Cumhuriyeti devletinde ise kimsesiz çocuklara yönelik hizmet yapan kurum olarak çocuk esirgeme kurumunu görmekteyiz.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Türkiye'de yoksul ve korunmaya muhtaç çocuklara ve ailelere bakım, eğitim, sağlık, kültür hizmetlerini sistemli bir biçimde sunmak için oluşturulmuş bir kurumdur.²⁴ Bu kurumun temelini ise bir dernek kuruluşu olan Himaye-i Etfal oluşturur.²⁵ 1917'de İstanbul'da kurulan "Himaye-i Etfal" adlı ulusal dernek ile aynı nitelikte bir dernek olarak 30 Haziran 1921'de Ankara'da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti (HEC), 1980 yılında dernek statüsünden çıkararak "devlet kurumu" haline gelmiştir.

İlk kuruluşundaki adı Himaye-i Etfal Cemiyeti olan Çocuk Esirgeme Kurumu, 30 Haziran 1921 tarihinde Atatürk tarafından kurulmuştur.²⁶ Kurtuluş Savaşında kimsesiz kalan çocukları korumak üzere çalışmaya başlayan bu kurum, gerek ordu, gerek halk tarafından saygı, sevgi ve heyecanla karşılanmıştır. Hızla gelişip genişlemiş, yurt çapında bir örgüt olmuştur. Büyük Millet Meclisi'nce de desteklenerek, gelir kaynağı olacak bazı imtiyazlar elde etmiştir. Halkın bağışları, devletin yardımları, üyelerin ödemeleri, şefkat pulları, taşınmaz malları, imtiyazındaki işletmelerin gelirleri, balo ve piyango gelirleri kurumu yaşatan kaynaklar arasındadır.

Çocuk Esirgeme Kurumu, çocuğun esirgenmesi amacını güden müesseseler ve oyun alanları açmak; fakir ve hasta çocukların tedavisi için para, yiyecek, giyecek, okul malzemesi v.s.yardımları yapmak; çocukları imkân nispetinde güvenilir ailelerin yanına yerleştirmek; velisiz ve vasisiz olanların vesayetini üstlenerek onlara iş bulmak, dairelerdeki işlerini takip etmek; vücutça veya ruhça özürlü olanlar için ıslah evleri, ortada kalmış çocukları yerleştirecek bir yer buluncaya kadar barındıracak misafir evleri açmak v.b. amaçlarla çalışmaktadır.²⁷ Bunların yanı sıra, çocuk sağlığı ile ilgili yayınlar yapmakta, çocuk bakım kursları açmakta, doğum evleri kurmakta, çocuk tiyatro ve

²⁴ Uğur Özdemir, "Yetiştirme Yurtları ve Gençlik Liderliği", *Sosyal Hizmetler Dergisi* (Başbakanlık SHÇEK Yayını), Ankara 1998, s. 22.

²⁵ Demir, *age*, s.18.

²⁶ Demir, *age*, s.25.

²⁷ Ethem Çengelci, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, Aydınlar Matbaacılık, Ankara 1999, s. 8-19.

sinemaları ile kitaplıkları açmakta, çocuk haklarını koruyacak tedbirler almaktadır. Ayrıca "Çocuk ve Yuva" ile "Türk Kadını" isimli iki dergi çıkarmakta ve çocuk kitapları basmaktadır.²⁸

Türkiye'de "Korunmaya muhtaç çocuklar" adı altında toplanan anasız-babasız, anası babası belli olmayan, anası babası tarafından terk edilen, anası babası tarafından yanlış yönlendirilme tehlikesi içinde bulunan, vücut yapısı, ahlâk ve ruh gelişmesi tehlikede olan çocuklardan 0-6 yaşındakiler Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kreş ve yuvalarında, bakımevlerinde barındırılmaktadır.²⁹ 7-18 yaşındakiler Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğuna geçmektedir. Çocuk Esirgeme Kurumu ve bağlı kuruluşlarında 0/18 yaş grubunda olan korunmaya muhtaç çocuklar bulunmaktadır. Eğitim-öğretim görmeleri halinde burada barınan çocuklar 25 yaşına kadar kurum hizmetinden faydalanmaktadırlar.³⁰ Burada sosyal hizmetlerin ülkemizde çeşitli tarihlerde yeni düzenleme ve değişikliklerle günümüze kadar geldiğini görmekteyiz. Tarihi seyir içinde sosyal hizmetlerin ülkemizdeki gelişimini sırayla kısaca ele alacak olursak;

- 1872 yılında Dâru's-Şafaka çocuklara yönelik sosyal hizmetleri yürütmek üzere faaliyet göstermeye başlamıştır.

- 1895 yılında "Dilenciliğin Yasaklanmasına Dair Tüzük" kabul edilmiş ve 1896 yılında da Dârul-aceze açılmıştır.

- 1915 yılında Dâru'l-Eytamlar kurulmuş ve Trablusgarb ve Balkan savaşlarında şehit olanların çocuklarının korunması amacıyla yönelik hizmetler yürütülmeye başlanmıştır.

- 1921 yılında Ankara'da Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Eftal Cemiyeti) kurulmuştur. (Bu Kurum'un -Derneğin- varlığı 2828 sayılı kanun ile sona erdirilmiştir.)

²⁸ Bilgin, *Yetim*, s.17.

²⁹ Müberra Aktürk, Yetiştirme Yurtlarında Din Hizmetleri ve Rehberlik-Diyarbakır Örneği, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 763, s. 135.

³⁰ Şerafettin Sayar, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org>, 13.03.2012.

- 1928 yılında Yardım Sevenler Derneği faaliyet göstermeye başlamıştır.
- 1936 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş Kanunu kabul edilmiştir. (Bu kanun, daha sonra 13. 12. 1983 tarihli ve 181 sayılı kanun hükmünde kararname ile yürürlükten kaldırılmıştır.)
- 1949 yılında 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar hakkındaki kanun kabul edilmiştir.
- 1957 yılında 5387 sayılı kanunu yürürlükten kaldıracak şekilde 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun kabul edilmiştir. (Bu kanun 1983 yılında 2828 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)
- 12. 6. 1959 tarihinde 7355 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına dair Kanun kabul edilmiştir.
- 1963 yılında 225 sayılı kanun ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Merkez Teşkilatı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
- 25. 5. 1983 tarihinde 2828 sayılı kanun ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuştur. (Kanun, 25. 5. 1983 tarihli ve 18059 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.)³¹
- 2. 3. 1988 tarihli 19742 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 25. 2. 1988 tarihli ve 3413 sayılı yeni bir kanun ile, korunmaya muhtaç çocuk hizmetleri alanında yeni bir gelişme daha kaydedilmiş ve bu konuya yönelik hizmetlere bütün kamu kurum ve kuruluşlarının da katılması imkânı meydana getirilmiştir. Kanun, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun sorumluluğuna tevdi edilmiş çocuklardan, reşit olduktan sonra ayrılanlar için, kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde belirli oranlar dahilinde, yapılacak imtihan sonucu yerleştirilmek üzere kadro ayrılmasını öngörmektedirler.

³¹ Adem Şahin, *Yetiştirme yurtlarındaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1993, s.8 – 9.

- 2. 3. 1989 tarihli ve 20096 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 356 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle sosyal hizmetler ve dolayısıyla sosyal yardım konusunda son derece radikal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenleme ile:

1. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Başbakanlığa bağlanmıştır.

2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na "ailenin bütünlüğünün korunması" konusunda daha açık ve seçik görev ve yetki verilmiştir.

Araştırma alanımız olan yetiştirme yurtlarının hizmetinin tür ve niteliğini, işleyişine dair esasları, kuruluş ve personelin görev, yetki ve sorumluluklarıyla ilgili Yetiştirme Yurtları Yönetmeliği adı altında bir yönetmelik yayınlanmıştır.³²

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 15. maddesine göre hazırlanmış olan bu yönetmelik, 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi yapmak ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlı yetiştirme yurtlarını kapsamaktadır.³³ Yönetmeliğe göre yurtlarda "Koordinasyon ve Değerlendirme Kurulu", "Sosyal ve Eğitim Servisi" ile ilgili yasalar gereği mali işlerin gerekli kıldığı komisyon ve kurullar bulunur.³⁴

Yurtlarda fiziksel şartlar elverdiği ölçüde yatakhane, yemekhane, dinlenme, çalışma ve sosyal amaçlı salonlar, spor salonu, revir, banyo, çamaşırhane, mutfak, ambar ve depo ile ilgili bölümler bulunur. Yurtların giderleri Genel Müdürlük tarafından gönderilen ödenekten karşılanır.

Yurtta kalmakta olan gençlere, yönetmelik gereği, anne-baba ve yakınlarına gitmek üzere yılda en çok bir ay izin verilir.

³² Çelik, *age*, s.28.

³³ 13.11.1995 tarihli 22462 sayılı Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik md.2

³⁴ 31.07.2009 tarihli Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik Değişikliği md.5

Yönetmelikte, öğrencilerin diğer sosyal ihtiyaçları da düşünülerek; ziyaretçi kabulü çeşitli kurslar, kamplar, harçlık, giyim yardımı, ulaşım giderleri, tedavi, ilaç ve sağlık giderleri, eğitim ve öğretim giderleri ile ilgili açıklayıcı hükümlere de yer verilmiştir.³⁵

Bütün bu bahsedilenler bize, bu kurumların ve hizmetlerinin önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir. İnsanlık, Müslümanlık ve Türklük duygularıyla yoğurduğumuz dünyamızın, bu çocuklara da her şartta sahip çıkacak bilinci verdiğini görmek gerekir. Bu kurumların yaşatmaya devam edileceği kesindir.³⁶

1. 3. YETİŞTİRME YURTLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü 27 Mayıs 1983 tarihinde yayınlanan "2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu" ile kurulmuştur.

Kurum yetkisini devletin sosyal ve ekonomik yönden dezavantajlı kimselere yönelik görevini tanımlayan Anayasanın 61. maddesinden ve yukarıda belirtilen 2828 sayılı Kuruluş Kanunundan almaktadır.

31.12.2011 tarih ve 2349 sayılı genel müdürlük makamı yazısı ile 633 sayılı KHK ile sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kapatılarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Aynı KHK 'ye göre 31.12.2011 tarihi itibarıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna ait iş ve işlemlerde ilgili genel müdürlüklere devredilmiştir. 633 sayılı KHK ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kuruma ait aşağıda belirtilen iş ve işlemleri yürütmektedir.³⁷

³⁵ 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu

³⁶ Bilgin, *Yetim.*, s. 17.

³⁷ <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar>, (15.02.2012).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünün Kuruluş Kanunu olan 2828 sayılı kanunun 9. maddesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri aşağıdaki bahsedildiği şekliyle belirlenmiştir³⁸:

Sosyal yardım ve hizmetlerle ilgili esasları, sosyal hizmetler politikası ve hedeflerine uygun olarak tespit etmek, çalışma plan ve programlarını hazırlamak, uygulamak ve bu konuda kurum ve kuruluşlar arasında ilgili bakanlık adına Koordinasyon ve işbirliği sağlamak. Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, özürü ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek,³⁹

Çalışan ana ve babalar ile yurt dışındaki işçilerin çocuklarının bakımını ve korunmasını sağlamak amacıyla imkânları ölçüsünde gündüzlü veya yatılı kuruluşlar kurmak ve işletmek,

Yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak amacıyla gerekli hizmet ve programları geliştirmek ve uygulamak,

Kurum görevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak amacıyla halkın gönüllü katılımı sağlamak ve organize etmek. Toplumun örf, adet, inançlarına göre yapacağı yardım ve bağışlara ilişkin programlar geliştirmek ve yürütülmesini sağlamak, bu amaçla ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği yapmak, yardımda bulunmak isteyen kişi, kurum ve kuruluşlara yol göstermek,

Dernek ve vakıfların sosyal hizmetler alanındaki faaliyetlerini yönlendirmek, bunların bütçelerinde sosyal hizmetlere ayırdıkları payların yerinde ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla görüş ve tavsiyelerde bulunmak,

³⁸ 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu md. 9

³⁹ 2.10.1984 tarih 18532 sayılı Yetiştirme Yurtları Yönetmeliği, md. 5-11

Kuruma bağı olanlar dışında kurulacak sosyal hizmet kuruluşlarının, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti verenler hariç olmak üzere açılış iznine, her türlü standartlarına ve işleyişlerine ilişkin esasları, varsa ücret tarifelerini tespit etmek, onaylamak, denetimini yapmak ve bu esaslara uymayanların faaliyetlerini durdurmak.⁴⁰

Sosyal yardım ve hizmetlerle ilgili alanlarda araştırma, yayın ve tanıtma faaliyetlerinde bulunmak, uluslar arası düzeyde sosyal hizmet uygulamalarını izlemek, değerlendirmek ve uluslar arası kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak.

Hizmet için gerekli personel bu hizmete elverişli kişiler arasından seçmek, eğitmek, yetiştirmek, çalışma esaslarını ve sorumluluklarını belirlemek ve ilgili alanlarda görevlendirmek.

Toplumun değişen ihtiyaçlarına göre özürllüler ve diğer sosyal hizmet alanlarında, Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek, bunun için uygun gördüğü sosyal hizmet kuruluşlarını genel esaslar çerçevesinde kurmak ve işletmek.

Ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddi, manevi ve sosyal destek sağlamak; bu amaçla gerekli plânlamaları yapmak, eğitim faaliyetlerinde bulunmak.

Doğal afetler nedeniyle ortaya çıkabilecek sorunların çözümüne yönelik sosyal hizmetleri önceden planlamak, afetzedelerin ivedi gereksinimlerini karşılamaya ve afet sonrası sorunlarını çözümlenmeye yönelik geçici veya sürekli hizmetleri yerine getirmek, afetle bağlantılı göçler ve göçmenlerle ilgili her türlü sosyal hizmeti gerçekleştirmek,⁴¹ şeklinde sıralanabilir.

Burada Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından hazırlanan, ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun ile ilgilide bilgi vermek yerinde olacaktır. 08.03.2012 tarihinde kabul edilen 6284 bu sayılı kanunla yeni düzenlemeler yapılmıştır. Aileyi, istismar edilen kadın ve çocukları korumaya yönelik

⁴⁰ Çelik, *age*, s. 25.

⁴¹ Age , s. 27.

hukuki düzenlemeleri içeren, etkin ve caydırıcı cezalar getiren bu kanun yapılan önemli bir çalışma olarak görülmelidir.⁴²

1.3.1. Sevgi Evleri

Devletin açtığı kurumlar yoluyla bakım alanı olarak karşımıza çıkan sevgi evleri uygulaması iki katlı daireler şeklindeki ortamlarda gerçekleştirilmektedir. 12-18 yaş kız veya erkek evleri olarak düzenlenmektedir. Ortalama 8-10 çocuk kalacak şekilde ortamlar oluşturulmaktadır. Çocukların her türlü ihtiyaçlarını bu evlerde görevlendirilen elemanlar tarafından karşılanmaktadır.

1.3.2 Çocuk Evi

Diğer bir kuruluş bakımı ise çocuk evleridir.⁴³ Çocuk evleri bir mahallede bir apartman dairesi şeklinde düzenlenmektedir. Burada sorumlu öğretmen ve çocuk gelişimi mezunu meslek elemanları görev yapmaktadır. Aynı yaş grubunda, aynı cinsiyetteki çocuklar altı kişi kalmaktadır. Bu uygulama ev ortamı oluşturmak amacıyla yapılmaktadır. Toplumla bütünleşmeyi gerçekleştirmek hedeftir.Sayı olarak da az sayıda çocuğun aynı ortamda yaşaması gelişimleri açısından da faydalı görülmektedir.Bu ev ortamlarında kalan çocukların birbirine yakın yaş grubundan seçilmesi olumlu sonuçlar ortaya çıkarmıştır.Çocuklar arasında büyük yaş baskısı ve anlaşmazlıkların azaldığının gözlemlenmesi bu olumlu sonuçlardan bir tanesidir.Yine çocukların birbirlerine kardeşlik duygusuyla yaklaştıkları görülmekte olan olumlu sonuçlar arasındadır.

Genel olarak bu kuruluş bakımı olumlu görülmele birlikte ilerleyen yaşla, ergenlik dönemine gelen altı kız veya erkeğin kontrolünün zor olacağı endişesinin de taşınmasına neden olmaktadır.

⁴² <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar>, (10.05.2012).

⁴³ <http://www.shcek.gov.tr/Genelbilgiler>, (15.04.2012).

1. 4. KİMSESİZ ÇOCUKLARA YÖNELİK YAPILAN HİZMETLER

Kimsesiz çocuklara yönelik yapılan hizmetleri iki başlık altında ele almak mümkündür. Bunların birincisi koruyucu aile hizmeti, ikincisi ise evlat edinmedir. Her iki hizmet alanının da işlevsel olarak uygulanmakta olduğunu görmek mümkündür.

1.4. 1. Koruyucu Aile Hizmeti

Koruyucu aile hizmeti, çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakılamayan çocukların, kısa veya uzun süreli olarak bakımlarını üstlenen aile ya da kişilerin yanında, devlet denetiminde yetiştirilmeleri olarak tanımlanmakta ve bu hizmeti veren aile ya da kişilere Koruyucu Aile denilmektedir.⁴⁴ Dışarıdan bir aileye ayni-nakdi yardım yapmak suretiyle devletin korumasında olan bu çocuklar üzerinde koruma kararı kalkmaktadır.

Koruyucu aile bakımının, çocuğa sağladığı aile ortamı çocuğun psiko-sosyal gelişiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Kurum bakımının çocuk üzerindeki etkilerine yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde de bu bakım türünün sadece pahalı olmadığı, çocuğun gelişimini bazı yönlerden eksik tamamlamasına da yol açtığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle tüm dünya da korunmaya muhtaç çocuklar için en çok tercih edilen bakım şekli koruyucu aile bakımındır.⁴⁵ Gelişmiş toplumlarda korunmaya muhtaç çocukların %75'i koruyucu aile yanında yaşamaktadır. Fakat ülkemizde bu oranın düşük olduğunu görmekteyiz.⁴⁶ Ekonomi kaynaklı bir konu olduğu için çok az sayıda olmakla birlikte uygulanmakta olan bir hizmet türüdür.

1.4. 2. Evlat Edinme

Evlat edinme hizmeti özellikle çocuk sahibi olamayan bireylerin rağbet ettiği bir hizmet alanı olarak koruyucu aile hizmetine oranla daha çok tercih edilmektedir.

⁴⁴ <http://www.shcek.gov.tr/Arasitirmalar>, (15.12.2011).

⁴⁵ Çelik, *age*, s. 29.

⁴⁶ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, 2007/1146.

Bir çocukla, durumu evlat edinmeye uygun bir kişi arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır.⁴⁷ Korunmaya muhtaç çocuklardan durumu evlat edinme hizmetinden yararlandırılmaya uygun bulunanlar, sosyal çalışmacının hazırladığı rapor ve ilgili mahkemenin kararı ile evlat edinebileceği belirlenmiş aileler yanına yerleştirilir. Evlat edinilecek çocukların 0 -1 yaş grubundan seçilmesi talepte bulunan ailelerin uzun süreler beklemesine neden olabilmektedir.

Tüm bu anlatılanlardan hareketle denilebilir ki çocuğun bakımı, korunması ve gelişimi için ailenin önemi tartışılmaz bir konudur. Bununla birlikte aile ortamından mahrum kalan çocuklar için verilen sosyal hizmetler sadece yetiştirme yurtlarıyla sınırlı değildir. Çocuğun bakımı ve gelişimi için gerekli en iyi hizmet ve çalışma şekli ne ise ondan en üst seviyede yararlanılmalıdır.⁴⁸ Bu çocukların yoksunluklarını gidermek için en iyi hizmet alanları oluşturulmalı, problemleri ivedilikle çözümlenmelidir.

1. 5. YETİŞTİRME YURTLARINDA KALAN ÇOCUKLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı yuvalarda kalan çocuklar 6-12 veya 7-15 yaş grubundan oluşmaktadır. 13-15 yaş üstünde olan çocuklar yetiştirme yurtlarında, sevgi evlerinde ve çocuk evlerinde kalmaktadır. Yuvalarda ve gerek sevgi evleri gerekse çocuk evlerinde erkekler ve kızlar ayrı ayrı kalacak biçimde yerleştirilmektedir. Çocuk yuvalarında ise aynı binada ayrı katlarda kaldıkları görülmektedir. Çocukların yurtlara yerleştirilme sebepleri ise; anne ya da babanın veya her ikisinin birden vefatı ile çocuğun bakımını üstlenecek birisinin olmayışı, evliliğin bozulması sebebiyle çocuğun muhtaç duruma düşmesi, terk edilme, çocuğun aile tarafından istismarı ya da suça teşvik edilmesi, ailenin maddi yoksunluk ve imkansızlıkları ve benzeri sebepler sayılabilir. Kurum verilerine göre yetiştirme yurtlarında barınan çocukların % 68,1'i ekonomik ve sosyal yoksunluk nedeniyle koruma altına alınmıştır. Çocuk yuvalarında ve çocuk evlerinde kalan 6-12 yaş grubu çocukların koruma altına alınma nedeni olarak ihmal ve istismar nedenlerinin yoğunlukta olduğunu görmek mümkündür. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk

⁴⁷ <http://www.shcek.gov.tr/Genelbilgiler>, (10.02.2012).

⁴⁸ Çelik, *age*, s. 30.

Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün 2004 yılı sonu verilerine göre, ülkemizde halen 0-12 yaşları arasındaki 9.000 çocuk yuvalarda ve 13-18 yaşları arasındaki yaklaşık 10.000 çocuk yetiştirme yurtlarında olmak üzere toplam 19.000 çocuğa kurum bakımı altında hizmet verilmektedir. Gelişmiş toplumlarda korunmaya muhtaç çocukların %75'i koruyucu aile yanında yaşamaktadır. Ülkemizde ise bu oran %2'lere bile ulaşmamaktadır.⁴⁹ Yapılan araştırmalar, kurum bakımı altında büyüyen çocukların aile yanında büyüyen çocuklara göre daha fazla fiziksel ve davranışsal sorunlar yaşadıklarını göstermekte ve aile ortamına benzer ilişkilerin kurulup geliştirildiği kurumlarda bu sorunların biraz olsun azaldığını göstermektedir.⁵⁰

Küçük yaşlarda yetiştirme yurtlarına yerleştirilen çocuklar fiziksel, sosyal, zihinsel ve duygusal gelişimlerini tamamlayamamakta, diğer çocuklara göre gelişim olarak geri kalmaktadırlar.⁵¹ ABD'de çeşitli kurumlarda yetişmiş 1-4 yaş arasındaki bir grup çocukla, uygun olmayan aile koşulları içerisinde yetişen ve anneleri çalışan bir grup çocuk karşılaştırılmıştır. Çocuklar yetişkin oluncaya kadar izlenmiş ve topluma uyumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda, uygun olmayan aile koşulları içerisinde yetişen çocukların %18'inin uyumsuzluk gösterdiği ortaya konurken, uyumsuzluk oranının kurumlarda yetişen çocuklarda % 34.5 gibi çok daha yüksek bir düzeyde olduğu saptanmıştır.⁵²

Yurtlarda kalan çocukların yüzde 41,2'sinin hem annesi hem babası hayattadır. Genel olarak çocukların yüzde 59,2'sinin babası, yüzde 74'ünün annesi sağdır. Anne babanın ikisinin de sağ olduğu çocukların yüzde 73,1'inin ebeveynlerinin evliliğinin devam etmediği bilinmektedir. Yalnızca babası sağ olan ya da her iki ebeveyni de sağ olduğu halde ebeveyninin evliliği devam etmeyen çocukların yüzde 25,9'unun babası yeniden evlenmiştir. Yalnızca annesi sağ olan ya da her iki ebeveyni de sağ olduğu halde ebeveyninin evliliği devam etmeyen çocuklarınsa yüzde 38,8'inin annesi yeniden evlenmiştir. Yurtlarda bakım altında bulunan çocukların yüzde 78,1'inin evlilikleri devam eden ana babalarının ya da ana babadan birinin velayeti altında olduğu

⁴⁹ <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar>, (15.03.2012).

⁵⁰ Harran Üniversitesi, Toplumsal Duyarlılık Projeleri.

⁵¹ Hayati Hökekleli, Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim, *Diyanet Dergisi*, Haziran 2004, s.49.

⁵² John Bowlby, *Çocukları Anlamak*, Gendaş Yayınları, İstanbul 1998, s.71.

bilinmektedir; yakın akrabalarının velayeti altında olan çocukların oranı yüzde 9,8'dir. SHÇEK yetkilileri, çocuklardan yalnızca yüzde 4,6'sının velayetini elinde tutmaktadır.⁵³

Dini sosyalizasyon bakımından gözlemlendiğinde aile ortamından uzakta yetişen bu çocukların aile ile birlikte yaşayan çocuklar kadar sosyalleştikleri, toplumun norm ve değerleriyle uyumlu tutum ve davranışlar sergileme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır.⁵⁴ Fakat bununla birlikte itilmiş-kakılmışlık gibi veya yakınları olduğu halde ben neden buradayım gibi duygularla sorunlu olan çocukların varlığını görmek mümkündür. Sosyal ilişkilerinde dini değerleri göz önünde bulundurdıkları, diğer insanların inançlarına değer verdiklerini ifade etmektedirler. Bununla birlikte yetiştirme yurdu çocuklarının din konusunda, diğer akranlarına göre, çevrelerinden daha çok etkilendikleri anlaşılmaktadır. Kendilerini güvende hissetme ve çevrelerindeki insanlara karşı güven duyma seviyesi aile grubuna göre daha yüksektir. Burada ele alınan yaş grupları dünyayı algılama, kurallara uyma, kimlik oluşturma ve topluma hazırlanma yönleriyle farklıdır.⁵⁵ Kazadan ebeveynini kaybeden bir çocukla, hayat kadını bir anneye sahip çocuğun yuva ortamındaki yaşamı, davranışları büyük farklılıklar göstermektedir. Anne- baba kaybı yaşayan çocuk olumlu davranışlar içerisinde, derslerinde başarılı olabilmekte, çalışanlar tarafından takdir ve sevgi toplayabilmekte iken hayat kadını bir anneye sahip çocukların sık sık yuvadan kaçtıkları durumlara rastlanmaktadır. Olumlu özellikleri taşıyan çocuklar yuva ortamlarında var olan disiplinle uyumlu olabilirken istismara uğrayan çocuklar sürekli problem çıkardığı için yuva değişimi yaşamaktadır. Ama bütün çocuklar için geçerli bir durum vardır ki sürekli bir aile özlemi içerisindeyler. Bu durum bazı çocuklarda içe kapanıklık, saldırganlık, küfür ve kavga veya okul başarısızlığı olarak görünür hale gelmektedir.⁵⁶

Dini sosyalizasyon sürecinde aile kurumunun işlevsiz kaldığı yetiştirme yurdu çocuklarının dine karşı ilgililikleri, din konusunda toplumun diğer fertlerinden farklılık arz etmemelerinin nedeni, bu kurumun görevini bir başka kurumun yani eğitim kurumunun üstlenmiş olması olarak değerlendirilmektedir.⁵⁷ Yetiştirme yurtlarında

⁵³ <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar/ar>, (24.01.2012).

⁵⁴ Çelik, *age*, s. 128.

⁵⁵ Fatma Alisinanoğlu, *Parçalanmış Aileler ve Ailenin Parçalanmasının Çocuk Üzerindeki Etkisi, 2009 Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s.311.

⁵⁶ Sayar, *age*, s.71.

⁵⁷ Çelik, *age*, s.128.

barınan çocukların sosyo-ekonomik bakımdan aynı düzeyde olmaları tutum ve davranışlarında da benzerliklere neden olabilmektedir. Araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz yetiştirme yurtlarından elde edilen bilgilere göre yurtlarda kalan çocuklara din konusunda sistemli, gelişim dönemlerine uygun, özel durumları, beklenti ve ihtiyaçlarına uygun olarak herhangi bir din eğitimi verilmemektedir. Bu amaçlara yönelik yapılan çalışma sayılabilecek adımların atıldığı durumlar mevcut olmakla birlikte etkin ve yeterli olunmadığı gözlenmektedir. Burada Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu arasında yapılan protokolden bahsetmek yerinde olacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü arasında imzalanan 26.02.2007 tarihli İşbirliği Protokolü; Kurum tarafından verilen hizmetlerin ve koruyucu önleyici sosyal hizmetlerin etkin kılınarak, halkın bilinçlendirilmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplum üzerindeki etkinliğinden yararlanmak, Kurum tarafından bakılan kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürlü vb. kişilerin "Türk örf, adet, inanç ve milli ahlakına sahip kendine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun olarak yetiştirilmelerine" yardımcı olmak, Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun vermiş olduğu hizmetler hakkında bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır.⁵⁸

Protokolde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yükümlülükleri;

- Kurum tarafından bakılan kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürlü vb. kişilerin "Türk örf, adet, inanç ve milli ahlakına sahip, kendine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun olarak yetiştirilmeleri amacıyla bilgilendirilmelerinde İlahiyat eğitimi almış, konusunda uzman personel görevlendirmek suretiyle yardımcı olmak,

- Toplumun bilinçlenmesinde; çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi için, ailelerin bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmaları, çocukları küçük yaşta evlendirmemeleri, sokakta çalıştırılmaması, suça yöneltilmemesi ile töre cinayetleri,

⁵⁸ <http://www.diyamet.gov.tr/Arastirmalar>, (01.05.2012).

koruyucu aile, ailelerin çocukları ile sağlıklı ilişki kurması ve sokakta bekleyen tehlikeler gibi konularda toplumda bilinç ve duyarlılığın artırılması,

- Başkanlığın din görevlilerine yönelik hizmet içi eğitim programlarında, Kurumun vermiş olduğu hizmetlerin tanıtımına yer vermesi,

- Konu ile ilgili verilerin Başkanlığın web sayfasında yayınlanarak halka ulaşmasını sağlaması,

- İlgili kurum ile işbirliği içerisinde bulunarak çalışmalarla ilgili gerekli koordinasyonun sağlanması,

- Başkanlığın süreli ve diğer yayınlarının imkanlar ölçüsünde, bağlı kuruluşlarda bulunan kütüphanelere ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olunması şeklindedir.⁵⁹

26.02.2007 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü arasında imzalanan işbirliği protokolü gereğince yetiştirme yurtlarında barınan çocuklara İlahiyat eğitimi almış uzman kişilerce bilgilendirme çalışmalarının yapılması kararlaştırılmış, ancak bu çalışma beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü arasında imzalanan İşbirliği Protokolü çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığının konunun hassasiyetine dikkatleri çekmesi ve en kısa zamanda burada yapılacak olan hizmetleri organize etmesi gerekmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir kurumun kimsesiz çocuklara yönelik yapacağı hizmetlerin daha sistemli ve devamlı olması gerekmektedir. Şüphesiz uygulanan haliyle önemli ve faydalı bir protokol olma özelliğini taşımaktadır. Fakat personelinin kendi çabalarıyla yapmaya çalıştığı bir hizmet türü şeklinde değil modern yöntemlerle çocukların özellikleri dikkate alınarak oluşturulan programlarla uygulanması gerekmektedir. Bu çerçevede yapılacak uygulamaların biran önce planlanması, sistemli hale getirilmeleri gerekmektedir. Sürecin bir basamağı olan halkın bu konularda bilinçlendirilmesinin de önemli olduğu göz ardı edilmemeli, toplumunda desteği sağlanarak belirlenen hedeflere ulaşılmaya çalışılmalıdır. Buralarda yetişen çocuklarda,

⁵⁹ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü 2007/ 1146

yetersiz, olumsuz kişilik gelişimleri, kötü yollara teşvik edilmesi ve zorlanması sonucunda cezaevlerine düşmesi gibi yaşanan olaylar bu hizmetlerin ivedilikle yapılmasını zaruri hale getirmektedir. Olumsuzluklar yaşanmadan bu çocukların dini eğitim alarak şekillenmeleri elbette ki daha doğru olacaktır. Burada özellikle değinilmesi gereken bir konu şudur; araştırmamızın verilerine göre yetiştirme yurtlarında barınan çocukların büyük çoğunluğunun yaşama dahil edebilecekleri dini bilgilere ihtiyaç olduğunu ifade etmeleridir. Her ne kadar yetiştirme yurtlarında sistemli ve devamlılığı olan bir din eğitimi verilmese de gençlerin öğrenim gördükleri okullarda müfredat çerçevesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitimi verilmektedir. Bununla birlikte toplumun, özellikle dini vesilelerle, bu tür kurumları hatırlaması, maddi ve manevi yönden bu kurumlarda barınan çocuklara ilgi göstermesi, dini vecibelerin ve günlerin dolaylı da olsa öğretilmesine katkı sağlamaktadır. Kuşkusuz bu çocuklara yönelik yapılacak her çalışma hassasiyet gerektirmektedir. Gençlerin dini konularda yanlış bilgilendirilmeleri ya da ilgilerinin istismar edilmesi telafisi güç sorunlara neden olacağı unutulmamalıdır. Bu nedenle aile ortamından uzakta yetişen gençlerin dini konularda doğru bilgilendirilmesine özel bir önem gösterilmelidir. Bu bilgilendirme, gençlere belli bir dini öğretinin empoze edilmesi şeklinde değil, aksine kendi akıl süzgeçlerinden geçirerek eleştirel bir bakış açısıyla dini konuları değerlendirmelerine yardımcı olacak şekilde yapılmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için de yetiştirme yurtlarında görev yapan öğretmenler ve uzmanların yanı sıra, gençlerin öğrenimlerini sürdürdükleri okullardaki eğitimcilere de büyük görev düşmektedir.⁶⁰ Son çocukluk evresi olan özellikle 6-13 yaş grubu öğrencilerine verilecek eğitimin, onların gençliğini şekillendirileceği unutulmamalıdır. Burada aile ortamlarında oluşturulduğu gibi bireyin sohbet şeklinde katılabileceği, sorularını sorabileceği olumlu dini algının temellerinin atılacağı, dini sosyalliğin yaşanabileceği ortamlar sunmak önemlidir.⁶¹ Ailede ortamında mahrum olan bu çocukların kendi özellikleri ve şartları dikkate alınarak bir eğitim ve hizmet sunmak önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Fakat bütün bunlara rağmen belirtmek gerekir ki çocuğu toplumsallaştırma rolü, şahsiyetin temel

⁶⁰ Çelik, *age*, s. 128.

⁶¹ Demir, *age*, s.31.

özelliklerin kazanılması, bedeni ve ruhi açıdan en uygun yetişme ortamı olması gibi ana konularda ailenin rolünü devredebileceği alternatif hiçbir kurum yoktur.⁶²

1. 6. YETİŞTİRME YURTLARINDA DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Bu bölümde yaptığımız araştırmaların sonunda özel durumları ve yoksunlukları olan kimsesiz çocukların olumlu din algısına sahip olarak hayatını düzenleyebilen, inancından güç alarak problemlerini çözebilen bir birey olmasında bu çocuklara verilecek dini rehberlik ve danışmanlık hizmetinin önemli olduğundan bahsedilecektir. Bu bağlamda ilk olarak dini rehberlik ve danışmanlık hakkında temel bilgileri açıklamamız gerekmektedir.

Kişinin aile ortamından uzak bir ortamda örneğin yetiştirme yurdunda yetişmesinin dini duygu, düşünce, tutum ve davranışlarının oluşmasında etkisi vardır.⁶³ Aile ortamından mahrum olan “Korunmaya Muhtaç Çocuk” olarak ifade edilen anne-babasız veya ihmal ya da istismar edilen çocukların dini gelişimleri açısından da yetersiz kaldıklarını görmek mümkündür.⁶⁴ Küçük yaşlarda yetiştirme yurtlarına yetiştirilen çocuklar fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerini tamamlamakta yetersiz kaldıkları gözlemlenen bir durumdur.⁶⁵ Bu durumlar çocuklarda kendileri ile yetersiz algı geliştirmemeleri, kendilerini toplumdaki soyutlamamaları ve şimdi ya da daha sonraları karşılaşılabilecekleri sorunların üstesinden gelebilme becerilerini geliştirebilmeleri için ihtiyaç duyulan alanlarda ivedilikle ve bilimsel yollarla hizmet sunulması gerekmektedir. Zira bu gereklilik dinimiz İslam’ın yetimlere ve insan yetiştirmeye verdiği önemin bir gereğidir.⁶⁶ Bu çocukların maddi olan her türlü ihtiyaçları karşılanırken, daha fazla desteğe ihtiyaç duyacakları özel durumlara rağmen manevi olarak ihmal edildiklerini görmekteyiz. İşte bu ihmalin varlığı bizi bu çalışmayı yaparak hem bu çocukların eğitimi ve gelişimlerinin önemine dikkat çekmek hem de zamanın gereklerine uygun hizmetlerin özellikle bu kurumlarda yapılması gerektiğine işaret etmeye itmiştir.

⁶² Süleyman Karacelil, *Çocuğuma Dinini Öğretiyorum*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s. 17.

⁶³ Şahin, *Yetiştirme*, s. 45.

⁶⁴ Demir, *age*, s.56.

⁶⁵ Vejdi Bilgin, *Aile Kurumundaki Çözümler Karşısında Din*, Etüt Yayınları, Samsun 1997, s. 114.

⁶⁶ Bilgin, *Yetim*, s. 11.

Din ve Peygamberin uygulamalarının rehberliğinde bu çocukların manevi ihtiyaçlarını karşılayıp, yoksunluklarına rağmen olumlu bir din algısının oluşturulması yoluyla bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Bu çocuklara yönelik, yeni bir hizmet alanı olan dini danışmanlık ve rehberliğin sunulması önem arz etmektedir. Dini rehberlik ve danışma hizmetlerinin içeriğine baktığımızda da bu kurumlardaki büyük bir boşluğu dolduracaktır. Duygu eğitimi yoluyla da aşırılıkların ve şiddetin ortadan kaldırılmaya çalışılması önemli bir başka kazanç olacaktır.⁶⁷

1.6.1. Dini Rehberlik

Gerek bireyin gerek ailelerin ve toplumun içerisinde yaşanan çözümler karşısında çaresiz kalındığı ve dine yönelmelerin yaşandığı çağımızda insanların ihtiyaçlarına cevap verecek modern hizmetler sunmak zaruri bir durum olmuştur. Rehberlik; bireye kendini anlaması, çevredeki imkânları tanınması, doğru kararlar verme ve iletişim kurma becerilerini geliştirmesi için verilen sistemli ve profesyonel yardım sürecidir.⁶⁸

Burada karşımıza çıkan rehberlik ve danışmanlığın modern hizmet alanı olabileceğini düşündürmektedir. Bu sebeple modern dünyanın problemlerini çözmeye rehberlik ve danışmanlıktan istifade etmek gerekmektedir. Danışma ise bir anda olup biten bir iş değil zaman isteyen bir süreçtir.⁶⁹ Bireyin problemi uzun bir zaman içinde olduğundan, giderilmesi de zaman ve gayret ister. Bu nedenle düzenli olarak danışanla yaklaşık 45 dakikalık görüşmeler yapılır.⁷⁰ Rehberlik ve danışma arasındaki ilişki, Rehberlik, esasen bir eğitim faaliyeti; danışma ise rehberlik programı içinde psikolojinin hizmet gruplarından biridir.⁷¹ Rehberlik ve Psikolojik Danışma hizmetlerinin genel amaçları;

■ Kişisel gelişimleri için kendilerine açık olan imkân ve fırsatları, toplumun beklentilerini tanımlarını,

⁶⁷ Öznur Özdoğan, Din Psikolojisi ve Manevi Değerler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, 2005/2, s. 171 – 172.

⁶⁸ www.mehmetzekiaydin.com, 24. 04. 2012.

⁶⁹ Muharrem Kepçeoğlu, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Kadıoğlu Matbaası, Ankara 1989, s. 75.

⁷⁰ www.aktuleeegitim.com, 04.04.2012

⁷¹ www.pdr.gen.tr, 05.04.2012

■ Hayatlarını bir bütün olarak değerlendirerek bir hayat felsefesi geliştirmelerine,

■ Bilinçli bir insan olmalarına yardımcı olmaktır.⁷²

Rehberlik belli ilkeler ışığında yapılmalıdır. İlkeler rehberlik hizmetinin kaliteli ve doğru yapılmasını sağlar.⁷³ Bu ilkeler ise:

■ Rehberlik hizmetleri bireyin geleceğine yöneliktir.

■ Bireyin zayıf yönlerinden çok güçlü yönleri üzerinde durur.

■ Rehberlik hizmetlerinde gönüllülük esastır.

■ Rehberlik hizmetleri rehberlik alan kişi ile ilişkili tüm kişilerin iş birliği ile gerçekleşir.

■ Rehberlik tekniklerini uygulamak bir uzmanlık işidir.

■ Bireyin karar verme hakkına saygı esastır.

■ Eğitimin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir parçasıdır.

■ Etkili bir rehberlik hizmeti bireysel farkları dikkate almak durumundadır.

■ Rehberlik tüm bireylere yöneliktir.

■ Rehberliğin amacı, problem çözmek değil, bireylerin bir bütün olarak gelişmesine yardımcı olmaktır.

■ Rehberlikte süreklilik esastır.⁷⁴

Burada rehberlik ve danışma hizmetlerini dini alanın içinde de ele almak mümkündür. Dini problemleri çözmeye ve dini eğitimde de karşımıza yeni bir kavram olarak dini danışmanlık çıkmaktadır. Dinî Danışmanlık ise: Bireyin kişisel ve toplumsal hayatta karşılaşmış oldukları işlev bozukluğuna yol açan, dinî içerikli problemleri çözmeye ve sosyal hayata uymada, davranış değişikliğini kolaylaştırma amacıyla alanında eğitim almış kişiler tarafından, dinî kaynakları ve danışma tekniklerini kullanarak onlara yardımcı olma ve potansiyellerini kullanmayı geliştirme uygulamasıdır.⁷⁵

⁷² Kepçeoğlu, *age*, s. 11.

⁷³ Hasan Tan, *Psikolojik Yardım İlişkileri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, s. 94.

⁷⁴ Kepçeoğlu, *age*, s.13.

⁷⁵ Nurullah Atlas, "Dini Danışmanlığın Psikolojik Temelleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2000, s. 327-328.

Dinî Danışmanlığın İslam kültüründeki temeli olarak yorumlayabileceğimiz örnekler vardır.⁷⁶

■ Musa ise Sina’da kavminin başına rehber olarak Harun’u bırakmıştı.

■ Lokman’ın oğluna yaptığı rehberlik de Kur’an’da anlatılan örneklerdendir.

■ Yusuf’un zindanda kendisine rüya tabiri için yaklaşan iki gençle yaptığı konuşma da bir rehberlik faaliyeti olarak değerlendirilebilir.⁷⁷

■ Hz. Peygamber’in Danışmanlığı Bir sahabe Peygamberimize gelerek “*Kalbimden öyle şeyler geçiyor ki, onu söylemektense yanıp kül olmayı tercih ederim*” derken, diğer birisi “*Helak oldum ya Resulullah! Bir suç işledim, bana yardımcı olur musun?*” diye gelmiş, Peygamberimiz tarafından her biri için dinî bilgi ve tecrübe içeren bir rehberlik yapılmıştır.⁷⁸ Dinî korku ve kaygıları giderilmiş, psikolojik olarak rahatlama sağlanmıştır. Kendisine gelerek sürekli bir rahatsızlığından dolayı namazlarını kılp kılamayacağını soran bir kadına namazı bırakmamasını ve kılmaya devam etmesini sebepleriyle anlatmış,⁷⁹ insanların en hayırlısını, en kötüsünü,⁸⁰ Müslümanların en üstününü,⁸¹ amellerin en değerlisini⁸² soranlara yol göstermiştir. Allah, Peygamberimizi ve Kur’anı bir hidayet rehberi olarak göndermiştir. Emri bi’l-maruf ve nehyi ani’l-münker irşat, tebliğ veya din eğitimi faaliyetlerinin tümünün içinde rehberlik ve danışma mevcuttur. (Allah, Hz. Peygambere) “*...yapacağın işler hakkında onlara danış, karar verince de artık Allah’a dayan...*”⁸³ buyurmaktadır. Kuran’a göre inananların nitelikleri arasında şu özellikler de bulunmaktadır: “*Rab’lerinin çağrısına gelirler, namaz kılarlar, işleri, aralarında danışma iledir....*”⁸⁴

⁷⁶ Öznur Özdoğan, “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım, Pastoral Psikoloji”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2006, s. 130.

⁷⁷ Ay, *Din*, s. 6-22.

⁷⁸ Ebu Davut, *Zekat*, 26; Buhari, *Savm*, 30.

⁷⁹ Buhari, *El-Camius’s-Sahih, Kitabu’l-Vüdu*, 63. Bab, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

⁸⁰ Tirmizi, Sünen, *Kitabu’l-Fiten*, 76. Bab, Hadis No: 2263, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.5, s.40, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

⁸¹ Buhari, *Sahih*, *Kitabu’l-İman*, 5. Bab; Tirmizi, Sünen, *Kitabu’l-İman*, 12. Bab, Hadis No: 2628

⁸² Buhari, *Sahih*, *Kitabu’l-İman*, 18. Bab.

⁸³ Kur’an-ı Kerim, Al’i İmran 159

⁸⁴ Kur’an-ı Kerim, Şura 38

Dinî Bakım ve Dinî Danışmanlık, Din görevlileri tarafından, dinî inanç, duygu ve davranışlarında sorun yaşayan insanlara yönelik, iyileştirme, destekleme, rehberlik etme, bakımda bulunma, uzlaştırma şeklindeki yardım etme davranışlarını içerir.⁸⁵

Yetiştirme yurdunda kalan çocukların dinî danışmanlık ve rehberliğe ihtiyaçları olduğu açıktır.⁸⁶ Rehber ya da dinî danışman terimlerinin anlamlarına baktığımızda; rehberlik bir insandan diğer bir insana; problemler karşısında seçenekler sunmak, o problemleri tanımasını sağlamak ve çözüm önerileri sunarak yardım etmek demektir.⁸⁷ Rehberlikte, özellikle bireyin kendini tanımasına ve gerçekleştirmesine ağırlık verilmektedir. Rehberin görevi ise, varılacak olan nokta ve oraya giden yollar ve her birinin özelliklerini belirtmek, yolda durulacak, görülecek noktaları işaret etmek, yanlış yollara sapılmamasına yardımcı olmaktır.⁸⁸ Verilen bilgilerin ışığında yollardan birini seçmek, gidiş şeklini tayin etmek, rehberlik edilenin vereceği kararlardır. Günlük hayatta karşılaşılan kaygı, karar verme güçlüğü gibi sorunların çözümü için duyuşsal yön ön planda tutularak sunulan, tedavi edici becerilerin kullanıldığı uzman tarafından yürütülen bir yardım sürecidir.⁸⁹ Bütün bu bilgiler ışığında bakıldığında yuva çocuklarında danışmanlık ve rehberlik hizmetini içeren bütün konularda eksikliklerin yaşandığı kesindir. Çocukların hayatındaki eksiklikler bu hizmeti vermek yoluyla giderilmeye çalışılmalıdır.

Dinî danışmanlık ise; daha çok ahlâk ve ahiret problemlerinden ortaya çıkan değer sorunlarıyla ilgilenen bir yardım mesleğidir.⁹⁰ Dinî danışman, kendisine getirilen probleme, danışanın kendisi için belirlediği yardım kaynağı açısından yaklaşır ve danışana yardım eder. Dinî danışmanlık teori ve pratikle birlikte oluşur.⁹¹

İslâm dini yetimlere özellikle ilgi göstermiş, Peygamberimiz ise onlara verdiği değeri gerek fiilleri, gerekse sözleri ile bizzat göstermiştir.⁹² Kendisi de bir yetim olarak

⁸⁵ Aytekin Bulut, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 205.

⁸⁶ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 162.

⁸⁷ Feyza Kahvecioğlu Karaca, *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2010, s.14-25

⁸⁸ Kepçeoğlu, *age*, s.3.

⁸⁹ www.mehmetzekiaydin.com, 24 . 04. 2012.

⁹⁰ <http://www.sosyalsiyaset.com> 15.01.2012

⁹¹ Mualla Selçuk, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*, Eskişehir, 2003, s. 129-136.

⁹² Aktürk, *age*, s. 137.

büyümüş olan Peygamber Efendimiz (s.a.v), bazı hadislerinde "yetimin başını okşayan kişinin eli altındaki saçlar kadar günahının affolunacağını,"⁹³ "yetimin âhını almaktan ve onu ağlatmaktan sakınılması gerektiğini"⁹⁴ söylemiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah, yetimlere iyi davranılmasını,⁹⁵ onların isteklerini kendi isteklerinden önde tutmayı,⁹⁶ onları doyurmayı,⁹⁷ onlar için harcama yapmayı,⁹⁸ mallarının idaresinde en güzel tutumu göstermeyi,⁹⁹ rüşdlerine erince malların en güzel şekilde onlara vermeyi, haksızlık etmemeyi,¹⁰⁰ onlara kötü muamele yapmamayı¹⁰¹ emretmiş; yetimlere ikram edilmemesini¹⁰² ve onların ezilmesini¹⁰³ yermiş ve onların mallarını haksızlıkla yiyenleri karınlarına ateş doldurmuş olanlara benzetmiştir.¹⁰⁴ Tezimizde bahsettiğimiz dini algı konularında da hem 6-13 yaş dönemi hem de daha sonraki gelişim dönemlerinde dini konulardaki eksikliklerinin giderilerek olgun bir insan olmalarında dinin desteği gereklidir.

Bilhassa geçmiş yıllarda, çoğunlukla dinin psikolojiden öğrenebileceği birçok şeylerin olduğu varsayılmıştır.¹⁰⁵ Bunun tam zıddına bir süreçten yani psikolojinin dinden öğrenebileceği şeylerin bulunduğu varsayımından da söz edilebilir. Bu varsayımlar bir tarafa, din ve psikolojinin her ikisi de hemen hemen aynı amaca yönelik fonksiyonlar icra eder.¹⁰⁶ Din de psikoloji de insana yol göstermeye hayatında ona kılavuzluk etme gayretinde olmakla beraber çok sayıda insan, psikolojiden ziyade dinin kendilerine sunduğu çözüm yollarını kabullenmiştir.¹⁰⁷ Dinin ihtiva ettiği düşünce ve davranış şekillerinin daha geniş bir insan kitlesine hitap etme gücü vardır. Bu anlamda

⁹³ *İbn Hanbel, V,250.*

⁹⁴ *İbn Mace Edeb 6,*

⁹⁵ Kur'an-ı Kerim, Nisa 4/36.

⁹⁶ Kur'an-ı Kerim, İnsan 76/8.

⁹⁷ Kur'an-ı Kerim, Beled 90/15.

⁹⁸ Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/177, 215

⁹⁹ Kur'an-ı Kerim, En'am 6/152; İsrâ, 17/34.

¹⁰⁰ Kur'an-ı Kerim, Nisa 4/2, 6, 9.

¹⁰¹ Kur'an-ı Kerim, Duha 93/9

¹⁰² Kur'an-ı Kerim, Fecr 89/17

¹⁰³ Kur'an-ı Kerim, Maun 107/2.

¹⁰⁴ Kur'an-ı Kerim, Nisa 4/10.

¹⁰⁵ Suat Cebeci, "Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Destek", *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu*, İstanbul 2002, s. 216.

¹⁰⁶ Mehmet Önal, *Peygamberliğin Lüzumu ve Bireysel Rehberlik Yönüyle Hz .Muhammed*, Yargı Yay., Ankara 2008, s.125-126.

¹⁰⁷ Suat Cebeci, "Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışmanlık ve Rehberlik", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Sakarya, 2010, s. 53.

dini düşünce ve davranışlar, insanın tabiatı hakkında birtakım gerçekleri simgelemektedir.¹⁰⁸

1. 6. 2. Dini Davranış

Gerek dini eğitimde gerekse dini danışmanlık ve rehberlikte olsun amaç bireyde doğru dini davranışı ortaya çıkarmaktır. Kur'an-ı Kerim'de de sıkça amel olarak ifade edilen dini davranışı ele alacağız.

Amel kavramının dinî literatürdeki karşılığını daha iyi anlayabilmek için Kur'an'da amel kavramının geçtiği ayetlere de bakmak gerekmektedir. Bu ayetlerden bazıları şöyledir:

"Kim salih amel işlerse kendi lehinedir; kim de kötülük işlerse kendi aleyhinedir"¹⁰⁹ "Şüphe yok ki daha önce peygamberlere iman edenler, Yahudi olanlar, Hristiyanlar ve Sabiilerden Allah'a ve ahiret gününe inanıp, salih amel işleyenlerin ecirleri Rablerinin katındadır. Onlar için artık korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir."¹¹⁰

"De ki: Ben ancak sizin gibi bir insanım, yalnız ilahınız bir tek ilahtır, diye bana vahyolunuyor. Onun için her kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse salih amel işlesin ve Rabbine yaptığı ibadete hiç kimseyi ortak koşmasın."¹¹¹

Dinî duygu sadece insanda oluşan yüksek duygu sentezlerinden biridir. Bu yüzden onu bedene ait aşağı heyecanlardan ayırmak gerekir. Bedene ait duygu ve heyecanlar çoğu zaman bir uyarıcı olmadan ortaya çıkmadığı halde, dinî duygular bir uyarıcı bulunmadan da duyulabilen heyecanlardır.

Her dinin yapısında iki temel öge vardır; dinin temel bilgileri ve dini hayattır. Birincisi, dinin ortaya koyduğu, insan ve evren üzerindeki açıklamalar, teklif ettiği emir ve yasaklar, inanışlar bütünüdür. İkincisi ise, dinî duygu ve düşünce üzerinde kurulan ferdin dinî yaşayışlarıdır. Din, insanın duygularına, düşüncelerine, tasavvurlarına ve

¹⁰⁸ Selçuk, *age*, s. 128.

¹⁰⁹ Kuran-ı Kerim, Casiye 15.

¹¹⁰ Kuran-ı Kerim, Bakara 62.

¹¹¹ Kuran-ı Kerim, Kefh 110-111.

davranışlarına nüfuz ederek bütün şahsiyetini kaplar ve günlük hayatında bütün davranışlarına yön verir.¹¹²

Dinî duygu sübjektif dinin en temel ögesidir. W. James'e göre o, dinin ilk ve derin kaynağıdır.¹¹³ İslâm'a göre ise din duygusu insanın yaratılışında mevcut olan bir duygudur ve bu kabiliyeti, içinde yetişmiş olduğu toplumun değerlerine ve aldığı eğitime göre şekillenir.

1. 6. 3. İnsan Psikolojisinin Tebliğ ve Dini Eğitim Açısından Önemi

İnsan psikolojisini bilmek, eğitimin ve eğitimle ilgili faaliyetlerin sevk ve idaresinin vazgeçilmez bir esasıdır. İnsan psikolojisinin bilinmesi, eğitim psikolojisine hakim olmaya; eğitim psikolojisi bilgisi de, tebliğ ve eğitimle ilgili metot ve kuralların geliştirilmesine, tebliğ ve eğitim faaliyetlerinin insan ve toplumun istek ve ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesine yardımcı olur. İnsanın bütün boyutlarıyla tanınması, onun uygun metotlarla bilgilendirilmesini ve öğretimini kolaylaştırır.¹¹⁴ Çünkü eğitim, insanın bütünüyle ilgilidir. İnsanın hangi özellikleri ve fonksiyonlarıyla üstün kılındığını bilmek, bilgilendirme ve öğretimde o fonksiyonlara ya da yeteneklere yönelmeyi sağlayarak hedefe ulaşmaya yardımcı olur. Bir başka ifadeyle, insanın tanınması, tebliğ, öğretim ve eğitimde uygulanacak metot, müfredat ve programların oluşturulmasında doğrudan ilgili ve önemli bir faktördür. Çeşitli telkin ve ikna usulleriyle yapılan tebliğ metotları, temelde insan psikolojisine dayanırlar. Peygamberlerin başarıları da, insan psikolojisine ve fitratın kanunlarına uygun hareket etmekle mümkün olmuştur.¹¹⁵

Kişinin aile ortamından uzak bir ortam olan yetiştirme yurdunda kalmasının dinî duygu, düşünce, tutum ve davranışlarının oluşmasında etkisi vardır. Yetiştirme yurdu gençliğinin yaş, cinsiyet, öğrenim, yaptıkları iş ve yurttan kalma sürelerine, duygu,

¹¹² Ali Ulvi Mehmetoğlu, *Kişilik ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s. 85.

¹¹³ Karaca, *age*, s. 23.

¹¹⁴ Ahmet Önkal, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, Konya 1984, s.150.

¹¹⁵ Mehmet Şanver, "Dini Tebliğ Ve Eğitim Açısından Kur'an'da İnsan Psikolojisi Ve Özellikleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 138.

düşünce, tutum ve davranışlarında farklılaşmalar meydana gelmektedir.¹¹⁶ Bu farklılıkların bilinmesi ile onlara verilecek hizmetin kalitesini artıracaktır.

Sonuç olarak, konu geniş bir bakış açısıyla ele alındığında, bireysel dindarlığın kökenlerini tek noktada aramak yerine, çok çeşitli kaynaklarda aramanın zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim yukarıda sıralanan dindarlık kaynakları içinde, psikolojik, biyolojik, toplumsal, entelektüel, yaratılışsal (fitri) çeşitli kaynakların olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle insanın dindarlığının temelinde onun duyguları, düşünceleri, davranışları, istekleri, arzuları, ümitleri, korkulan, kaygılan, endişeleri, beklentileri, eğilimleri, kişilik özellikleri gibi çok sayıda etken bulunmaktadır. Öyleyse bireyin dinsel inanç ve değerlerinin kaynaklarını onun zengin yaşam dünyasında aramak gerekir. Çünkü insan çok yönlü bir yaratılışa sahiptir.¹¹⁷ Maddî ve manevî varlığında çok çeşitli özellikleri barındıran insan, bu özelliklerin tamamını her zaman aynı ölçüde kullanmaz. İnsan daha önce yaşadığı, şu anda içinde bulunduğu ve gelecekte yaşayacağı psikolojik ve toplumsal koşulları bazen bilinçli bazen bilinçsiz bir halde değerlendirerek duygu, düşünce ve davranışlarını belirler. Kısaca ifade etmek gerekirse bunlara göre yaşarlar. İşte bu koşullar onun dindarlığının temelini belirlemede etkili olur. İnsanın dindarlığının temelinde, bazen fitrî duyguları, bazen acizlik ve çaresizlik durumları, bazen entelektüel etkinlikleri, bazen bireysel ihtiyaçları, bazen korkuları, bazen içinde yaşadığı toplumun gelenekleri, bazen bunlardan birkaçı, belki bazen farklı düzeylerde hepsi etkili olabilir.

¹¹⁶ Şahin, age, s. 45.

¹¹⁷ <http://www.psikolojikdanisma.net> (04/04/2012)

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUKTA DİN ALGISININ OLUŞMASI

Bu bölüm içerisinde çocukta din algısının oluşumu ele alınacaktır. Din algısının oluşmasında ve şekillenmesinde din eğitimi, ailede din eğitimi ve aile ortamında olmanın ya da yoksun olmanın bireyin din algısı üzerinde etkilerinden bahsedilecektir. Dinin bireyin kişiliği, yaşadığı çevresi ve bireyin hayatındaki zorluklarla başa çıkmasındaki etkilerinden bahsedilecektir.

2.1. DİN KAVRAMI

Araştırmamızın önemli bir bölümünü oluşturan din kavramı açıklamak şüphesiz konunun bütünlüğü açısından önemli olacaktır.

Temel yaşantı alanları açısından din, "objektif" ve "subjektif" olmak üzere iki yönlü olarak değerlendirilebilir. Subjektif yön, insanın iç dünyasındaki duygusal yön; objektif yön ise dışa akseden yöndür. Dolayısıyla en önemli sayılabilecek bir yönüyle din subjektiftir.¹¹⁸ Yani inanç boyutuyla, önce bireylerin iç dünyalarında yer edinir. Bu inancın bireylerin iç dünyalarına yerleşmesiyle birlikte de, dinin objektif yönü, yani davranış boyutu ortaya çıkar. Bu durumda din, bireyde hem duygu hem de davranışla ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlanabilir.

Arapça bir kelime olan din, sözlük anlamı itibarıyla; "örf, âdet, itaat, tutulan ve gidilen yol, ceza ve mükâfat, millet vb." anlamlarda kullanılır.¹¹⁹ Batı dillerinde "religion" kelimesiyle ifade edilip, "religere" ve "religare" köklerinden gelmesi nedeniyle, Allah'a korku ve saygı ile bağlılık ile kendini ibadete verme, tören ve

¹¹⁸ M. Doğan Karacoşkun, "Dini İnanç –Dini Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, S. 2, s. 25.

¹¹⁹ A. Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.30.

ayinlere katılma anlamlarına geldiği görülür. Türkçede ki kullanılışı itibarıyla ise, "inanç sistemi veya bir inancın kaideler bütünü" gibi anlamlara gelir.¹²⁰

Dinî terminoloji açısından din kavramının anlamını, İslam bilginlerinin Kur'an – 1 Kerim'deki ayetler ışığında yaptıkları şu tanımda görmek mümkündür: "*Din, her konuda insanları, akıllarını, irade ve isteklerini kullanarak, hayır olan şeylere götüren, böylece dünya ve ahiret saâdetine ulaşmalarını sağlayan, peygamberler aracılığıyla Allah'ın gönderdiği ilahi esasların bütünüdür.*"¹²¹

Din, bireysel ve toplumsal açıdan çok geniş bir çerçevede işlev gören, insanların iç dünyalarındaki ahenk ve davranışlarının şeklini ve yönünü belirlemedeki denge sağlayıcı rolü itibarıyla, bir varoluşsal çözümleme ve hayatı anlamlandırma misyonuna sahip güçlü bir olgudur.¹²² Ve günümüzde de bu olgu problemlere çözüm aranan en güçlü alan olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Böyle olduğu içindir ki, her devirde düşünürlerin ve bilim adamlarının ilgilerinden uzak olmamıştır. Temelinde insan ve insan yaşantıları olan psikoloji alanında çalışan bilim adamları da, psikoloji biliminin kurucusu kabul edilen Wundt'tan başlayarak bu konu üzerinde kafa yormuşlardır. Kimine göre din bir nevroz olarak görülürken, kimine göre ruhun vazgeçilmez gıdası gibi görülmüştür. Bu açıdan, zaman zaman çeşitli eleştirilere de uğrasa, tarih boyunca her dönemde var olagelmiş din olgusunu yok saymak mümkün olmamıştır. Çünkü bireysel ve toplumsal bir olgu olarak din, insanla beraber var olan ve yaşayan bir gerçektir. Öyleyse insan varsa, din de vardır ve eğer insanı araştırıyorsak, onun yaşadığı dini de araştırmamız gerekmektedir. Wundt dini, "her sonlunun sonsuz alanda yaşaması hakkındaki vasitasız bir şuur" şeklinde açıklarken; Jung "religio" kelimesinin anlamına uygun olarak formüle edilebilen özel bir zihin durumu, der ve şöyle devam eder: "Şöyle ki güçler olarak anlaşılan, ruhlar, şeytanlar, tanrılar, yasalar, idealler yahut her ne ad verirse versin insanın dünyasında ciddiye alacağı kadar önemsedığı güçlü, tehlikeli, yardımcı ya da kendini feda edercesine seveceği ve tapacağı kadar da anlamlı ve güzel bulunduğu şeylerin, muayyen dinamik etmenlerin dikkatli bir gözlemi ve hesaba katılması

¹²⁰ Karacoşkun, *agm.*, s. 24.

¹²¹ *Agm*, s. 24.

¹²² Hayati Hökelekli, *Çocuk Genç Aile Psikolojisi ve Din*, İstanbul 2009, s. 75.

şeklinde ortaya koyar."¹²³ Bu yaklaşımlarda göstermektedir ki din anlam itibariyle içinde insanı, manevi ihtiyaçlarını ve hayatına dair düzenlemeleri içeren bir kavramdır.

James, dini "duygular, eylemler ve yalnızken bireyin kutsalla ilişki anında yaşadığı bireysel tecrübe" şeklinde tanımlar. Freud'un bir nevroz ve yanılsama olarak nitelenmesine karşın, James dini, insan hayatında teselli edici ve kuvvetlendirici fonksiyon görebilecek tek şey, olarak görür. Fromm, bu sistemin Tanrılı veya Tanrısız olmasının da önemli olmadığını söyler. Maslow da benzer bir yaklaşımla, önemli olanın doruk deneyim yaşayıp yaşamama olduğundan bahisle, böyle bir deneyimin Tanrıcı, doğaüstücü ve Tanrıcı olmayan bağlamlarda yaşanabileceğini belirtir. Nortbourne, "Modern Dünyada Din" adlı çalışmasında, bu tür Tanrı kaynaklı ve merkezli olmayan inanç sistemlerinin de "din" olarak tanımlanmalarına karşı çıkarak, beşeri bir takım sistemlerin dinin yerini alabileceklerini ancak onların "din" olarak tanımlanmalarının bir zihin karışıklığına sebebiyet vereceğinden, doğru olmayacağını söyler.¹²⁴ O'na göre din sözcüğü, en başta beşerî zihnin bir kurgusu olmayan, bilakis Tanrı kaynaklı bir şey için kullanılır. Az sayıda da olsa farklı yaklaşımlar olmakla birlikte, insanın doğuştan din duygusuna sahip, inanma eğilimi olan bir varlık olduğu dinler tarihi, din sosyolojisi, din psikolojisi ve din eğitimi alanında yapılan inceleme ve araştırmalar ile de ispatlanmış bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁵

Bütün bunlar bizi dinin, bireyin hayatında işlevselliği olan bir kavram olduğu gerçeğine götürmektedir. Dinin önemli fonksiyonları olduğunu ve bireye hayatın anlamına dair bir bakış açısı sunduğu unutulmamalıdır.¹²⁶ Özellikle zorda kaldığı bir durum karşısında dindar, bağlı olduğu dinin öğretilerine atıflarda bulunarak mevcut durumu anlamlandırmaya çalışır. Yapılan araştırmalar neticesinde, insanların kriz anlarında yaşadıkları olayla ilgili bir anlam arayışı içine girdikleri tespit edilmiştir. Dinin hem çocukların hem de yetişkinlerin problemlerine çözüm sunabilecek bir dinamik olduğunu kabul etmek gerekir. Bu dinamikten gerek aileler gerekse kurumlar faydalanabilmelidirler.

¹²³ Karacoşkun, *agm*, s. 24.

¹²⁴ *Agm*, s. 25.

¹²⁵ Karacelil, *age*, s. 14.

¹²⁶ Hökelekli, *Çocuk Genç Aile*, s. 9.

McIntosh'a göre, dini bilişsel bir şema olarak düşünmek, hem dinî başa çıkma süreci ve sonucunu ve hem de tramvaya sebep olan olayın dini nasıl etkilediğini araştırmak için kullanışlı bir yoldur. Ona göre, başa çıkma konusunda dinin etkisini değerlendirirken şemaların iki önemli fonksiyonu konuyu açıklamada yardımcı olabilir. Bunlardan birincisi, konu ile ilgili bilgilenme işleminin hızının artırılması, ikincisi ise uyarıcı durumun kişinin daha önceden sahip olduğu şemalarla bütünleşmesidir (assimilation). Burada birinci fonksiyon, olayın bilişsel olarak işlenmesini hızlandırırken, ikincisi, anlamlandırmayı kolaylaştırmaktadır.¹²⁷Bu durumda dini algıların zihinde işlenmesiyle dini tutumlara dönüşerek bireyin dini dünyasındaki tepkilerini sistemleştirmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşamında zorlukları ve yoksunlukları olan yuva öğrencileri açısından değerlendirildiğinde dinden güç alarak zorluklarla başa çıkma daha önemli hale gelmektedir. Aynı zamanda bu önem dinin işlevselleşmesi anlamına da gelmektedir. Burada bir kez daha belirtmek gerekir ki yetiştirme yurdunda barınan 6-13 yaş grubu öğrencilerinin hayata intibaklarını kolaylaştıracak, kendisi ve çevresiyle uyumlu ve barışık bir yaşam kurabilmesini destekleyecek bir dini anlayışın sunulması önem arz eden bir konudur.

2. 2. DİN KAVRAMININ OLUŞUMUNDA DİN EĞİTİMİNİN ROLÜ

Çocukta din algısının oluşmasında önemli olan etkenlerden biriside din eğitimidir. Öteki eğitsel alanlara göre nicelik ve nitelik bakımından önde bir durum gösteren din eğitimine, psikolojinin ve pedagojinin temel ilkelerini uygulamak şöyle dursun, bu eğitimin kavram ve anlatımında dahi var olan çelişkiler henüz ortadan kaldırılamamıştır.¹²⁸ Bunun nedenleri başında din öğretim ve eğitiminde genel eğitimin temel ilkeleriyle bir yakınlık kurmak gereğini gerek akademik alanda araştırmalar yapan eğitimcilerimizin duymaması, gerekse çocukların, gençlerin yetişmesinde sorumluluğu büyük olan Milli Eğitim Bakanlığının bu eğitim departmanını politikadan uzak, bilimsel prensiplere bağlı tutamayışındandır. Din eğitimi bilimsel anlayışla

¹²⁷ Adem Şahin, "Din Psikolojisinde Bilişsel Yaklaşım (McIntosh'un Bilişsel Bir Şema Olarak Din Teorisi Örneği)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar 2007, s. 42.

¹²⁸ Neda Armaner, Din Eğitiminde Psikolojinin Önemi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXIII, s. 217.

bağdaştırmayıp onun karşısında sanmak bir yanılgıdan ibarettir. Bu anlayışın hakim olduğu dönemlerdeki aile, toplum ve bireyin hayatında ortaya çıkan olumsuzluklar dinin bireyi, aileyi, toplumu ayakta tutan değerlere sahip bir olgu olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kişi üzerinde etkileri açıkça bilinen dinin eğitsel rolünü Durkhwim'in vurguladığı biçimde açıklayacak olursak; "dinin gerçek fonksiyonu bizi düşündürmek, bilgimizi zenginleştirmek değildir. Fakat bizim yaşamamıza yardım etmektir. Kendisini bir tanrıya veren, inançlı kişi sadece bilinmeyen yani hakikatleri gören bir adam değil, yaşamın zorluklarını, ister katlanarak karşılamak, isterse yenmek için, kendinde daha fazla güç duyan kimsedir."¹²⁹ Çünkü din eğitimi bireye, hayatını düzene koyabileceği ilkeler kazandırır. Din eğitimi ile Allah inancı oluşturularak, hayatın değerli ve üstün olduğu öğretilir. Din insanı, beden ve ruhtan oluşan bir varlık olarak tanımlar ve bedenin ihtiyaçları olduğu gibi ruhunda ihtiyaçları olduğunu hatırlatır. Din eğitimi hem bireye hem de sosyal gruplara iyi ve doğru hedefler gösterir.¹³⁰ Bütün bu bilgiler bizi, insan ve din kavramının birlikte var olmaya devam edeceği gerçeğine götürmektedir.

2.2.1. Ailede Din Eğitimi

Hiç kuşku yok ki dini algının temellerinin atıldığı yer olan ailede din eğitiminin verilip verilmemesi veya ne şekilde verildiği önemli bir konudur.¹³¹ Çocukta soru sormayla başlayan keşif hareketi fiziki çevreyi tanıma ve keşfetmeyle kendini gösterir, kim tarafından yaratıldığı gibi dini sorularla devam eder. Diğer keşif alanlarında olduğu gibi, bu alanda da rehberliği ve sorularının cevabını anne-babadan bekler. Aile bu keşif hareketinin bilincinde olmalı, Peygamberimizin "her kişiyle kendi anlayışına göre konuşun" gibi tavsiyeleriyle çocukta olumlu bir din algısının temellerini atacak yaklaşımlar ortaya koymalıdır.¹³² Çocuğun tıpkı bir çiçek narinliğinde çok suyunda az suyunda zarar verebileceğinin farkında olunmalıdır. Dini eğitimi, çocuğun gelişiminin

¹²⁹ Armaner, Din, s. 217.

¹³⁰ Halis Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara 1985, s. 108.

¹³¹ M. Emin Ay, *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2005, s. 15.

¹³² Yavuzer, *age*, s. 70.

dışında gelişi güzel vermek, önce ya da geç öğretmek hangi yaşta olursa olsun o bireyin daha sonraki yaşamına büyük kötülük yapılmış olunur.¹³³

Aile içerisinde "anne-baba tutumu" bireyin kişilik gelişimini çok etkilemektedir.¹³⁴ Özellikle kişiliğin bir yönünü oluşturan dini gelişim ve bireyin dinsel tecrübeye ulaşmasında anne-baba tutumunun etkisi değişik çalışmalarda tespit edilmiş ve sonuçlar manidar bulunmuştur. Ayrıca aile içi anne-baba ile çocuklar arası iletişimin bireylerin benlik gelişimi ile ilgili de etkisinin olduğu bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur.¹³⁵ Çocuğa dinî eğitim verilirken şu tutumlar bireyi olumsuz yönde etkileyebilir: aşırı baskıcı ve otoriter tutum, aşırı hoşgörölü tutum, dengesiz ve kararsız tutum, aşın koruyucu tutum ve kayıtsız tutum. Bireyi olumlu yönde ise güven verici ve hoşgörölü tutum etkiler.¹³⁶ Anne ve babanın çocuğa karşı geliştireceği tutumları ve özelliklerini bilmesi gerekir. Zira bu tutumlar yaşam boyunca ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiyi belirlemektedir. Anne ve babanın dini tutumları ve tecrübeleri çocuktaki dini algı için taklit edilmeye hazır bir veri olarak görölmektedir. Çocuk ilk dini tecrübesini de aile içerisinde edinmektedir. Dinî tecrübenin belirişinde dış etken, iç etken olmak üzere iki önemli faktör vardır.¹³⁷ Dış etkenlerin önem sırasına göre tasnifinde ise; "en başta aile bireyleri, sonra onun yakın çevresi ve okuldaki din eğitiminin geldiğini görüyoruz.

Özellikle çocuğun dinî yönden etkilenişinde dıştan gelen etkilerin öneminin büyüklüğü vurgulanmaktadır.¹³⁸ Dış etkilerin başındaki en önemli faktör olarak ailenin geldiğini daha önce belirtmiştik. Yani inanma yeteneğinin geliştiği biricik yer ailedir diyebiliriz. Diğer etkenler önemine göre aileden hareketle helezonlar şeklinde dalga dalga dışa doğru açılıp gitmektedir.¹³⁹ Çocuklarda dini algı ve bilgilerin oluşmaya başladığı ilk ve en önemli ortamın aile ortamı olduğu ve burada edinilen dini algı ve tutumların daha sonra da aynı yönde gelişme gösterdiği yapılan anketler sonucunda da

¹³³ Ayhan, *age*, 1997, s. 109.

¹³⁴ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 144.

¹³⁵ Beyza Bilgin, *İslam ve Çocuk*, Ankara 2003, s. 128.

¹³⁶ Hökelekli, *Çocuk*, s. 89.

¹³⁷ Veysel Uysal, "Dini Tecrübe ve Din Psikolojisindeki Yeri", *İslami Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, S 4, 1995, s. 83.

¹³⁸ Hökelekli, *Çocuk*, s. 52.

¹³⁹ M. Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatmalıyız*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 78-79.

ortaya konulmuştur.¹⁴⁰ Çocukta dini uyanışın ortaya çıkışı, dini algının oluşmaya başlaması yetişkinlerin etki, teşvik ve destekleriyle olmaktadır.¹⁴¹ Buradan hareketle diyebiliriz ki çocuğun bu dönemde yaşadıkları ve edindiği dini algı, hayatının her aşamasında çeşitli şekillerde ortaya çıkmaya ve etkili olmaya devam eder.

Çocuğu dinî yönden etkileyen iç faktör üzerinde de durmakta yarar var. Bilindiği gibi iç faktör, bireyin doğumla birlikte yaratılışında bulunan inanma eğilimidir.¹⁴² Konu ile ilgili Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Her doğan çocuk fitrat üzere doğmuştur.¹⁴³ Onun bu hali, kendini ifade etmeye başlayınca kadar böyle devam eder. Kendisini anlatmaya başlayınca da ya şükredici olur; ya da inkar edici olur.¹⁴⁴

Hadisin içeriğine de bakıldığında insanların yaratılışları itibariyle güven, korunma, sevgi, kabul görme eğilimleri olan bir varlık olduğu, bu eğilimlerin kişiyi iyiliğe ve doğrulukta bulunmaya götürebileceği gibi kötülüğe ve yanlış davranışta bulunmaya da götürebilir. İyiliğe ve doğruluğa yönelebilmek için de iyiyi ve doğruyu tercih eden bir anne-baba modeline ihtiyaç vardır.¹⁴⁵ Dikkat edilmesi gereken husus ise eğitilmesi mümkün olan insanın dinî eğitiminde en etkin faktörün aile olduğudur. Anne ve babanın çocukça kabul gören dini inanç ve tutumları çocukta benzer davranışlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Ailede çocuğa ideal davranış biçimini öğretip, kendileri başka davranış biçimlerini devam ettirenler, çocukların bu durumu er geç fark edip geriye doğru bağlantı kurabildiklerini göreceklerdir.¹⁴⁶ Çocuklar, şimdi söylediklerimizi, önceden söylediklerimizle ve yaptıklarımızla karşılaştırıp kendilerine yeni görüşler geliştirebilecekler ve belki de büyüklerin yanıldıkları gibi bir sonuca ulaşabileceklerdir.

¹⁴⁰ Beyza Bilgin, Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, Gün Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara 1999, s. 217.

¹⁴¹ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 46.

¹⁴² Yurdagül Konuk, *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygu Gelişimi ve Eğitimi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 23.

¹⁴³ Buhari, Cenaiz, 79; Müslim, Kader, 23-25.

¹⁴⁴ Kur'an-ı Kerim, İnsan 2/3.

¹⁴⁵ Halil Apaydın, "Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi", *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 12, 2001, s. 329-330; Naci Kula, *Kimlik ve Din*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Bursa 1993, s. 35.

¹⁴⁶ Ay, *Ailede*, s.29.

Bunu yapılan bir araştırmadaki şu örnek güzel anlatmaktadır: "Çocukluğumda bana Allah'ın var olduğu, bir olduğu, her şeyi O'nun yarattığı, ahirette iyilere mükafat, kötülere ceza verileceğı telkin edildi. Herhangi bir kötü hareketimde Allah yakar, elini keser, ateşe atar! gibi tehditler duyardım. Bazı ibadetleri öğrendim. Ancak öğrendiğim bu ibadetlerin pek yapıldığı yoktu. Çok az yapan vardı. Yapmayanlar arasında benim sevdiğim kişiler de olduğundan onların yanacağını zannetmiyordum. Onların iyi olduğunu düşünüyör, Allah iyileri yakmaz diyordum."¹⁴⁷ Çocukluk dönemini takip eden dönemlerde beliren olumsuz tutumların oluşmasında çocukluk dönemi yaşantılarının etkisi ve bu etkide anne-babanın rolü büyüktür. Çocukluk döneminde karşılaşılan olumsuz durumlar (Anne-babanın ayrılığı, deprem gibi tabii afetler, bir yakının ölümü, bedensel sakatlanmalar, haksızlığa uğramak vs.) çocuğun dine karşı şüphede duymasını, özellikle Allah inancının zedelenmesini kolaylaştırır. Eğer anne-babalar ve diğer yakınlar çocuğa bu olumsuzlukları belli mantık kuralları içerisinde dinî açıdan izah edemezlerse çocuktaki dinsel gelişim olumsuz yönde etkilenecektir. Onun için çocukların sorulan çok önemsenmeli, özellikle ölüm karşısında içine düştükleri çaresizliği gidermek için ahiret inancı vurgulanmalı, ölümün son olmadığı; yeni ve sonsuz bir yaşamın kazanılması için dünya hayatının iyilikler içerisinde geçirilmesi gerektiğı anlatılmalı ve şüpheler giderilmelidir.¹⁴⁸ Zira din hayata olumlu bakmada büyük bir motivasyon barındırır. Bu kaynak çocuğa korku ve endişe olarak sunulursa din birey için güç kaynağı olan, ilgilenilen bir alan olmaktan çıkacaktır. Bu da bireyde olumsuz bir din algısı oluşturacak ve olumlu dini tutumlar oluşamayacaktır. Aile içerisinde çocuğu, kendisine ait özelliklere sahip ve daima gelişim içerisinde olan bağımsız bir birey olduğu unutulmamalıdır.

Aile içerisinde gelişim ve değışim içerisinde olan çocuğa dini tutumların aktarılmasında eleştirel olmamak, bireyi, kişiliğini eleştiri konusu yapmamak gerekir. Yapılan yanlış bir davranış varlığında, yetişkinler çocuğun yanlış davranışına odaklanılmalıdır.¹⁴⁹ Aksi takdirde çocuğun kendisine yöneltirse çocuğun olumlu gelişiminin yolu kapatılmış olur, çocuk yanlışını düzeltmek için bir girişimde bulunmaz. Ne yaparsa yapsın kendisi ile algnın değışmeyeceğı düşüncesine kapılır.

¹⁴⁷ Apaydın, *agm*, s. 332.

¹⁴⁸ *Agm*, s. 332.

¹⁴⁹ *Ay, Aile*, s. 64.

Eleştiriyi "sen aptalın birisin zaten" diyerek çocuğun kişiliğine yönelmek yerine "bu yaptığın çok saçma bir iş, senden beklemezdim" ya da "sen yaptığını beğendin mi?" demekle, çocuğa sorumluluğunu, hatırlattığımız gibi, ondan dana, iyi bir davranış beklediğimizi de göstermiş oluruz.¹⁵⁰ Yuva ortamında eleştiriler çocuğa annenin babayı, babanın anneyi eleştirmesi şeklinde yoğunlaşmaktadır. Anne ve babanın kişiliklerine yönelik savaşın ortasında kalan çocuk yanlış davranışlar olduğunu öğrenememektedir. Bu durum kendi ile ilgili olumsuz kişilik algısı oluşturmaya kadar gitmektedir. Bu durumda da çocuk olumlu bir anne, iyi bir baba anlayışından yoksun olarak yetişir. Ve onların kendilerine örnek olamayacağını düşünerek onlardan herhangi bir kazanım elde edemeyecektir. Sen annen gibi olma, sen baban gibi olma telkinleriyle model olabilecek bir anne ve baba oluşturmadan çocuğun dünyasını daha karmaşık hale getirmektedirler. Çocuk inancı, ahlakıyla model olacak bir anne ve babadan, onlardan edinecekleri kazançlardan yoksun olarak hayatına devam edecektir. Bu çocuklarda düzenli ve dengeli bir dini, ahlaki, zihinsel gelişimin gerçekleşmesi beklenemeyecektir. İşte bu durumda, bu çocuklara verilecek dini eğitimi çok önemli hale getirmektedir.¹⁵¹ Bu çocuklara özel durumlarının göz önünde bulundurulduğu, problemleri karşısında güç alabileceği, kişiliğine, gelişimine, hayatına yön verebileceği işlevsel bir din eğitimi verilmeli, yaşadıkları ortamlarda da ihtiyaç duydukları her an dini sorularına cevap verilebilecek düzenli ve devamlı bir dini rehberlik ve danışmanlığı hizmeti sunulmalıdır.¹⁵² Aileler de sürece katılmalı, gerekirse psikolog desteği alarak anne-baba hallerinin ve görevlerinin her koşulda devam ettiği, çocuklarının yaşamın her döneminde bir anne ve babaya ihtiyaç duyduğu bilinci kazandırılmalıdır.

Burada çocuğun dini eğitiminde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus çocuğu överken ve onu ödüllendirirken de ölçülü davranılmasıdır.¹⁵³ Burada dikkat edilecek husus, ödül (mükâfat) bir görevi yaptırmak için önde sunulan bir şey değil, yapılan iyi bir işin, iyi bir hareketin hoş bir karşılığı olmalıdır. Yani çocuğa, esasen yapmaya zorunlu olduğu bir ödevi yaptırmak için onun önüne yaldızlı mükafatlar konulmamalıdır. Mükâfat ancak, göze batacak derecede yapılan iyi bir şey üzerine verilmelidir. Böylece çocuk iyi şeyi, mükâfat beklediği için değil de mükâfatın iyi

¹⁵⁰ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara 1990, s. 119.

¹⁵¹ Ay, *Ailede*, s. 15.

¹⁵² Saadettin Özdemir, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*, Isparta 2002, s. 49-50.

¹⁵³ Yavuzer, *age*, s.12.

şeyler üzerine geldiğine inandığından yapmış olur. Ayrıca çocuklara sık sık mükâfat verilmesi de iyi değildir. Zira çocuğun ikide bir de beğenilmesi, sevinç duygularını azalttığı gibi aşırılığa vardırılan maddi mükâfatlar nedeniyle iyi bir iyi yapmaya duyulan çaba, maddi kazanç gibi basit ve bencil isteklere çevrilebilir.¹⁵⁴ Yuva çocukları mutlu eden yiyecekler, kıyafet gibi maddi ödüller karşısında bunlara zaten sahip olduklarını düşünmektedirler. Onlar takdir edilmek ve özellikle sevmek, ilgi gösterilmek, dinlenilmek istediklerini dile getirmişlerdir. Ödül verilebilir ama ödülün takdir edilmenin bir aracı, asıl olanların takdire neden olacak davranış ve tercihler olduğu ödül vermede vurgulanması gereken önemli bir konudur. Eğer vurgu maddi olan şeyler odaklı yapılırsa çocuğun maddi ödüllere ulaştığı sürece mutlu ulaşamadığı sürece hırçınlık göstermesi öğretilmiş olacaktır. Yuva çocukları ile aile çocukları kıyaslandığında aynı tehlikeli durumun bu çocuklarda da ortaya çıkabildiği görülmektedir. Bu da ileride çocuğu, her hareketin maddi yararını ve çıkarını düşünmek gibi kötü bir alışkanlığa sürükleyebilir.¹⁵⁵ Bu tür yaklaşımları çocuğun dini gelişimi ve kişilik gelişimi açısından yanlış mesajlar içeren durumlar olarak mümkündür.

Birçok yuvada ki uygulamalar çocuğa hediyelerin getirilen tarafından verilmesi şeklinde değil de ya bir toplu ikram ya da yapılan konuşmalar da doğru bir davranış ya da bilgi karşısında ödül olarak verilme şeklinde olduğu görülmektedir. Bu uygulamaların yerinde, doğru uygulamalar olduğunu söylemek mümkündür.

İnsanın kişiliğinin oluşumunda çocukluk yıllarında öğrenilen, çevreden görüp benimsenenlerin önemi bilinir. Bu gerçeği vurgulayan Comenius şu açık örneği verir.¹⁵⁶ "Bir boya ile ilk defa boyanmış bir yün, boyanın rengini öyle sağlam bir tarzda emer ve alır ki; onu artık ikinci defa başka bir renge boyamak kolay olmaz. Bir yaş ağaç, bükülerek kolayca çember haline getirilebilir. Fakat, kuruduktan sonra, bu çemberi düzeltmek ve ağacı, tekrar eski haline getirmek istersek kırılır. Tıpkı bunun gibi ilk izlenimler, insan ruhunda öyle sağlam, kuvvetli ve derin izlenimler bırakır ki; onları beyinden söküp çıkarmak adeta olanaksızlaşır". Çocukluk çağının iç deneyleri daha sonraki evrelerde inancı, tutum ve davranışları etkiler. Örneğin sevgi ve kardeşlik duygularının gereğince benimsenmesi, yardım şevkinin doğması için çocukluk ve

¹⁵⁴ Ay, *Ailede*, s. 72.

¹⁵⁵ Hüseyin Peker, "Ailede Din Eğitiminin Psikolojik Esasları", *Diyanet Dergisi*, C. 21, S. 2, 1985, s. 45.

¹⁵⁶ Armaner, *Din Eğitiminde*, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 20, s. 219.

gençlik sırasındaki algı ve deneylerde o kişinin yeteri kadar ruhsal birikimi olması gereklidir. Yine ayrıca yetiştirme biçimi, eğitsel gelişim kişinin dinsel anlayışını koşullandırır.¹⁵⁷ Eğer dinsel öğreticiler, söze boğularak öğrencilere sunulur, doktrin, mezhep sistemiyle inançların kavratılması güçleştirilirse, çocuğun ve gencin dinsel davranışlarında olumsuz yansımalar görülür. Dinin anlatılmasında sade, açık ve seçik deneyimlere yer vermek, zihinlerde kalıcı bir nitelik taşır. "Eğer dinsel eğitim esas itibarıyla soyut ilkelerle sunulursa, genç bu bilgileri uygulayabilecek bir zemin bulamayacaktır".¹⁵⁸ Hiç kuşkusuz din insanın davranışlarını hayra, iyiliğe ve doğruluğa yönlentecek temel verilere sahiptir. Bu ilkeler, kişileri her birlerine sıkı bağlarla bağlamak için genel ve yaygın biçimde bir sosyal sistemin içine doğru yöneltirler Bu bağlantılar içinde ise özveri sahibi olmanın önemi ve değeri duyulur.¹⁵⁹

Bu nedenle din eğitiminin de baskıyla değil, hoşgörü ve sevgiyle yapılması, olumlu sonuç alabilmek için şarttır.¹⁶⁰ Meselâ, yalana başvurmak çoğu kez ceza korkusundan ileri gelir ve bir nevi büyükler çocuğun doğruyu söylememesine neden olurlar. Çünkü çocuğa sert bir sesle "bunu sen mi yaptın" denince, bu hareket onu korkutur ve ben yapmadım" demesine yol açabilir. Hatalı bir iş yaptığında, çocuğu korkutmuyarak onun doğruyu söylemesini kolaylaştıracak olursak, onda doğruluk alışkanlığı o kadar kökleşir ki daha sonraları güç durumlarda da, dinimizce büyük günahlardan sayılan yalana başvurmaz. Yuva çocukları üzerinde bir korku kurulduğu kesindir ama bu bazen dinsel bir korku bazen sosyal hayata katılmasına engel olmaya yönelik korkular üzerine kurulmuştur. Fakat bu korkuların çocuklarda daha çok ahlaki tahrifte sınırsız olmalarına neden olmaktan öteye gitmediğini görmek mümkündür.

Dini açıdan sakınılması gereken bir davranış olarak yalan söylemeyi ele alalım. Birçok kötü harekette olduğu gibi yalancılık da çocuğu cezalandırmakla önlenemez. Bu ancak çocuğa ihtiyatlı olmayı ve yalanının yakalanmaması için daha dikkatli davranmayı öğretir.¹⁶¹ Eğer çocuk, doğruyu söylemenin kendisi için güç olduğu bir

¹⁵⁷ V. Houston Clark, "Çocukta Din" Çev. Adil Çiftçi-Murat Yıldız, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.X, İzmir 1998, s. 195.

¹⁵⁸ Bilgin, *Eğitim*, s. 121.

¹⁵⁹ Armaner, *Din Eğitiminde*, s. 219.

¹⁶⁰ Hayati Hökelekli, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara 2002, s. 177.

¹⁶¹ Ay, *Ailede*, s. 76.

durumda doğru konuşmuşsa, mutlaka övülmeli ki doğru konuştuğu için memnuniyet duysun. Yalan söylediği zaman ise ona, yalanın kötü bir şey olduğu, yalan söylemesinin sizi üzdüğünü ve başka sefere mutlaka doğru konuşmasının beklendiği kendisine söylenmelidir. Ayrıca, Allah'ın her şeyi bildiği, kötü hareketleri yapmaktan vazgeçmeyenlere daha sonra mutlaka ceza vereceği, Allah'ın doğrularla beraber olduğu ve onları koruyup sevdiği açıklanmalıdır. En önemlisi, yalan söyleyerek çocuğa kötü örnek olunmamalıdır. Eğer yetişkinler ufak şeylerde bile yalan söylüyorsa, çocuk da kesinlikle yalan söyler ve bunu önlemek oldukça güç olur. Dini ve ahlaki kavramların çocuk üzerinde etkili olabilmesi için en önemli konunun bu kavramlar üzerinde hassasiyet gösteren ebeveyn temsilidir.

Yuva çocukları arasında burada yaşamakla, nefret ettikleri anne-babalarının çok kızdıkları kötü sözlerini, kötü davranışlarını görmekten kurtulduklarını ifade eden çocukların varlığı görülmüştür. Fakat kendi ortamlarında da özellikle erkek çocuklarının kötü sözler kullandığını ve rahatsız olduklarını söyleyen öğrencilerde olmuştur. Çocuk bu tür kelimeleri ya aile-çocuğa herhangi bir hareket yaptırmak veya yaptığı kötü bir hareketten onu vazgeçirmek için uygulanan baskı terbiyesi yoluyla öğrenmektedir. Bu durum onu ya ikiye bölme ya da çekingenliğe, silikliğe götürür, pasif, korkak veya isyankâr yapmaktan öteye geçmemektedir. Dayak, yarattığı korku ile bazı kaidelerin kabulünü sağlayabilir. Bedenen çocuğa veya gence eziyet ederek, acı söz sarf ederek ahlâk kaidelerini ona kabul ettirmek, onu aşağılatır. Çocukta veya gençte iç bir disiplin yaratmaz. Oysa terbiyenin gayesi, çocuğu kendi kendine kararlar alabilen, hareket ve düşüncelerinden sorumlu bir kişi haline getirmektir. Dayak böyle bir idealin gerçekleşmesini sağlayamaz. Onun kabalaşmasına ve şeref duygusunun körelmesine neden olur. Bunun için çocuğun ve gencin terbiyesinde yetişkine düşen görev, onu her an tenkit etmek değil, onun bir çeşit yaşama sarhoşluğu saydığı davranışları yavaş yavaş ve anlayışla bertaraf etmektir.

Cezaların amacı, yanlış davranışların, kayıtsızlıkların ve dikkatsizliklerin tekrarına engel olmak ve kötü alışkanlıkların meydana gelmesini önlemektir.¹⁶² Cezanın yarattığı korku ve acı sayesinde çocuklar uygunsuz hareketler yapmaktan çekinirler. Ancak beden cezası, dayak odaya veya kömürlüğe kapama, aç bırakma vs. gibi

¹⁶² Ay, *Din Eğitiminde*, s. 31.

cezaların ilk etkisi eğitken (anne-baba veya öğretmen) ile çocuk arasında soğukluk yaratmasıdır. Aslında ana-babaların ikide bir de cezaya başvurmaları kızmaktan, kolay iş görmekten ve cezayı gerektiren hareketlerin nedenlerini düşünmemek ve araştırmamaktan ileri gelir. Çocuk neden uygunsuz harekette bulunuyor; onu bu hareketi yapmaya iten sebepler nelerdir? Çoğu zaman bunlar araştırılmadan, uygunsuz hareket kestirme ve kolay bir yol olan dayakla giderilmeye çalışılır. Bu da çocukları gizli yaramazlıklara, yalancılıklara, daha küçük yaşlarda nabza göre davranmaya ve gerekirse dalkavukluk yapmaya iter. Ayrıca eğitimin genel amaçlarından biri, çocukları soylu ve insanî sorunlara karşı duyarlı yapmak, onları kendi içlerinden ve vicdanlarından gelen emirlere ve seslere göre harekete alıştırmaktır. Eğer bir çocuk her vakit korku ile büyürse, onda olumlu bir kişilik meydana gelmediği gibi kendi kendine kolayca emirler de veremez. Bu gibilerde gizli iş yapmayı, ikiyüzlü olmayı tabii görmek gerekir.¹⁶³Bütün bunlar göstermektedir ki ebeveynlerin çocuk yetiştirme, anne-baba olma ile ilgili eğitilmeleri önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Özellikle olumlu ebeveyn örneğinden yoksun çocuklara yönelik dinamik, sevgi dolu bir din eğitimi vermek amaçlanmalıdır.

2. 2. 2. Din Kavramının Oluşumunda Aile İçi İletişimin Rolü

Çocukta oluşacak dini algı aile içerisindeki iletişim üzerinde gerçekleşmektedir.¹⁶⁴ Zira dil yoluyla aktarılan dini değerlerin çocuk üzerinde etkisi aile içerisindeki iletişimin özelliğine bağlıdır.

Çocuk için ilk ortam ailedir demiştik. Hepimiz bir ailede veya ailenin yerini tutan bir ilk çevrede doğuyoruz. Bu ilk çevre, insan olarak hayatın gerçekleri ile ilk karşılaştığımız, onları benimsemeyi veya onlarla baş etmeyi ilk öğrendiğimiz ortam oluyor. Aile, duygularımızı ve çok yönlü kabiliyetlerimizi besleyip geliştirecek özel yaşam alanımızdır. Aile, milletin de büyük insanlık ailesinin de küçük bir örneğidir. Bireysellik, milliyet, din vb. ilk şekillerini aileden alırlar.

Aile içi iletişim veya çocukların ana-babayla, birbirleriyle, eşlerin birbirleriyle ve çocuklarıyla olan iletişimi, çocukları anlamada, duygu ve düşüncelerini birbirlerine

¹⁶³ Peker, *Ailede*, s. 44.

¹⁶⁴ Yavuz, *Çocukta*, s. 46.

aktarmada özel bir önem taşır.¹⁶⁵ İletişim, insanların sizi tanmasına ve karşılıklı anlayış oluşturmaya izin vermektir. Ve aile bireyleriyle kurulacak sağlıklı iletişim ortamı, çocuğun dış dünyaya açıldığında kuracağı her türlü iletişimin kaynağını ve niteliğini belirlemektedir. Özellikle iletişim süreci aile içerisinde çocuklara karşı takınılacak tutum açısından daha da büyük öneme sahiptir.¹⁶⁶

Kur'an'da çocuklara aile içinde nasıl bir iletişimle dinin öğretilbileceğine ilişkin ipucu teşkil edebilecek örnekler vardır:

Yakup Peygamber oğullarına hitaben: "...'Oğullarım! Allah sizin için bir din seçti. Siz de ancak Müslüman olarak can veriniz" der. Yine, Yakup (a.s.) ölürken oğullarına: " 'Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?' dediğinde onlar: 'Senin Rabb'ine, babaların İbrahim, İsmail ve İshak'ın Rabb'i olan Allah'a kulluk edeceğiz biz O'na teslim olanlarız' dediler." Lokman Peygamber oğluna: "'Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma!"¹⁶⁷ demiştir. Bu ayetler ebeveynin çocukları yönlendirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlar dini değerlerin çocuğa aktarılmasında kullanılacak iletişimin de etkili birer örneğidir.

Katı din kuralları içinde yetiştirilen çocuk, kendi dışında bazı kurallara göre yargılanacağına ya da ödüllendirileceğine inanır. Katı ve bilinçsiz din koşullandırmasının baskın olduğu aile ortamında yetişen çocuk, kendi yaşantı ve deneyimlerini zenginleştirecek, iç ve dış dünyasını araştırıp keşfedecek bir tutum yerine, körü körüne taklit etmeyi, öğretilen şekilsel dinî kalıplar yerine getirip arkasında yatan gerçek hedefin ne olduğunu bilmeden davranmayı kabul eder.¹⁶⁸ Bu durumda çocuklarda yanlış, eksik algının oluşmasına neden olacaktır. Çocuk bu şekilde kendisine aktarılan değerleri davranışa dönüştürmekte zorlanacaktır. Çocuk büyüdükçe bunlara anlam veremediği için terk edecektir. Günümüz ailelerinde yaşanan en büyük sorunlardan biri budur. Ailesi ile o ailede yetişen gençler ailelerin değerlerden tamamen bağımsız olabilmekteler. Dinin, ailede son derece dikkatli ve doğru şartlarda öğretilmesi gerekmektedir. Ahlaklı, dürüst, değerler sahibi bir birey yetiştirmenin katı,

¹⁶⁵ Hökeleli, *Çocuk*, s. 194.

¹⁶⁶ Apaydın, *agm*, s. 324.

¹⁶⁷ Kuran-ı Kerim, Lokman 13.

¹⁶⁸ Ay, *Din*, s. 124.

uygulanamayan, baskı ve korku üzerine oturtulmuş bir dini eğitimle gerçekleştirilemeyeceği kesindir. Çocuğun en hassas dönemleri olan 6-13 yaş döneminde temeli atılan her değerın çocuğun sonraki bütün yaşamında etkili olacak bir din algısının temellerini oluşturacağı unutulmamalıdır.

Başarılı bir dinsel iletişim kurmanın birinci şartı anne-babanın öncelikle kendi yaşamları ile çocuklarına örnek olmalarıdır.¹⁶⁹

Anne-baba çocuğa gerektiği kadar sevgi göstermelidir. Gerektiği kadar sevgi bulamamış çocuklar özgüvenlerini kazanamamış olduklarından yaşamın diğer alanları gibi dinî muhtevalı mesajlara da kapalı kalabilirler. Kapalı kalmasalar bile normal bir dinî yaşam geliştiremezler. Ve genellikle eleştirilen bir Tanrı algısı dini şüpheleri de beraberinde getirir.

Özellikle ilk çocukluk döneminde çocukların zihinsel gelişimi göz önünde bulundurularak somut örneklerden hareketle dinî içerikler sunulmalıdır. Çocukların sorularına mantıklı ve doğru cevap verilmelidir.¹⁷⁰ Çocuğun dil gelişimi de dikkate alınarak basit ve çocuğun dünyasına hitap eden cevaplar verilmelidir.¹⁷¹ Çocuğun merak ettiği, anlamakta zorlandığı konuları cevaplamaktan kaçınmak, çocukta dinin bu haliyle kendisine göre olmadığı, kendisine hitap etmediği duygusunu oluşturabilir. Halbuki din, bu durumun tam aksine çocuğun hayatının içinde, kişilik gelişiminde, ailesiyle gittiği bir piknikte, arkadaşlarıyla oyun oynarken karşısına çıkabilecek şekilde çocuğa sunulmalıdır.

Çocuğun kişilik gelişimine ve sosyalleşmesine katkı sağlayarak onun diğer insanlarla ilişki kurabilme ve onlarla paylaşabilme yeteneğini geliştirmek için çaba göstermek gerekir. Bu sağlanırsa çocuk dinsel içerikleri ya da dine dayanmayan içerikleri kendine mal ederek benliğine oturtur. İçinde bir çatışma yaşamaksızın bilinçli bir dinsel tercihte bulunabilir.¹⁷² Şüphesiz çocuğun iyi veya kötü yönde eğitiminde ve çeşitli hareketleri yapmasında, çevrenin büyük etkisi vardır. Aynı şekilde çocuğun çeşitli davranışlar kazanmasında, arkadaş çevresinin de büyük etkileri vardır. Çocuk her

¹⁶⁹ Ay, *Din Eğitiminde Mükafat*, s. 119-120.

¹⁷⁰ Yavuzer, *Çocuk*, s. 130.

¹⁷¹ Peker, *Ailede*, s. 41 – 42.

¹⁷² Apaydın, *agm*, s. 319.

gün birlikte yaşadığı, oynadığı, uzun süre veya ara sıra birlikte bulunduğu akranlarının, sevdiği kimselerin davranışlarını aynen kabul eder ve onlar gibi davranmaya çalışır. Bu nedenle çocuğun ilişki kurduğu kimseler ne kadar iyi ve ahlâklı ise onlardan iyi ve doğru şeyler öğrenir ve öyle gelişir.¹⁷³ Arkadaşları nasıl davranıyorsa, belki de en doğrusu böyledir diye onlar gibi davranır. Hatta onları tasvibini almak, arkadaş grubunun saygısını kazanmak için, grup üyelerinin gösterdikleri davranışları en üst düzeyde yapmaya çaba harcar. Eğer arkadaş çevresi bozuk, uyumsuz ve ahlâk dışı davranışlar gösteren kişilerden oluşmuş ise, çocuk o zaman değişir ve onların değerlerini yavaş yavaş benimseyerek alışkanlık haline getireceği unutulmamalıdır. "Üzüm üzüme baka baka kararır" atasözü bunu çok güzel açıklamaktadır.

Bu nedenle çocuğun, arkadaşlarını çok iyi seçebilmesi şarttır. Ana-baba çocuğun seçeceği arkadaşlara açıkça müdahale etmemeli, ancak iyi arkadaşlar edinmekte ona dostça yardım etmelidir. Arkadaşlarının iyi taraflarını övmeli, kötü taraflarını da mümkün mertebe ona buldurmamalıdır. Zararı gelebilecekleri kendisinin tasfiye etmesini sağlayacak kadar onu olgunlaştırmaya çalışmalıdır.

Her ne olursa olsun ana-baba, çocuğun aile dışında kimlerle arkadaşlık kurduğunu kontrol etmeli ve ahlâklı çocuklarla arkadaşlık kurması için elinden gelen çabayı sarf etmelidir.¹⁷⁴ Çünkü akran grubunun davranış biçimleri, değer yargıları çocukta görünür hale gelmeye başlayacaktır.

Bütün bu açıklamalar gösteriyor ki ana-baba, yerine getirilmesini istedikleri normları çocuğun veya gencin özüne mal etmesi yoluna gitmelidirler.¹⁷⁵ Bu nedenle çocuklara namaz, oruç, yemekten sonra Allah'a şükür duası ve benzeri ibadetleri yaptırmaya çalışırken de onlar fazla zorlanmaman, aksine heveslendirilmelidir. Bu davranışlar aile ortamında uygulanmalı, çocukta bu sürece dahil edilerek dini tecrübeler teşvik edilmelidir.¹⁷⁶

Anne ve babanın uçmak için gerekli büyümenin ve öğrenmenin gerçekleşmesini bekleyen kuşlara benzetebileceğimiz bu çocuklara güven ve sevgi ortamı yaratarak

¹⁷³ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 185.

¹⁷⁴ Peker, *Ailede*, s. 47.

¹⁷⁵ Age, s. 46

¹⁷⁶ Ay, *Ailede*, s. 33.

doğru aktarımlarda bulunması, uçtukları zaman yanlış tercihte bulunmayan çocuklar olabilmelerinde çok önemli bir ayağı oluşturmaktadır. Eğer güven ve koruma, sevgi, saygı ve özen gerektiren önemli noktalarda çocuk ihmal edilirse, onun fizikî ve ruhî gelişmesi çok güçlkle sağlanabilir.

Ancak çocuğa ilgi ve sevgi gösterirken ölçülü davranmalı, aşırılığa kaçmamalıdır. Aşırı sevgi de çocuğu şımartan, bencil yapan bir etken olabilir. Dinî davranışların aile içerisinde birlikte tekrarlanması çocuklarda olumlu bir etki yapar.¹⁷⁷ Çocukların iyi davranışları öğrenmesi, kötü alışkanlıklardan vazgeçmesi aile içerisinde gördüğü prototipler sayesinde olmaktadır.¹⁷⁸ Fakat aile içerisinde farklı uygulamalar olursa çocuk kararsızlığa düşer ve olumlu özellikleri geliştirmesi zorlaşır. Ayrıca, anne-babanın dinsel tercihi yoksa (dine karşı nötr)'a da aleyhte bir tutum) bu çocuğun dinsel tercihinin olumsuz yönde olmasını teşvik edici bir unsur haline dönüşebilmektedir¹⁷⁹. Çocukların dinsel tercihlerinin oluşmasında aile içerisinde teneffüs ettikleri dinsel hayatın içeriği ile aile üyelerinin dine ilgi dereceleri ile dinî bilgilerin aktarılmasında kullanılan iletişim şekilleri (yöntemleri) ve alışkanlıklar farklı sonuçlar da ortaya çıkarabilir. Çocuklar, anne-babalarının dini söz, tavır ve davranışlarından algıladıkları kendi tecrübeleri, kabiliyetleri ve kişisel düşünme ve tepkileri ölçüsünde işleyerek kendilerine has bir dinî yaşam biçimi geliştireceklerdir.¹⁸⁰ Hatta o kadar ki "çocukların eğitimine elverişli aile havası" sönmeye yüz tutmaktadır. Zira bugün aileler içine bol bol kültür endüstrisi girmekte, resimler, dergiler, teypler, radyolar ve televizyonlar her evi sarmaktadır. Böyle bir hava içerisinde ana-baba çoğunlukla pasif kalmaktadır.

Aile ortamında yoksun olan yuva çocuklarının çevresi idareciler, öğretmenler, görevliler, akranları ve sürekli ziyaretçilerden oluşmaktadır. Bu ortamda çocuk daha fazla ilgi, sevgi gördüğü kişiyi seçerek babası, abisi, ablası ve hatta annesi gibi kabul ettiği bireylerin olduğu ifade etmişlerdir. Bu kişiler dindar iseler onlara daha çok güvendiklerini ve sevdiklerini söyleyen çocuklar olmuştur. Anne-babalarının da bu

¹⁷⁷ Yavuz, *Çocukta Dini*, s. 44; Ay, *Aile*, s. 33; Apaydın, *Aile*, s. 328-29.

¹⁷⁸ W.Houston Clark, *Çocuklukta Din*, Çev. Adil Çiftçi-Murat Yıldız, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 1998, s. 187.

¹⁷⁹ Hökelekli, *Çocuk Genç Aile*, s. 186.

¹⁸⁰ Apaydın, *agm*, s. 328-329; M.Emin Ay, *Mükafat ve Ceza*, s. 120.

insanlar gibi olmalarını tercih etmekte olduklarını ifade eden öğrencilerin olduğu görülmektedir.

Yuva ortamında bulunan çocukların dini davranışlarını yuva ortamında sevdikleri müdür, müdür yardımcısı, öğretmen ya da ortamda en çok kendine yakın gördükleri kişilerin verdikleri öğütler ve davranışlar çerçevesinde değerlendirmektedirler. Bilindiği gibi çocuğun ilk çevresi ailedir. Daha sonra çocuk büyüdükçe çevresi de yavaş yavaş değişir ve genişler. Böylece zamanla arkadaşları, yakın komşuları, okuduğu kitaplar, gazete ve dergiler, gördüğü filmler, dinlediği ve izlediği radyo-televizyon programları, görüştüğü diğer insanlar ve gördüğü cami, kilise gibi dinî yapılar onun çevresini oluşturur ve eğitiminde rol oynar. Aile ortamlarının, ebeveynlerin değişen dünyayla değiştikleri, ebeveynlerin çocuklarını sevmeye, korumaya, anlamaya yetersiz kaldıkları bu zamanda yuva çocuklarının, sevgi, güven, hayatlarına anlam yükleyebilecekleri bir dini algı ile yetişmesi ayrı bir önem arz etmektedir.¹⁸¹ Son yıllarda sosyal ve fonksiyonel olarak büyük değişimler ve çözümler yaşanan aile kurumunun bütünlüğünün korunması da daha zor bir hal almaktadır. Boşanmaların gün geçtikçe arttığı günümüzde aileyi koruyucu, anne – babayı bilinçlendirici eğitimlere de ayrıca ihtiyaç olduğu açıktır. Mevcut haliyle bu kadar önemli olan çocuk yetiştirme, boşanmaların hızla arttığı düşünüldüğünde bu durumu iyileştirici devlet politikası gereklidir.

2.3. DİN ALGISI

Algı ve din algısının tanımları yapılarak çocukta din algısının oluşumu bahsedeceğimiz bu bölümde çocukta olumlu din algısı oluşumunda dikkat edilmesi gereken bazı hususlara değinilecektir. Bu hususların Peygamberimiz döneminde de var olan temelleri üzerine oturtularak örneklendirilmesi bu konuda peygamberimiz ve sahabelerin uygulamalarının olduğunu görmemizi sağlayacaktır.

Yine bu bölümde özet bir tablo şeklinde bireyi dine yönelten nedenleri ortaya koyarak, çocuğun dindarlığa iten neden üzerinde inançla desteklenmesi, ihtiyaca cevap

¹⁸¹ Demir, *age*, s. 6.

verecek hizmetlerin sunulmasında bu nedenlerin önemli olduğunu ortaya koymaya çalışılacaktır.

Algı; duyu organlarımızca taşınan duyusal verileri örgütleyip yorumlayarak, insanoglunun çevresindeki nesne ve olaylardan oluşan uyaranlara anlam verme sürecidir.¹⁸²

Din algısı ise tıpkı fiziksel çevrenin algılanması gibi sosyal çevremizdeki dini aktivitelerin, yaşantıların, olup bitenlerin anlamlandırılması ve yorumlanması sürecidir.¹⁸³ Nesnelere duyu organları aracılığıyla algılanması ve yorumlanması sürecinde algılanan nesneye ait bilgiye de ihtiyaç duyulur. Algıladığımız nesnelere ne olduğunu bilmeden onları anlamlandırmak ve yorumlamak imkanına sahip olamayız. Din algısında da aynı durum söz konusudur. Bireyin din karşısındaki tutum ve davranışları din algısıyla doğrudan alakalıdır. Dini sosyalizasyon sürecinde bireyin ailede, eğitim kurumlarında ve sosyal çevresinde din ve dinsel tecrübelerine ait edindiği bilgiler onun din algısının temelini oluşturmaktadır. Fiziksel çevredeki nesnelere özellikleriyle ilgili bilgiler kişiden kişiye farklılık göstermediğinden onların zihinsel örgütlenişi ve yorumlanması da farklı olmayacaktır. Buna karşın dini yaşantıya ilişkin bilgiler ve algılamalar değişik şekillerde olabilmektedir. İnsanlarla olan etkileşimimiz bizim nesnelere olan ilişkimizden farklıdır. Nesnelere niçin hareket ettiğini, görünüşünün niçin değiştiğini biliriz. Ama karşımızdaki kişinin davranışının niçin değiştiğini bilemeyiz sadece sebeplerini çıkarabiliriz. Böylelikle bireylerin din algısındaki farklılıklar, sosyal ilişkilerindeki tutum ve davranışlarına, olaylar karşısındaki tavır alışlarına etki edecektir. Dini algının kullanıldığı sosyal ortam bireyin, bu algı doğrultusunda tavır alışlarını toplumla uyumlu hale getirmeyi ve tecrübeler edinmesini sağlayacaktır.¹⁸⁴

Dış dünyadaki ahenk ve uyumu, algılamak ve yaşamak, bireyin dindarlığı açısından önemli bir kaynaktır. Tabiatta bulunan ve görülebilen doğal dengeler, güneşin doğuşu ve batışı, mevsimlerin oluşumu ve bunların gösterdiği canlanma ve ölüm durumları, bunları algılayabilen insanlar için birer inanç kaynağı olarak düşünülebilir.

¹⁸² Metin İnceoğlu, *Tutum Algı İletişim*, Ankara, 2011, s. 86.

¹⁸³ Çelik, *age*, s. 18.

¹⁸⁴ *Age*, s. 18.

İnsan bunlardan ister-istemez etkilenmekte ve ruh dünyasında arayışa doğru açılımlar yaşamaktadır. Yine, çevrede görülen ahlâkî değerlere ilişkin bozulmalar ve bunların insanın vicdanında açtığı yaralar, insanı dine yöneltebilir. Aynı şekilde, çeşitli nedenlerle insanın duygusal yoğunlaşmalar yaşaması da onu dinsel duygu ve düşünceyle yüz yüze getirebilir. İnançlı olsun ya da olmasın, her insan zaman zaman yoğun duygusal deneyimler geçirebilir. İşte bu yoğun duygusal deneyimler, bireyi yoğun duyguların yaşandığı dinsel deneyim alanına itebilir.

Entelektüel etkilerin, bireyin dindarlığı üzerindeki tesiri göz ardı edilmemelidir.¹⁸⁵ Okuyan, yazan, düşünen, sorgulayan insanlar çoğu zaman hayatın anlamı konusunda kuşkular taşırlar. Sorgulayan insan, kendini kuşkudan alamaz. Bu kuşkuyla beraber yaşamak da onun iç dünyasında gerilimlere yol açar. İşte birey için bu gerilimleri ortadan kaldırmanın yolu, yaşamın anlamına ilişkin sorulara cevap bulmaktan geçer. "Varoluşsal sorular" olarak bilinen bu sorulara ise en doyurucu cevabı dinler vermektedir. Bundan dolayı, okuyan, düşünen, sorgulayan insan için son nokta inanma olarak görülmektedir.¹⁸⁶

Çocuk başlangıçta hiç bir şey bilmediğine göre, davranışları pek tabiidir ki büyüklerinden öğrenecektir. Bir çocuk büyüklerinden iki şekilde öğrenir: Ya onları taklit eder yahut da büyükler ona ne yapması gerektiğini doğrudan doğruya öğretirler.¹⁸⁷ Bunlardan birincisinde çocuğun taklit ederek öğrenmesi, ikincisinde ise büyüklerin çocuğa öğretmesi söz konusudur. Fakat öğretme yoluyla davranışların ve tutumların çocuğa verilmesi, onun ancak belli bir zekâ ve anlayış düzeyine ulaşmasından sonra olur. Burada özellikle çocuğa öğüt verilir ve bu konuda bilgi alabileceği şeyler okutulur. Ancak çocuk dili bu derecede öğreninceye kadar ahlâki davranışlar bakımından bir hayli yol almış olur. Düzgün konuşmayı ve okuma yazmayı öğrenmeden önce din ve ahlâk konusunda pek çok tecrübeler edinilir. Bu dönemdeki eğitimin temelinde okuma

¹⁸⁶ Hasan Kayıklık, Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları, *Dini Araştırmalar*, Mayıs Ağustos 2002, C. 5, S. 13, s. 29.

¹⁸⁷ Peker, Ailede, s. 22.

yazmadan ziyade duygusal boyutlar vardır.¹⁸⁸ Bu da büyük ölçüde taklit yoluyla olur. Zira taklit (Imitation) kendi başına bir öğrenme şeklidir.

Çocukta olumlu algının oluşumunda dikkat edilmesi gereken bazı önemli noktalar vardır. Çocukta algının oluşumu ve gelişimi çocuğun zihinsel, ahlaki ve dini gelişimiyle paralellik gösterir.

Çocuk, birçok yetenekle dünyaya gelir. Bu yeteneklerin işlenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Kuşkusuz bu ilk ve temel görev aileye düşmektedir.¹⁸⁹ Her insan bir ana ile babanın varlığından meydana gelir. Doğduğu anda her türlü korunmaya muhtaç bir durumdadır ve insan yavrusu bütün hayvanlardan daha uzun bir çocukluk, bir yavru devresi gerektirmektedir. Sadece yürüyünceye kadar ortalama 15 ay gibi bir zaman geçmektedir. Dış çevreye uyum yapabilmesi ise ancak uzun yılları alan bir büyüme ve öğrenmeye bağlıdır.¹⁹⁰

Sevgi ve korku insanın temel ve gerekli duygularındandır.¹⁹¹ Sevgi, yaşamına anlam katarken, korku hayatta kalmasına yardımcı olur. Ancak sevgi içinde korkuyu barındıramaz. Tanrı'ya ilişkin olarak bu duygulara baktığımızda her iki duygunun da dini öğretisi içerisinde yer aldığını, hemen her inananın bu duyguları zaman zaman deneyimlediğini görürüz.

Çocukta Tanrı algısı, Tanrı sevgisi veya Tanrı korkusu şeklinde tezahür etmektedir. Tanrı korkusu, kutsalın korkutucu olarak düşünülmesi sonucunda doğabilir. Kutsal bilinmezlikler içerir; bu da bireyin ondan korkması ve kendi acizliğini görmesine neden olur. Hem kutsalın kendi büyüklüğü ve gücü hem de insanın sınırlılıkları ve güçsüzlüğü bu korkuya neden olmaktadır. Dini öğretilere göre, suçlu insan Tanrı tarafından yargılanacağı için korku ortaya çıkabilir. İnsan mutlaka hata yapar. Bu nedenle de Tanrı'nın cezalandırıcı özelliklerine odaklanmış olan birey Tanrı'nın azabından korkmaktadır.

¹⁸⁸ Karaca, *age*, s. 30.

¹⁸⁹ M. Faruk Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* (2), İstanbul 1995, s. 117.

¹⁹⁰ Peker, *Ailede*, s. 21.

¹⁹¹ Özlem Güler, "Tanrı Algısı Ölçeği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVIII, 2007, s. 125.

Tanrı sevgisi, kişiyi Tanrı'ya yaklaşmaya ve bağlanmaya yönlendirir. Bireyin Tanrı ile ilgili bildikleri ve bunların bilincinde olması, O'na yönelik duygusal yönelimi şekillenmektedir. Tanrı'nın çok seven (Rahman) ve şefkatli olduğu bilgisi ve derin farkındalığına sahip olan bireyin, sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip olması beklenebilir.¹⁹²

Çocukluk ve ergenlikte sevgi ve ilgiden yoksun olma, dini inanç ve tutumlarda bazı olumsuzluklara ve sapmalara neden olmaktadır.¹⁹³ Albayrak'ın yaptığı araştırmaya göre ailede ve okulda baskı ve korkuya dayalı bir din eğitimi alan ergenlerde, korkuya dayalı olumsuz dini inanç ve tutumlar ortaya çıkmıştır.¹⁹⁴ Sevgi motifi ile verilen Tanrı anlayışının bireyde daha etkili olduğu görülmektedir.

Tanrı algısı, bireyin Tanrı'ya yönelik tüm atıfları, duygu ve düşünceleridir. Tanrı hakkında bir bilgisi olan her bireyin zihninde bir Tanrı imgesi oluşur ve aslında Tanrı'nın varlığına inanan veya inanmayan her insanın zihninde Tanrı ile ilgili bir şemanın olduğu düşünülebilir. İnanan bir birey için inandıkları, onun yaşam şeklini etkileyebilmektedir. Allport'a göre, çok güçlü bir inanç insanın ruhsal ve fiziksel sağlığını derinden etkilemektedir.¹⁹⁵ İnanan birey için inancının merkezinde Tanrı olduğu için bireyin Tanrı'yı nasıl algıladığı önemli bir konudur. Tanrı algısı, çocuklukta oluşmaya başlayan, bireyin çevresi, dini ve kişiliği tarafından şekillenen bir yapıdır. Tanrı algısı oluşurken bireye öğretilen dini temsiller o bireyin Tanrı'ya yönelik algısının olumlu veya olumsuz yönde gelişmesini etkileyebilir.¹⁹⁶ Bir dine inanan kişi, o dinin Tanrı tasavvurundan etkilenerek bir Tanrı imgesi geliştirebilir. Birey, Tanrı'ya ilişkin duygu ve düşünceleri ile de kendine özgü bir tasavvura sahip olur. Yapıcıya göre, Tanrı inancında dini duygu gelişimi önemlidir ve Tanrı inancı, kişinin kendi dini eğilimleri ve kutsal olana bağlanma isteğinin farkına varması ile oluşur. Yine Tanrı kavramı kişinin sosyal-kültürel çevresinden, aldığı eğitimden ve içsel yaşantılarından etkilenmektedir.¹⁹⁷

¹⁹² Güler, *agm*, s. 125.

¹⁹³ Ay, *Ailede*, s. 56.

¹⁹⁴ Halis Albayrak, "Kaynakları ve Üretim Süreçleri Bakımından Din Bilgisi", *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı*, İnönü Üniversitesi, Malatya, 7-9 Nisan 2005, s. 136.

¹⁹⁵ Güler, *agm*, s. 123.

¹⁹⁶ Yavuzer, *Çocuğu*, s.70.

¹⁹⁷ Güler, *agm*, s. 124.

Burada yaş dönemlerine göre Tanrı algısına kısaca değinecek olursak 4-6 yaş arası: Bazı psikologlara göre 4 yaş, çocukların dini alandaki ilgilerinin altın çağıdır. Çocuklar bu dönemde (4-6 yaş) Allah hakkında düşünüp O'nun hakkında konuşabilir ve bir Yaratıcı ile hayat olayları arasında bazı temel ilişkiler kurabilirler. Onlar dünyanın nasıl yaratıldığını ve Allah'ın hali hazırdaki dünyaya ve dünya olaylarına olan etkisini ve rolünü tartışabilirler.¹⁹⁸ Bu dönemdeki çocuklardan çoğu, Allah'ı basit ve sevecen bir şekilde tasvir ederken, sayıları az da olsa bazı çocuklar, din bağlamında küresel sorunlara karşı örneğin, açlık ve savaş gibi konulara karşı büyük ilgi duyabilirler.

Tanrı algısı 7-9 yaş arası belirli özelliklerle ortaya çıkmakta olduğunu görüyoruz: Bu yaşlar arasındaki çocuklar Allah hakkında daha fazla soyut düşünme özelliğine sahiptirler.¹⁹⁹ Bu dönemdeki çocuklar, öncekilerinin aksine anne ve babalarının söyledikleri her şeyi lafzı olarak algılamazlar. Bunun anlamı, bu dönem çocukları daha soyut düşünüp, görülmeyen ve aşikar olmayan varlıklar hakkında düşünmeye hazır bir durumda olabilirler. Bu dönem, çocuklarının, Allah hakkında hem isteklerinin hem de korkularının olduğu bir dönemdir.

Tanrı algısı 10-12 yaş arasında ise; Bu dönemdeki çocuklar önceki çocuklara oranla Allah ve etrafındaki dünya hakkında daha araştırmacı ve meraklıdır.²⁰⁰ Onlar daha fazla karmaşık konular hakkında konuşmaya ilgi duyarlar. Dini konulardaki düşüncelerini ifade etmede daha az korku duyarlar. Zira onlar artık sorgulamanın tabii bir şey olduğunu öğrenmişlerdir.²⁰¹ Bu dönem çocukları da hala Allah'ı insanı terimlerle tasvir edebilirler. Ancak Allah tasavvuru daha ruhani bir özellik göstermektedir.

2. 3. 1. Çocukta Olumlu Dini Algının Oluşmasında Önemli Bazı Noktalar

Çocukta bilişsel (cognitive) gelişim aşamalarında görsel düşünce zihinsel düşünceden önce gelir. Çocuk, görsel düşüncenin etkisiyle Allah'ı güçlü bir insana, çizgi film veya masal kahramanına benzetmekten kurtulamaz. "Allah insana benzemez. Allah, her şeyin yaratıcısıdır, yemez, içmez, uyumaz (ihtiyaçtan münezzehtir)" gibi

¹⁹⁸ Mustafa Köylü, "Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XIV, 2004, s. 149-150.

¹⁹⁹ Yavuzer, *Çocuğu*, s. 70.

²⁰⁰ Köylü, *Çocukluk*, s.150.

²⁰¹ Şimşek, *agm*, s. 213 – 14.

soyut açıklamaları anlayamaz. Henüz somut düşünce aşamasına geçmemiş bir çocuktan görmediği Allah'a bir yetişkin gibi iman etmesini beklemek konuya yetişkin gözüyle yaklaşmak demektir.²⁰²

Hz Peygamber döneminde bu konuda takınılması gereken tavrın ve yöntemin örneklerini görmek mümkündür. Kuşkusuz her konuda olduğu gibi çocukta olumlu dini algı oluşturma sürecinde de Hz Peygamberin uygulamalarını rehberliğine ihtiyaç vardır.

Çocuk yaşta iman eden Hz. Ali'nin çocukta dinî algı bakımından önemli bir örnektir. Yine Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e karşı Sevgili Peygamberimizin tavırlarının çocukta dinî algı bakımından değerlendirilmesine bakmak gerekir.

Hz. Ali Efendimiz, biliyorsunuz, Peygamberimizin amcası Ebû Talib'in oğludur. Yürümeye ve konuşmaya başladığı üç-dört yaşlarından itibaren babası onu Peygamberimizin yanına göndermiş, Efendimizin terbiyesinde büyümesini sağlamıştır. Efendimize peygamberlik tebliğ edildiğinde Hz. Ali on yaşların da bulunuyordu.²⁰³ Bu demektir ki altı-yedi sene boyunca Peygamber Efendimizin üstün kişiliğine şahit olmuş; onu sevmiş, ona bağlanmıştı. Efendimizin peygamberliğine ilk iman eden, eşi Hz. Hatice ve ikinci olarak da Hz. Ali'dir.²⁰⁴ Hz. Ali'nin iman edişini kolaylaştıran şeyin Çocuğun taklit dönemiyle başlayarak 6-13 yaş gruplarında olduğu gibi somut, görünür bir Peygamber örneklidir. Dini yaşamak yoluyla aktarmak, doğru dini algı oluşturma yollarını en önemlilerindedir.

Çocukta dinî algı denilince daha çok pratik ibadet uygulamalarının akla gelmesi çocuktaki dini algının değerlendirilmesi açısından önemle ele alınması gereken bir noktadır.²⁰⁵ Maalesef, dinî eğitim dendiğinde, çoğu anne babada sure ezberletme, namaz kılmayı öğretme, elifba eğitimi için Kur'an kursuna gönderme ile sınırlı bir dini algı var. Dini eğitimde elbette bunlar da var. Ancak din bunlardan ibaret değildir. Doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık, sözünde durma, temizlik, yardımlaşma, arkadaşıyla ve komşusuyla iyi geçinme, kısacası insan onuruna yakışır bir yaşantı da dindir.

²⁰² Ali Çankırılı, "Çocuklarda Din Öğretiminde Empati Üzerine", *Diyanet Aylık Dergi*, S. 246, Haziran 2011, s. 56.

²⁰³ Reşit Ağlamaz, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*, İstanbul 2010, s. 108.

²⁰⁴ Çankırılı, *agm*, s. 22.

²⁰⁵ Abdulkerim Bahadır, "Din ve Gelişim Psikolojisi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, Konya 2003, s. 211.

Namaz kılmak Allah'ın emri olduğu gibi, israf etmemek de Allah'ın emridir ve ibadettir. Eğer bu ülkede bir günde tonlarca ekmek çöpe atılıyorsa din eğitiminde bir noksanlık var demektir. Peygamber Efendimiz: “Temizlik imandandır” buyuruyor. Bu teşviklere rağmen evlerimizde, okullarımızda, sokaklarımızda temizliği tazim edecek bir din algısının olmadığı görülmektedir.²⁰⁶

Çocukta dinî algının sağlıklı oluşmasında dikkat edilmesi gereken önemli konulardan biriside empatidir. Rasul-i Ekrem Efendimizin, “Çocuğu olan onunla çocuklaşsın.” anlamında bir hadisi vardır.²⁰⁷ Bunun psikolojideki karşılığı empatidir. Efendimiz bu hadisiyle bize kendimizi çocuğun yerine koymamızı, özellikle dinî ve cinsel konularda onu eğitirken ve sorularına cevap verirken onun anlayacağı basit bir dil kullanmamızı tavsiye etmektedir. Çocukların dikkat süresi kısadır. Uzun süre dikkat gerektiren işleri sevmezler. Yeterli zihin olgunluğuna sahip olmadıkları için sorularına detaylı bilimsel açıklamalar yapıldığında sıkılır, sorularını unuttur, başka işe yönelirler.²⁰⁸ Çocukta var olan bu özelliklerden bihaber dini aktarımda bulunmak çocukta olumlu bir algı oluşturmayacağı gibi olumsuz bir algıya temel olabilir.

Çocuğun sorularını, anlayabileceği şekilde cevaplandırılması da olumlu dini algı oluşumu sürecinde karşımıza çıkan diğer önemli bir konudur. Çocuklarda olaylar ve karşısında bulunanları çok açık bir şekilde bütün ayrıntılarıyla görme yeteneği vardır. Onlar, çeşitli konularla birlikte dinî Konularda da sık sık (niçin, nasıl, hangi, nereden) gibi sorular sorar ve bu ayrıntılar hakkında, tam bir bilgi sahibi olmak isterler. İşte bu sorulara verilen cevaplar, çocuğun dinî eğitimi açısından oldukça önemlidir. Çünkü çocuğun, sorduğu dinî sorulara verilen doyurucu cevaplar yardımcı olur. Ayrıca çocuğun dinî yaşayışta kendisini harekete geçirici görünen sorular ve onların çözülmesiyle kazanılan kişisel tecrübeler, onun dinî yaşayışının gelişmesini sağlar. Ve özellikle çocuk din konusunda sorduğu soruların dikkate alınmasını ister. Kendi sorularıyla dinin çocuğa aktarılması kuşkusuz daha fazla anlam taşır. Ayrıca çocukların sordukları her soruya mümkün olduğu kadar, onların anlayacağı bir tarzda cevap vermeli, cevapsız soru bırakmamalı ve çok soru soruyor diye çocuk azarlanmamalıdır. Çocuğu etkileyen herhangi bir olayda, çocuk soru sormasa bile o olayı iyi veya kötü yönleri çocuğa

²⁰⁶ Çankırılı, *agm*, s.23.

²⁰⁷ Camiüssağir (6:209, Hadis No: 8975).

²⁰⁸ Çankırılı, *agm*, s. 24.

açıklanmalıdır. Bu konuda bilhassa çocukların zekâ ve anlayış yetenekleri dikkate alınarak hareket edilmelidir. Bazı çocuklar bedenlen geliştikleri halde zekâca pek gelişmemiş olabilir. Yani zekâ yaşları ile gerçek yaşları arasında fark bulunabilir. Eğer onların fizik yaşlarına karşılık zekâ yaşlarının tam gelişmediğini düşünmeden, anlayış ve seviyelerine uymayan dinî telkin ve soyut Allah inancı verilmeye çalışılırsa bunda başarılı olunamaz. Zira böyle olunca din onlara, onların anlayamayacağı bir tarzda sunulmaktadır. Bu nedenle yaşları ne olursa olsun, çocuklar biraz daha aşağıdan takip edilme, hikâye, masal, resim vs, gibi gereçler ,, seviyelerine göre seçilerek eğitime çalışılmalıdır.²⁰⁹ Çocukların gelişmelerinin her çocuk için kendine has yaşandığını görmek gerekir. Her çocuğun bağımsız bir birey olduğu bilinciyle hareket edilerek, çocuğa ulaşılacak doğru yol bulunduğundan sonra dini aktarım yapılmalıdır. Dini eğitim, her gelişim döneminde aynı teknik ve yöntemle sunulan bir eğitim olmamalıdır. Yine her bireyin din dünyasının temelinde farklı bir duygunun olabileceği unutulmamalıdır. Bu duygusal farklılıkları oluşturan duygular üzerine araştırmacıların birbirine yakın duygular ortaya koyduklarını görmek mümkündür. Aşağıdaki tabloda ortaya konulan farklı nedenler, Peygamberimizin aynı soruyu soran kişilere neden farklı cevaplar verdiğini anlamamız açısından önemli olduğunu görmekteyiz. Bireysel dindarlığın kaynağında hangi duygunun olduğunu bilmek, bize bireye yapılacak dini hizmetin temeli konusunda bilgi verecektir. Bu duygular bizi bireye götürecek doğru yolu göstermesi açısından önemlidir. Çocukta bu duyguların neler olduğu ise sorduğu sorular yoluyla ortaya çıkar. Dinin bireyi esas aldığını ve bireyin ihtiyaçlarını çözebilecek çok yönlü akla uygun çözümler sunabildiği ve özellikle Peygamberin yaşamında olduğu gibi hayata dahil edilmesi gerekmektedir.

²⁰⁹ Peker, *Ailede*, s. 42.

Tablo 1 Bireysel Dindarlığın Kaynakları²¹⁰

Thouless	<ol style="list-style-type: none"> 1. Toplumsal etkiler 2. Çeşitli deneyimler 3. Gereksinimler 4. Entelektüel etkenler
Argyle	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gereksinimler 2. Sıkıntı ve endişeler 3. Suçluluk duygusu 4. Koruyucu ana-baba düşüncesinin yüceldilmesi 5. Kimlik kazanma girişimi 6. Çözumsuz ve şaşırtıcı konulara çözüm arama 7. Vücut yapısında oluşan değişimler
Peker	<ol style="list-style-type: none"> 1. Modelden öğrenme 2. Güçsüzlük ve çaresizlik 3. Bir varlığa bağlanma gereksinimi 4. Akıl yürütme ve zihinsel tatmin 5. Korku 6. Ölümsüzlük arzusu 7. Suçluluk ve günahkarlık duygusu
Freud	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koruyucu baba imajının yüceldilmesi 2. Gelenekler 3. Kültürel olarak taşınan kanıtlar
Vergote	<ol style="list-style-type: none"> 1." Hayal kırıklıkları ve engellenmeler 2. Toplumu ve ahlâkı koruma arzusu 3. Entelektüel arayış 4. Kaygı ve güvenlik arayışı

²¹⁰ Kayıklık, *agm*, s. 37.

Sosyal kalıtım denilen toplumun inançları, davranışları çocuğu etkiledikçe, çocukta yavaş yavaş taklitten ötede, anlaşılın bir dinin kavranması yolu açılır. Böylece çocuk çevresinde oluşan dinî olaylar ve konular hakkında sık sık soru sorar.²¹¹ Bu durum, doğru uygulamalar söz konusu olduğunda çocuğun dini gelişiminde ve algı oluşumunda avantaj sağlayan bir boyuta dönüşür. Bilhassa merak ettiği Allah'ı yakından tanımak ister. Allah kimdir, nasıldır, ne kadar büyüktür, kaç tanedir gibi sorularla yaratıcı gücü kavramaya çalışır. İbadet edenleri merakla seyreder, O henüz başlangıçta dinî kavramların muhtevasını anlayamazsa da onun dualara ve ibadetlere karşı ilgisi oldukça yüksektir. Bu yaklaşımları, çocuğun gelişimi açısından olağan durumlar olarak görmek gerekir. Olağan karşılanmayan durumlar, yanlış yönlendirmeler çocukta din algısının temelini atıldığı bu dönem için talihsiz uygulamalar olarak yaşanabilir.

Çocuğun, kendisine anlatılanlar da geçen melek, şeytan, sevap, günah, cennet, cehennem gibi kelimeler de ilgisini çeker ve bunlarla ilgili büyüklerin söylediklerini olduğu gibi kabul eder. Zaten inanmaya içtenlikle hazır olan çocuk, çeşitli sorularla dinî dünyaya girmeye çalışır. Bu nedenle o, yetişkinlerin cevaplarını dinlerken öğrenmeye ve inanmaya yönelik bir tutum içindedir ve sorularına verilen cevapları kendine göre basitleştirerek işler. Çocuk İnanmaya o kadar hazırdır ki dinle ilgili öğretilenlerin ve duyduklarının çabuk etkisinde kaldığından, onlara itiraz etmeden inanır.²¹² Bu, çocuğun kolay, inanırlık özelliğinden ileri gelmektedir. Onun için çocuğun sorularını cevaplandırırken mutlaka doğru cevap verilmelidir.

²¹¹ Ay, Çocuklarımıza, s. 31.

²¹² Süleyman Karacelil, *Çocuğuma Dinini Öğretiyorum*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s. 25.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. GÖRÜŞME VE GÖZLEM YAPILAN DENEK GRUBU İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Aile çocuğun dini eğitiminde temel etkidir. Ancak aile ortamından mahrum olan “Korunmaya Muhtaç Çocuk” olarak ifade edilen anne-babasız veya ihmal ya da istismar edilen çocuklar dini eğitimden de yoksun kalmaktadırlar. Bu durumda onların olumlu bir din algısına sahip olmalarına engel olmaktadır. Araştırmamızda belirttiğimiz gibi etkinliği olan bir din algısı bireyi olumlu duygu ve davranışa yöneltir. Kuşkusuz bu çocukların duygu ve davranış problemlerini çözmede dini kullanmak önemlidir. İslam dininin yetimler üzerindeki hassasiyeti, bu toplumda yaşayan insanlara ve yetimlere yönelik hizmet veren kurum çalışanlarına önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Bu sorumluluk bizleri yetimlerin hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaya teşvik etmektedir. Yetimlerin her türlü ihtiyacını karşılamada ilgili bütün devlet kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Yetimlerin manevi ihtiyaçlarına cevap vermede sorumluluk, din görevlilerindir. Tabii bu görev, dinin hayatın içinde, problemlerinin çözümünde, hayatın anlamlandırmasında yetimi motive edecek şekilde yerine getirilmelidir.

Denek grubumuz ilköğretime devam eden 6–13 yaş grubu öğrencilerden oluşmaktadır. Denek grubunun sayısı çalıştığım okullara devam eden 30 öğrenciden meydana gelmektedir. Cinsiyet dağılımı ise 17 kız, 13 erkektir. Denek grubundaki öğrenciler, 5. 6. 7. ve 8. sınıflara devam etmektedirler.

Görev yaptığım ilköğretime devam eden yetiştirme yurduna bağlı kurumlarda barınan 6–13 yaş gurubu öğrencileriyle gözlem ve mülakata dayalı yaptığım

görüşmelerde öğrencilerin yeterli olumlu dini algıya sahip olmadıkları görülmüştür. Çocukların çoğunluğunun psikolog ve Psikiyatr desteği aldığı gözlemlenen bir durumdur. Çocuklara yapılan psikolojik destek sırasında sordukları soruların çoğunluğunun dini içerikli sorular olduğunu söylemek mümkündür. Psikolog ve Psikiyatrların çocukların yönelttiği bu sorulara cevap verme konusunda yetersiz kalmaktadırlar. Din algısı bakımından olumsuz algılar arasında, ailesini ve içinde bulunduğu süreci değerlendirirken Allah'ı bulunduğu durumdan dolayı sorumlu tutan öğrencilerin varlığı da gözlemlenmiştir. Yine bu çocuklarla yapılan görüşmelerde kendilerine yönelik yapılacak dini eğitim hizmetlerinin ders saati olarak değil daha sıcak daha samimi ortamlarda ihtiyaç halinde bireysel olarak edinmek istemektedirler. Çocuklara yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar onların dini gelişim, ahlaki gelişim ve zihinsel gelişim dönemleri dikkate alınarak yorumlanmıştır.

3. 2. BULGULAR VE YORUMLAR

3. 2. 1. Ailede Alınan Din Eğitimi ile Dini Algı İlişkisi

Gözlemlenen otuz çocuktan 17'sinin yuvaya gelmeden önce ve yuvada yaşadığı süre içerisinde ebeveynlerinden dini eğitim ve telkin almaya devam ettikleri gözlemlenmiştir. Bu çocukların kalan diğer öğrencilere göre dini konulara ve dini davranışlara daha duyarlı yaklaşımları, ailede alınan din eğitiminin çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisinin olduğunu göstermektedir. Ebeveynleri ile ilişkisi olmayan, 13 çocuğun herhangi bir olumsuz dini davranışı olmamakla birlikte, olumlu ya da olumsuz bir din algısı geliştirmedikleri görülmüştür.

Yine ilk çocukluk evresi Allah'a iman konusunda hazırlık evresi olarak görülmeli, basit anlamda bazı sözler çocuğa öğretilmeli ve çocuk dini faaliyetlere zorlanmamalıdır. Çocuk dini faaliyetlerle, bir nevi oyun anlayışı içinde tanıştırılmalıdır.²¹³ Modern eğitim, öğrenmede oyunun rolü üzerinde çok durmaktadır. Şüphesiz çocukta namaza karşı ilk ilgi, oyun şeklinde ortaya çıkabilir.²¹⁴ Namaz esnasında sırta atlama veya secdede yanına yatma, sırta binme gibi haller, çocukta bir

²¹³ Eyüp Şimşek, "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri Ve Din Eğitimi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, S. 1, s. 209.

²¹⁴ Karacelil, *age*, s. 173.

ilgi alanı oluştuğunun göstergeleri olarak kabul edilebilir. Zaten Peygamberimiz (S.A.V.)'de böyle yapmış, namaz esnasında sırtına, hatta başına binen çocuklara hoşgörü ile yaklaşmış, onların keyfini kaçırmamak için secdeyi uzatmış, namazda kendisi ile oynamalarına izin vermiştir.²¹⁵ Ayrıca bu evrede çocuğa bazı dini sözler ve melodiler öğretilir, dini oyunlar oynatılabilir. Yine bu evrede din eğitiminin bir başka yolu kıssalar, hikayeler ve masallardan yararlanmaktır. Çocuğa anlatılan masallarda dini ve ahlaki motiflerin bulunması din eğitimi açasından verimli sonuçlar ortaya çıkarabilir.²¹⁶ Dini ve milli değerler taşıyan çizgi filmler ve çocuk soru sorma ilk çocukluk evresinin en belirgin özelliklerinden biridir.²¹⁷ Ailenin yaşantı biçimi, çevredeki dini atmosfer, yapılan dualar v.b. gibi hususlar çocuğun dini tecrübelerini çoğaltarak, soru sormasını kolaylaştırır. Zaten bu evredeki çocuk, sorgu çağının en yüksek düzeye ulaştığı dönemi yaşamaktadır.²¹⁸ Öyle ise büyükler çocukların sorularına ciddi ve doğru cevaplar vermeli, onların güvenlerini hiçbir şekilde sarsmamalıdır.²¹⁹ Allah hakkında soru soran çocuğa doğru ve kalıcı bilgiler verilmeli ve soru sorma aşamasında taklit yolu ile başlayan Allah'ı arama faaliyetleri, eğitim yoluyla inanca dönüştürülmelidir. Belki de en doğru yaklaşım, çocukluk dininin, ailelerin ve öğretmenlerin davranışları ve sözlerinin çocuk tarafından bilinçsiz bir şekilde gözlemlenmesi ve taklit edilmesidir.²²⁰ Onun için yapılan hatim törenlerine, okunan mevlilere, bayramlara, v.b. gibi merasimlere çocuklar götürülmelidir. Ayrıca kutsal gecelerde namaza ve cemaatle ibadete teşvik edilmelidir. Bu evrede üzerinde durulması gereken diğer bir konu da ibadetlerle ilgili bilgilendirme hususudur.²²¹ Bu yaşlarda özellikle ibadet olarak namaz ve orucun üzerinde durmak gerekmektedir. Zira, Hz. Peygamber, yedi yaşına gelen çocuklara namaz eğitimi başlatmamızı istemektedir.²²² Öyleyse bu evrede, namazla ilgili bazı bilgiler çocuğa öğretilmeye başlanmalıdır. İlk çocukluk evresindeki çocuğa din eğitimi verilirken, önce bir takım dualar ve ibadet şekilleri tekrar tekrar gösterilmeli, dinin soyut ve derin düşünceleri yerine, dinin basit şekilleri derine inmeden çocukların daha kolay anlayacağı ve onlara daha yarar

²¹⁵ Buhari, Salat 106; Müslim, Mesacid 42; Ahmet b. Hanbel, V, 296; Nesai, İmame, 37.

²¹⁶ Yavuz, *Çocukta Dini*, s. 249; Ay, *Allah'ı*, s. 30.

²¹⁷ şimşek, *age*, s. 215.

²¹⁸ Ay, *Çocuklarımızıza*, s. 31.

²¹⁹ Alfred Adler, *Okulda Güç Eğitilebilir Çocuklar*, Çev.: Kamuran şipal, Cem Yayınevi, İstanbul 1997, s. 6-7.

²²⁰ Kerim Yavuz, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 22.

²²¹ Karacelil, *age*, s. 179.

²²² Ebu Davut, Salat 26; Tirmizi, Salat, 182-183.

sağlayacağı tarzda sunulmalıdır.²²³ Çünkü, daha yüksek ve kompleks bilgiler çocuğun algısı dışında kalabilir. Dinin, çocuğun kafasında sevindiren ve kolaylaştıran bir unsur olarak canlandırılması, din eğitimi son derecede önemlidir.²²⁴ İşin bu yönü hiç bir şekilde ihmal edilmemelidir. Yine çocuğun din eğitimi kutsal gecelerin, ramazan günlerinin ve bayramların önemi oldukça büyüktür. Bu günlerde çocuğa hediyeler alınmalı, özellikle hediyeleri zihninde yer edecek şekilde kendisine verilmeli, böylece çocuk bayram psikolojisi içine sokularak, kendisine bu sevinç ve coşku halini yaşatan olgunun kendi dini olduğu vurgulanmalıdır.²²⁵ Bu evrenin sonuna doğru da çocuk okula gönderilmeli ve örgün öğretim başlatılmalıdır. Zira bu evrenin sonuna doğru çocuğun zihni kapasitesi öğrenmeye müsait hale gelmesiyle okuma-yazmayı öğrenmesiyle, Kur'an okumayı öğrenmesi daha kolay olabilir. Öyle ise çocuk bu evrede Kur'an okumaya da teşvik edilebilir.

Duygu ve düşünceler, tutum ve davranışlar çocukluk döneminde şekillenmektedir. Çocukta, potansiyel olarak dini duygu vardır ve bu duygu çocukluk döneminde duygusaldan zihinsel, somuttan soyuta doğru gelişir. Din eğitimi çocuğun diğer gelişim özellikleriyle birlikte, dini gelişim özelliklerinin de bilinmesi gereklidir. Çocuğun gelişim evrelerini ve dini gelişim özelliklerini dikkate alarak, çocukluk döneminde nasıl bir din eğitimi verilebileceğini ele almak gereklidir.

Son çocukluk evresinde çocuğun çevresi genişler, daha önce anlaşılmaz olan kavramlar yavaş yavaş açıklık kazanmaya başlar.²²⁶ Bu evredeki çocukta, bilinçli ve gerçekçi bir din anlayışı oluşmaya başlar²²⁷. Bu durumda beraberinde uygun şartlarda verilen din eğitimi ihtiyaç haline getirir. Özellikle 7-9 yaş dini inancın uyandırdığı ve geliştiği bir dönemdir. Çocuğun akli ve ruhi gelişmesine paralel olarak dine karşı ilgisinde de gelişmeler olur. Çocuk, kavramsal düşünce yeteneğini geliştirdikçe, daha çok egosantrik olan ilk düşünme biçiminde de değişmeye görülür.²²⁸ Özellikle yuva öğrencilerine verilecek dini eğitimin uzmanlık gerektirdiği kesindir. Bu sebeple çocukların özel durumları dikkate alınmadan yapılacak dini eğitim yetersiz olduğu

²²³ Peker, *Din*, s. 101.

²²⁴ Ay, *Ailede*, s. 49.

²²⁵ Yavuz, *Çocuğun*, s. 46.

²²⁶ Peker, *Din*, s. 104.

²²⁷ Karaca, *age*, s. 39.

²²⁸ Şimşek, *agm*, s. 210.

görülmektedir. Çocuklarda din eğitimi alanında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerindeki kazanımları yeterince edinemedikleri görülmektedir. Aile yoksunluğu sebebiyle de ailede edinilecek dini eğitimin temeli de bu çocuklarda oluşmamıştır.

3. 2. 2. Çocuğun Çevresinde Bulunan Dindar İnsanların Davranışlarının Dini Algı İle İlişkisi

Yaptığımız gözlem ve görüşmeler sonucunda çocuğun dindar olarak tanıdığı insanların, ebeveynleri değil daha çok kurum çalışanları, öğretmenlerinden oluştuğu gözlemlenmiştir. Görüşülen öğrencilerden 20 öğrenci, kurum müdür ve müdür yardımcısının dini davranışlarından etkilendiklerini ifade etmişlerdir. 10 öğrenci ise kendi ailelerinin dini yaklaşımlarının kendileri için daha önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Anne-baba veya aile bireylerinin dini davranışlarının da her koşulda çocuk üzerinde etkili olmaya devam ettiği görülen bir gerçektir. Gözlem ve görüşme yapılan öğrenciler üzerinde genel olarak dindar ebeveyn, dindar kurum çalışanı ve dindar öğretmenin çocuklar üzerinde din konusunda olumlu etki bıraktıkları söylenebilir. Çocukların bu yaklaşımları yakın çevrelerinde bulunan dindar insanların davranışlarının, çocukta olumlu din algısının oluşumunda etkisinin olduğunu göstermektedir.²²⁹

Buna göre diğer duygu ve düşüncelerin eğitiminde olduğu gibi, dini duygu ve düşüncelerin eğitiminde de çocukları yetiştirenlerin yaklaşım ve tutumları oldukça önemlidir.²³⁰ Bu noktada diyebiliriz ki yetişkinler, her konuda çocuklara sevgi ve hoşgörülle yaklaşmalı, iyi model olmalı ve yaşayışlarıyla çocuklara örnek teşkil etmelidirler.

İnsan, içinde yaşadığı çevre ile karşılıklı etki alanında gelişen bir varlıktır.²³¹ Çevreden gelen etkilerin en önemlisi hiç kuşkusuz eğitsel ve kültürel olanıdır. Bunu iyi bilen tüm büyük terbiyeciler, eğitimin insan ruh ve düşüncesine en uygun, en yararlı yollarını, ilkelerini biyolojik, sosyolojik ve psikolojik açıdan bilimsel bir görüş

²²⁹ Muammer Cengil, *Davranışçılık Ekolünün Dine Yaklaşımı*, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Samsun 2002, s. 154.

²³⁰ Muhammed Kutup, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler*, Çev. Bekir Karlığa, İşaret Yayınları, İstanbul 1987, s. 289-290.

²³¹ Karacelil, *age*, s. 25.

içerisinde sistemleştirmeye çalışmaktadırlar. Burada önemli olan çocuğa belleticilikten çok akıl ve muhakemeye dayalı bir eğitimin verilmesidir. Onun ruhsal ve bedensel tüm yeteneklerini geliştirerek yaşayacağı hayata, hazırlayıp iyi alışkanlıklar kazandırmalıdır. Amaç, insanın ruhsal yönden olgun bir kişilik kazanması, bu yolla toplumun, yurdun yüceltilmesidir.²³² İnsanın kişiliğinin oluşumunda çocukluk yıllarında öğrenilen, çevreden görüp benimsenenlerin önemi bilinmektedir. Yetiştirme yurdu çocuklarının özellikle de 6–13 yaş grubu öğrencileri iyi bir modele ihtiyaç duymaktadırlar. Bu boşluğu anne ve baba dolduramadığından bu model kurum çalışanlarından biri, sevdiği öğretmenlerden biri ya da sürekli ziyaretleriyle sevgi ilgi uyandıran ziyaretçilerinden biri olabilmektedir.

Buradan yola çıkacak olursak, özellikle yuva çocuklarında yaşayarak eğitime, bizzat iyi davranış örnekleri sunmak eğitimde tartışmasız kabul edilen bir husustur. Çünkü çocukta öğrenmenin ilk ve basit şekli, çevresinde gördüğü davranışları taklittir. Bu nedenle çocuğun çevresinde bol miktarda iyi davranış örnekleri meydana getirmeye dikkat edilmelidir.²³³ Çocuk her yerde güzel davranışlar görmelidir. Ahlâkî değerler, ailede kazanılır ve diğer olumlu duyguların kazanılmasına da öncülük eder. Çocuk ailede öğrendiği davranış kalıplarına göre hareket etmektedir.²³⁴ Anne babalar çocuklara olumlu model olmanın bilincinde olmalı ve çocuklara ahlâkî davranışlarında olumlu model olmalıdır. Boşanmış olmak anne ve baba olma görevinden ayrılma anlamına gelmemektedir. Ayrı ayrı anne ve babasıyla görüşen bu çocuklar yine olumlu bir anne ve baba modeline ihtiyaç duyarlar. Ve bu ebeveynlerin dini durumları çocukların dini algılarını da yönlendirmektedir. Yetiştirme yurdu yönetici ve çalışanları bu konuda bilinçlendirilmelidir. Anne ve babalarda çocuk eğitimi konusunda bilgilendirici düzenli eğitimlere tabi tutulmalıdırlar.

3. 2. 3. Aileden Yoksunluğun Din Algısı İle İlişkisi

Görüşme yaptığımız çocuklardan çok küçük yaşta ailesinden ayrılan 6 öğrencinin aileden yoksunluğun Tanrıdan kaynaklandığı algısının var olduğu

²³² Ay, *Ailede*, s. 18.

²³³ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1987, s. 44.

²³⁴ <http://www.diyamet.gov.tr> 20/04/2012.

gözlemlenmiştir. Bu sonuçta bize aileden yoksunluğun olumsuz din algısına yol açtığını göstermektedir.

Kişinin aile ortamından uzak bir ortam olan yetiştirme yurdunda kalmasının dinî duygu, düşünce, tutum ve davranışlarının oluşmasında yetersizlik ortaya çıkmaktadır. Yetiştirme yurdu çocuklarında yaş, cinsiyet, öğrenim, yaptıkları iş ve yurtda kalma sürelerine, duygu, düşünce, tutum ve davranışlarında farklılaşmalar meydana gelmektedir.

İnsanlar temel değerlerini yeni nesillere aile aracılığıyla aktarır.²³⁵ Birey ilk dini ve ahlaki bilgi ve tutumlarını ailesinden alarak temel ruhi ihtiyaçlarını karşılamaya başlar. Örneğin bebeklikte sevgi ihtiyacı önemlidir.²³⁶ Bu ihtiyaç anne aracılığıyla giderilir. Anne sevgisinden yoksun kalan çocuk bu ihtiyacın üzerine inşa edilen diğer ihtiyaçları giderilse dahi psikolojik açıdan yetersiz davranışlarıyla da tutarsızlık gösterir. Bu tür durumların yaşandığı yetiştirme yurtlarında yapılan araştırmalarda bu düşünceyi kanıtlamaktadır. Aileden yoksunluğun çocukların diğer konularda olduğu gibi dini algı konusunda da olumsuz durumları ortaya çıkarmaktadır.

3. 2. 4. Din Eğitiminde Uygulanan Ceza ile Dini Algı İlişkisi

Görüşme yapılan öğrenci grubu içerisinde 3 öğrenci din eğitimi esnasında ceza almıştır. Bu öğrencilerinde sınıf içi kötü davranış ve kötü ifadeler kullanmaları üzerine ceza aldıkları görülmüştür. Bu öğrencilerin genel olarak olumsuz ifadeler, davranışlar içerisinde oldukları, okul başarısızlığının olduğu, arkadaşlarıyla geçinemeyen, ahlaki özellikleri gelişmemiş öğrenciler olduğu gözlemlenmiştir. Bu cezalar nedeniyle 3 öğrencinin çabuk sıkıldıkları ve girmek istemedikleri dersler arasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin de olduğu görülmektedir. Gözlemlediğimiz öğrenci grubunun çoğunluğu din eğitimi sırasında uygulanan bir cezanın öğrenmeyi ve ilgiyi azaltacağını belirtmişlerdir. Buna göre çocuğa verilen din eğitiminde uygulanan ceza yönteminin çocukta olumsuz dini algı oluşumunda etkisinin varlığını ortaya koymaktadır. Kuşkusuz

²³⁵ Akif Akto, "Kişilik Oluşumunda Dinî Rolü", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2011, s. 191.

²³⁶ Karacelil, *age*, s. 4.

din eğitimi de her eğitim türünde olduğu gibi bir disiplin gerektirir.²³⁷ Bu disiplinin faktörleri iyi tespit edilmelidir. Çünkü din eğitimi ve öğretiminde ceza konulu araştırmalara göre, ailede verilen din eğitiminde, çocuk üzerinde en fazla olumsuz etkiye, zaman zaman başvurulan dayak cezasının yol açtığı sonucuna ulaşıldığı görülmektedir.²³⁸ Özellikle din eğitiminde cezanın onarıcı değil yıkıcı olduğu kesindir. Din algısının temelinde de onarıcı dini bilgi ve motive eden dini duygunun yerleştirilmesi önemlidir. Hz. Peygamberin uygulamalarına bakıldığında da ne kabalıktan ne de cezadan bahsetmek mümkün değildir.

Eğitimde de cezanın yeri önemli bir konudur.²³⁹ Bu konuda, çok şey söylenmiş ve yazılmıştır. Genel olarak bir eğitim yöntemi olarak, ödül bir teşvik aracı olarak ele alınırken; ceza, disiplin sağlamak, kötü davranışı engellemek ve iyi davranışı zorla yaptırmak amacıyla kullanılmaktadır. Eğitim yöntemi olarak ödüle eğitimcilerin çoğu olumlu bakarken; ceza konusunda olumlu bakış açısından tamamen yanlış olduğuna ve eğitim yöntemi olamayacağını söyleyenlere kadar değişik anlayışta olanlar vardır. Fakat biz yaşlarına rağmen büyük problemlerle uğraşan yuva çocuklarına verilecek din eğitiminde cezanın olumlu bir etkisinin olamayacağını düşünmekteyiz. Çocukların yanlış davranışları karşısında ceza vererek hem beden hem de ruhsal olarak çocuğu cezalandırmaktansa, yapılan yanlışın kişide değil davranışı üzerinde değerlendirilmesi daha doğru bir yaklaşımdır. Yuva çocuklarında olumlu din algısının oluşturulmasında Hz. Peygamberin küçük yaşta yanında yetişen kişilere ve torunlarına yaklaşımları örnek alınarak cezadan alındırılmış din eğitimi verilmelidir.

3. 2. 5. Din Eğitiminde Verilen Ödül Yöntemi ile Din Algısı ile İlişkisi

Gözlemlediğimiz öğrenci grubu içerisinde okul başarısı iyi olan 5 öğrencinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi müfredatında bulunan dua ve sureleri ezberledikleri için ödül aldıkları görülmüştür. Ayrıca yaz kuran kursuna devam eden bu öğrenciler, Kur'an okumada daha başarılı oldukları için de ödül aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu öğrencilerin dini konulara daha ilgili oldukları, ahlaki davranmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Diğer 25 öğrencinin herhangi bir ödül almadığı görülmüştür.

²³⁷ Cengil, *age*, s. 151.

²³⁸ Ay, *Din*, s. 107-129.

²³⁹ Age, s. 31.

Görüşülen öğrenciler, din eğitimi sırasında uygulanan ödül yönteminin öğrenmeyi ve ilgiyi artırdığını belirtmişlerdir. Tarafımdan okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde ödül alan öğrencilerin sınav sonuçlarının daha iyi olduğu gözlemlediğim bir durumdur. Bu veriler bize, çocuğa verilen din eğitiminde uygulanan ödül yönteminin çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisinin olduğunu göstermektedir.

Ödül; ödül veya mükafat, iyi bir iş, hizmet veya başarıdan dolayı verilen şey; iyiliği iyilikle karşılama anlamlarına gelmektedir.²⁴⁰ Ödül, bir teşvik aracıdır. Çocukta din eğitiminin güzel, mutluluk verici temeller üzerine oturtulması önemlidir.²⁴¹ Çocukta görülen iyi davranışın karşılığı olarak, o davranışın aynısı veya daha fazlasıyla karşılık vermek; böylece çocuğu sevindirmek ve davranışların alışkanlık hâline gelmesini temin etmekte ödül vazgeçilemez bir güdüleme aracıdır. Ödülün temel özelliği, onun yüce amaçlar için kullanılan bir araç oluşudur. Onun bu özelliği hiçbir zaman göz ardı edilmemeli; çocuk için bir amaç hâline dönüşmesinin önüne geçilmelidir. Özellikle yuva çocuklarında ödül dikkatle uygulanılması gereken bir araç niteliği taşımaktadır. Bu çocuklarda ödül daha hızlı bir şekilde amaç haline dönüşebilmektedir. Bu durumun önüne geçebilmek için düzenli olmayan ziyaretlerle gelen hediyelerin çocuklara sunulmayıp ortamda söylediği güzel bir söz ya da yaptığı olumlu dini bir davranış sonucunda sunulması daha uygun olacaktır. Ayrıca günlük hayatın bir parçası olan davranışlara ödül vermek de eğitim açısından yanlış bir tutumdur. Din eğitimi esnasında çocuğun kazanımlarından dolayı ödüllendirilmesi olumlu dini algının oluşmasında olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Bu arada yuva çocuklarına ödüllendirmenin daha önceden vaat edilmesi uygun değildir. Eğitimde rüşvet verme olarak nitelendirilen bu durum, çocuğu beklenti içine sokması mümkündür. Ancak iyi niyet beslediği hâlde bunu yerine getiremeyen çocuğa yapılan vaat rüşvet olmaz, belki iradesini güçlendirmesine yardımcı olur. Eğitim veren kişinin bu dengeyi iyi kurması gereklidir.

Ödül maddî olabileceği gibi manevî de olabilir. Ödül verirken çocuğun yaşına ve ödülün ölçülü olmasına dikkat edilmelidir. Özellikle küçük yaşlardaki çocukları

²⁴⁰ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1996.

²⁴¹ Cengil, *age*, s. 151.

maddî şeylerle ödüllendirmek, onlarda iyi davranışları geliştirmeye büyük çapta yardımcı olur. Çocukların yaşı ilerledikçe, bilinçleri güçlendikçe ve duyguları derinleştikçe maddî ödüllerin yerini manevî ödüllere bırakması gerekir. Manevî ödüller, kişinin onurunu yüceltip, düşünce ve duygularının yücelmesini sağlayabilir. Yuva çocuklarının bu konuda gelişim evreleri farklılaştıkça maddi ödüllerden uzaklaşmaya ve manevi ödül talebinde buldukları görülen durumlardandır. Çünkü anne ve baba tarafından hem maddi hem de manevi ödül alma yoksunlukları bu çocuklarda yetersizliğin yaşandığı durumlardan biridir.

3. 2. 6. Kur'an-ı Kerim Öğrenme ile Dini Algı İlişkisi

Görüşme yaptığımız 10 öğrencinin Kur'an-ı Kerim okuyabildikleri görülmüştür. Kur'an-ı Kerim Okumayı öğrenen öğrencilerin dini konularda genel anlamda olumlu yaklaşımlar sergiledikleri, dini konularda daha özenli oldukları görülmüştür. Aynı zamanda bu eğitimin verilmesi esnasında edindikleri dini bilgilerinde çocuklar üzerinde olumlu etki bıraktığı gözlemlenmiştir. Bu çocukların Kur'an-ı Kerim okuma konusunda istekli olmaları bize, Kur'an-ı Kerim öğrenmenin çocukta olumlu dini algı oluşumuna etkisinin olduğunu göstermektedir. Her çocuk, 6 yaşına geldiğinde normal zekaya sahipse okuma-yazmayı öğrenebilir. Kur'an öğretimi de okuma-yazmadan çok farklı değildir. Onu zor kılan elifba'lar değil, teşvik yetersizliği, zaman azlığı ve uygulanan öğretim metotlarıdır. Öğreticilerin yanlış tutumu ve ilkel öğretim metotları, gözü bu harflere aşına olmayan çocuğun öğrenmesini zorlaştırır. Oysa çocukların ikinci bir yazı sistemini öğrenebilmesi, eğitim bilimi açısından hiç de zor değildir. Son yıllarda muhatabın çocuk olduğu gerçeğinden hareketle Kur'an eğitimi verilen ortamlarda çocuğa hitap eden etkinliklerinde planlanması çocukların bu ortamlarda bulunma isteğini artırdığını görmek mümkündür. 23 öğrencinin ise Kur'an-ı Kerim okumayı bilmediği tespit edilmiştir.

Aileler tarafından teşvik edilerek, yaz Kur'an Kurslarında çocuklara Kur'an-ı Kerim öğretimi yapılmaktadır. Yuva çocuklarında böyle bir teşvik olmadığı gibi 6-13 yaş grubu çocuklarının Kur'an-ı Kerim okumada yetersiz kaldıkları görülmektedir. Az sayıda Kur'an-ı Kerim okumayı bilen öğrencinin bilmeyenlere göre daha olumlu bir din algısına sahip oldukları gözlemlenmektedir. Genel itibariyle

ilköğretime devam eden yuva öğrencilerinin Kur'an-ı Kerim öğrenmeyi istedikleri görülmüştür. Arkadaşlarının bilmesi onları da etkilemekte ve Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmeyi talep etmektedirler. Ayrıca Kur'an-ı Kerim okumayı bilen öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde ezberledikleri surelerde doğru öğrenmeler gerçekleştiğini görmek mümkündür.

3. 2. 7. Peygamberlerin Hayat Hikâyelerinin Dini Algı İle İlişkisi

Görüşme yaptığımız öğrencilerin 26'sı peygamberlerin hayat hikâyelerini merak ve ilgi ile dinlediklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuç bize, Peygamberlerin hayat hikâyelerinin çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisinin var olduğunu göstermektedir.

Dini ritüellerin çocukta dini konulara ilginin artmasında önemi büyüktür. Örneğin, hacıların Mekke'den getirdiği hurmaları huşu ile yemek ve zezem suyunu vecd ile içmek, zezem suyunun hastalıklarımın ve güçsüzlüğümün gidip güç kazanacağım yolundaki inançla suyla ellerimi ıslatmak gibi davranışlar çocukta dini ilginin uyanmasında etkili olmaktadır. Buradan Hurma ve zezemin, çocukta olağanüstü kutsallığı olan dinsel nesnelere olduğunu çıkarabiliriz. Onlara bu kutsallığı kazandıran husus, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in yaşadığı topraklardan getiriliyor ve onun kutsal hatırasını taşıyor olmalarıdır. Çocuğa verilen bu bilgiler ve yaşadığı tecrübeler kuşkusuz onun olumlu dini algı ve tutumlarının temelini oluşturur. Onun bize ulaşan hayat hikâyesi, bu hikâyenin meşhur olayları, çocukları ve kadınları, toplumun alt tabakasındaki insanları ve köleleri koruması, savaşları, esirlere karşı tutumları, arkadaşları ve ümmetine karşı fedakârlıkları v.b. gibi olaylar din anlayışımızın oluşmasında hep öne çıkan etkenler olmuşlardır.

Böylelikle çocukta Peygamberimizin hayatına dair ilk bilgiler oluşmaya başlamaktadır. Bundan sonrası ise peygamberler hakkında kıssaların detaylandırılmasını talep eden sorular izlemektedir. Aşağı yukarı Türk toplumunda her çocuğun dini bilgilerle tanışması benzer olaylara dayanır. Bundan dolayı bizim toplumumuzun din

eğitimi uygulamalarında Rasûlullah(s.a.v.)'in çok özel bir yeri vardır.²⁴² Hz. Peygamberin hayatıyla başlayan kıssa anlatımları diğer peygamberlerin hayatlarıyla devam eder. Şüphesiz yuva çocuklarındaki olumlu din algısının oluşmasında, hayatın bütün zorluklarını yaşayan peygamberlerin hayatlarından kendilerine çıkaracakları birçok mesaj vardır. Peygamberlerin hayat hikayelerini dinlemekten bu öğrencilerin hoşlandığı gözlemlenmiştir. Yine kendileri ile yapılan görüşmelerde de Hz. Peygamberin yetim ve öksüz olduğu bilgisinin hayatındaki zorluklarla mücadelesinin çocuklarda dini ilginin artmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca Peygamberlerin hayat hikayelerinin yuva çocuklarındaki olumsuz kişilik algılarını dahi değiştirecek boyutlarda etkili olduğu görülmüştür. Verilen din eğitiminde peygamberlerin hayat hikâyelerini bilmenin çocuklar üzerindeki bu olumlu geniş etkinin göz önünde bulundurularak yapılması önem arz etmektedir.

3. 2. 8. Seven Tanrı İnancı ile Dini Algı İlişkisi

Görüştüğümüz öğrencilerden 16'sının kesin olarak tanrının kendilerini sevdiğini, duyduğunu, gördüğünü ifade etmişlerdir. Kalan öğrencilerin bu konuda net bir fikir beyan etmemişlerdir. 14 öğrencinin bu konuda net fikirlere sahip olmaları bize, kendisini seven bir Tanrı inancının çocukta olumlu dini algı oluşumunda etkisinin olduğunu göstermesi konusunda net bir bilgi vermemektedir.

İlk çocukluk evresi din ve din eğitimiyle tanışma evresidir.²⁴³ Çocuk, üç yaşından itibaren dini inançlarla ve dini nitelikli davranışlarla ilgilenmeye başlamasıyla, dini inanç gittikçe canlılık kazanmaya başlar. Çocuğun kafasında yavaş yavaş güçlü ve büyük sıfatlar ile özdeşleştirdiği ve çevresinde bu sıfatları taşıyan kişilerle somutlaştırdığı bir Allah tasavvuru oluşur.²⁴⁴ Çocuğa Allah inancı gereği gibi anlatılırsa onun da olumlu karşılık vereceği aşikardır. Fakat bu karşılık, yeterli seviyede olmayabilir. Zira Allah, iman ve inanma gibi soyut kavramları, ilk çocukluk evresindeki çocuğun idrak ve algısı karşılayamaz. Bununla birlikte altı yaşındaki çocuğa, Allah ve ona inanma eğitimi ile ilgili çalışmalar başlatılabilir. Bu noktada eğitimciye düşen görev

²⁴² İbrahim Sarıçam, *Hz. Peygamberin Çağımıza Mesajları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000, s. 12.

²⁴³ Ay, *Çocuklarımızda*, s. 32.

²⁴⁴ Yavuzer, *age*, s. 70.

Allah'ı sığınılacak bir varlık olarak çocuğa tanıtmaktır. Onun için anne-baba çocukları ile Allah arasındaki bağı, sevgi çerçevesi içinde kurmalıdır. Çocuk Allah'ı sevmeli, Allah'ın da kendisini sevdiğine inanmalıdır. Böylece ona güvенеcek ve gerektiğinde ona sığınacaktır. Öyle ise çocuk Allah'ı esirgeyen bir varlık olarak tanınmalıdır. Çocuğun Allah'ı tanınmasında yapılabilecek en büyük hata, Allah'ı, sürekli olarak kendisinden korkulması gereken bir varlık olarak tanıtmaktır.²⁴⁵ Anne-baba, çocuğun yanlış davranışlarının cezalandırıcısı olarak Allah'ı ortaya sürmeleri, işin kolay ve kestirme yolu gibi gözükse de bu tutum, çocuğun zihninde çok olumsuz bir Allah düşüncesinin oluşmasına yol açabilir. Ayrıca ilk çocukluk evresindeki çocuğa, Allah inancı ile ilgili olarak onun güzel isimler ve sıfatları İslam inancına uygun olarak öğretilir. Çocuğun Allah'ı güzel isimler ve sıfatları ile tanınması, onda sevgi temeline dayalı bir Allah imajı oluşmasına sebep olabilir. Son çocukluk evresini, din ve din öğretimine başlangıç evresi olarak kabul edebiliriz. Bu evrede çocuğa, dinin temel bilgileri dediğimiz ilmiyal bilgileri öğretilir ve din kültürü oluşturma başlatılabilir. Bu evrede çocuğa Allah inancı ile ilgili bilgiler öğretilmeli ve çocuğun Allah ile içtenlikle ilişki kurması sağlanarak Allah'a dua edecek duruma getirilmelidir. Yedi yaşından başlayarak on iki yaşına doğru çocukta Allah inancı konusunda bir değişme ve gelişme olur. Zira çocuk bu yaşlarda Allah'ı, daha soyut olarak düşünmeye başlar.²⁴⁶ Ondaki bu değişiklik dikkate alınarak çevresindeki kişilerde özellikle anne-babada Allah ile ilgili tutum ve tavırları bilinçli olarak ve ona örnek teşkil edecek şekilde ortaya konmalıdır. Çocukla çevresinin iletişimine göre çocukta dini kavramların anlam kazanıp yücelecekleri unutulmamalıdır. Ayrıca Allah tasavvuru konusunda çevrenin telkinlerinin zararlı yönleri önlenmelidir. Çünkü çocuğun zihninde, fiziki çevreden aldığı Allah tasavvuru ile yetişkinlerin ona öğrettiği bilgilerin çelişmesi, onda, gerçek değer taşımayan bir teoloji bilgisinin doğmasına sebep olabilir. Onun için bu evredeki çocuklara Allah'ı "sadece kendisine ibadet edilen ve sadece kendisinden yardım istenen" bir varlık olarak düşünmeleri öğretilmeli ve din eğitimi bu yöne kaydırılmalıdır. Sadece Allah'a ibadet eden ve yine sadece ondan yardım isteyen bir insan, diğer insanlar karşısında hür olma tavrını geliştirir. Onlara bağımlı kalmaz. Bu yaklaşım giderek onda insanların eşit olduğu düşüncesini de oluşturur.

²⁴⁵ Ay, *Ailede*, s. 56.

²⁴⁶ Ay, *Allah'ı*, s. 40.

İnanç duygusunun temelini bakıldığında, iki esas temel görülecektir. Allah sevgisi ve Allah korkusu; bilmeyerek yapılan Allah korkusu telkinlerinin çocuk ruhunda birtakım olumsuz sonuçlara yol açtığı belirlenmiştir. Bu sebeple, ilk yaşlardan itibaren başlatılması gereken iman esasları öğretiminde Allah sevgisi esas olmalıdır denilebilir. Zira henüz mücerret kavramların, suç ve cezanın, günahın ne demek olduğunu kavrayamayacak derecede küçük yaştaki çocukların, psikolojik hayatlarında önemli bir rol oynayan korku duygusunun, Allah korkusu şekline dönüştürülmesi ve ebeveynlerin bundan faydalanma yoluna gitmeleri oldukça yanlış bir tutumdur. Günümüzde ebeveyn ve çocuklar arasındaki dinin anlayış farklılıklarının oluşmasının nedeni korku temelli atılan tanrı algısıdır. Korku üzerine inşa edilmeye çalışılan bir din algısının tam anlamıyla yaşanamayacak, anlaşılamayacak bir dini dünyaya dönüşeceği unutulmamalıdır. Çocuklar üzerinde oluşturulacak bu algı inanma, güven, sığınma ve kabul görme gibi ihtiyaçlarının korkulan bir tanrı ile karşılanamayacağı kesindir. Sevgi ile yaklaşılamayan bir tanrı karşısında çocukta şüphe duyduğu ve eleştirdiği bir din anlayışına kapı açacaktır.

Ruh sağlığı uzmanlarının genel görüşüne göre, çocukta Allah inancının şekillenmesinde ilk yaşlardaki ebeveyn tutumları önemli rol oynar.²⁴⁷ Katı, cezalandırıcı bir disiplin anlayışı çocuğun Allah'ı da öyle zannetmesine neden olur. Oysa gerçek olan, Allah'ın kullarına karşı merhametinin, bir annenin bebeğine hissettiği karşılıksız sevgiyle bile mukayese edilemeyecek kadar büyük olduğudur.²⁴⁸ Henüz doğru-yanlış kavramını edinememiş küçük çocuklara "Allah yakar" ifadesi dini eğitimin verilmeye çalışması bu gerçeğe çelişen bir durumdur.

Çocuğun temel gıdası sevgidir.²⁴⁹ O halde ilk yapılması gereken iş, çocuğa yaratıcısı tarafından ne kadar sevildiğinin hissettirilmesidir. Allah'ın sevgisi, çocukları anne-babanın aşırı sevgisi gibi şımartmaz, asi olmasına neden olmaz. Aksine, iyi yönlendirilirse Allah'a yaklaşmasına, O'nun istediği gibi yaşamasına zemin hazırlar. Yuva çocuklarında da olumlu tanrı algısına sahip olanların olumlu dini algıya sahip olduklarını görmekteyiz. Hem ebeveynleri ve hem de verilecek dini eğitim yoluyla her

²⁴⁷ M. Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, Timaş Yay., İstanbul 2009, s. 20.

²⁴⁸ Ay, Din, s. 15.

²⁴⁹ Vesse H. Ziegler, "Din Psikolojisi ve Din Eğitimi", Çev.: Hüseyin Yılmaz, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt VII – 1, Sivas 2003, s. 426.

gelişim döneminde olumlu din algısına sahip olmaları sağlanmalıdır. Bu çocukların olumlu tanrı algısına sahip yetiştirilmeleri durumlarının suiistimal edilmesini de engelleyecektir.

3. 2. 9. Dua Davranışının Dini Algı ile İlişkisi

Yapılan gözlemler sonucunda 8 öğrencinin dua davranışında buldukları tespit edilmiştir. Bu davranışı yapan öğrencilerin dini her konuda diğer öğrencilere göre daha duyarlı oldukları görülmüştür. Öğrencilerden 5'i ise düzenli dua etmek istediklerini fakat bunu çeşitli sebeplerle gerçekleştiremediklerini ifade etmişlerdir. Dua ettiğini ifade eden 8 öğrencinin dışında kalan 22 öğrencinin düzenli ve devamlı dua ritüeline önem vermedikleri, bu konuyla ilgili doğru bir bilgiye sahip olmadıkları gözlemlenmiştir. Bazı öğrenciler de bu eksikliği dillendirmiş, dua etmeyi bilmediğini ifade etmiştir. Dini eğitimdeki yetersizlikler olumlu dini algı geliştirmede ve bu algıyı ortaya çıkarabilecekleri ritüelleri yapmalarının önünde önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Allah, genel olarak da inanç kavramının, çocuğa doğru bir şekilde öğretilmesi onun bazı problemlerini çözmesinde de yardımcı olabilir. Allah inancını güven verici bir aile ortamında yaşayan çocuk bazı sıkıntıları atlattığında bu inançtan destek alabilir. Ancak aileden yoksun yuva çocuklarında, güvensizlik gibi ya da yaşı gereği karşılaştığı sosyal problemlerin çözümü sırasında inanç, ona manevi destek sağlayabilir. Örneğin hasta olan annesi için kaygılanan bir çocuğu örnek verebiliriz. Kaygıyı oluşturan birçok etken kontrol altına alındıktan sonra bunun yanında bu çocuğa Allah inancı destek olarak verilebilir. Allah'a dua etmek çocuğa güven verebilir. Ancak bu davranışı öğreten kişiler, çocuğa dua etmeyi öğretirken yanlışlara düşmemeli; Allah'ı, her dileği kabul eder gibi göstermemelidir. Yapılan gözlemler ve görüşmeler çerçevesinde 6-13 yaş grubu öğrencilerinin dua davranışına sahiptirler. Özellikle farkında oldukları sorunları ile ilgili Allah'tan yardım istemek için dua ettikleri görülmektedir. Buna göre dua ettikleri zaman kendilerini iyi hissettikleri ve dualarının kabul olacağı algısına sahip oldukları gözlemlenmiştir. Yuva çocuklarına verilecek din eğitiminin içerisinde dua davranışlarını güdüleyen ve doğru dua etme bilgisinin verilmesi önemlidir.

3. 2. 10. Yuva Çocuklarının Özel Durumlarını Tanrının Cezalandırması Algısı ile Dini Algı İlişkisi

Çocukların kendi özel durumlarını Tanrının cezalandırması olarak düşünmelerinin olumsuz dini algı oluşumunda etkisi vardır. Görüşülen 6–13 yaş grubu yuva çocuklarında yaşadıkları zorlukları tanrının cezalandırması şeklinde algılayan çok az sayıda (4) öğrencinin varlığı görülmüştür. Yuvada yaşamaktan dolayı tanrıyı suçlayıcı ifadeler kullandıkları, olumsuz bir tanrı algısına sahip oldukları görülmektedir. Sınırlı sayıda olan bu öğrencilerin dini eğitim açısından oldukça yetersiz oldukları, bu durumu değerlendirirken dikkat edilmesi gereken bir konudur. Çocuklara verilecek dini danışmanlıkla, belirtilen olumsuz algıların ortadan kaldırılabilir bir boyutta olduğunu söylemek de mümkündür.

SONUÇ

Aile ortamından herhangi bir şekilde uzak kalmış, dolayısıyla aileden edinilebilecek tecrübelerden mahrum olan çocuklar üzerinde yapmış olduğumuz bu araştırmada, yetiştirme yurtlarında kalan çocukların din algısı, dini tutum ve davranışları incelenmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler göstermektedir ki, yetiştirme yurtlarında kalan çocukların yoksunluklarına rağmen olumlu bir din algısına sahip olan öğrencilerin olmasının yanında, olumsuz algıya sahip öğrenciler de vardır. Bu çocukların gelişim dönemleri dikkate alındığında yeterli düzeyde dini gelişime sahip olmadıkları ortaya çıkan önemli bir konudur. Bununla birlikte araştırma yapılan yetiştirme yurdu çocuklarının 6-13 yaş grubunda oldukları dikkate alındığında, bu yaş grubu çocuklarının din algısı temelinin bu dönemde atıldığı unutulmamalıdır. Bu nedenle dini konulardaki duygu ve düşüncelerinin olumlu ya da olumsuz algı haline dönüşmesi sonrasında oluşacak kimliği de etkilemektedir.

Bir ülkenin geleceği, dengeli, sağlıklı ve kişilik sahibi bir gençliğin yetiştirilmesine bağlıdır. Bu özelliklere sahip bir gençliğin yetiştirilmesi de onların çocukluk dönemlerinde iyi tanınması ve gelişimlerine uygun eğitilmeleri ile mümkündür. Diğer çocuk kesimlerinde olduğu gibi, yetiştirme yurdu çocuklarının da bir takım maddi ve manevi problemleri vardır. Bu problemlerin ortadan kaldırılabilmesi, öncelikle bunlara doğru bir teşhisin konulmasıyla mümkündür. Bu çocuklar üzerine yapılacak araştırmalar, onların daha iyi tanınmasına, problemlerinin daha doğru teşhis ve tedavisine imkan verecektir.

Diğer taraftan yurtlarda her ne kadar bir aile ortamı oluşturulmaya çalışılsa da öğrencilerin sayı olarak kalabalık olması, burada çalışanların hepsinin görev konusunda aynı hassasiyeti göstermemeleri gibi sebeplerle, öğrencilerle daha yakından ilgi kurulamamakta, onların problemleriyle ilgilenilememektedir. Bütün bunlara, resmî kurum olmaları sebebiyle yurtlarda uyulması gereken bir takım kuralların bulunması da eklenince, burada kalmakta olan çocuklar arasında, kendilerinin anlaşılmadığı şeklindeki kanının daha yoğun bir şekilde yaygınlaştığı gözlenmektedir.

Bu çocukların dillendirdiği olumlu düşünceleri hayatında etkin hale getirme bilincine sahip olmadıkları görülmüştür. Hz Muhammed'in sabrı çok güzel diyen öğrenci babamın anneme yaptıklarını unutamıyorum herkese onun gibi davranmak istiyorum diyor. Hz Muhammed'in sabrı, affediciliği konusu hatırlatıldığında ise biliyorum da ben herkese babam gibi davranmak istiyorum diye cevap vermesi dikkate alınması gereken bir durumdur. Okullarında aldıkları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde bilgisel olarak edindikleri dini bilgiler maalesef işlevsel olamamaktadır. Ve yeterli düzeyde öğrenmelerin gerçekleşmediği görülmekte, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kazanımları konusunda diğer öğrencilerden geri oldukları gözlenmiştir.

Yukarıdaki maddelerde belirtildiği durumlarda bu özellikteki çocukların devamlılığı olan, günün içerisinde yaşadığı olayların arkasında inancında ve dinden güç alabileceği şekilde işlevsel bir rehberliğin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Kanaatimizce modern hayatın getirdiği her durumda yeniliklerin ve düzenlemelerin yapılması gereken en önemli kurumların başında çocuk yuvaları olmalıdır. Fakat bu kurumlara ve burada yaşayan çocuklara yönelik yapılan çalışmaların azlığı bu konunun öneminin kavranılmadığını göstermektedir. Çünkü yapılacak her çalışma önemli bilimsel veriler sağlayacaktır. Bu çalışmaların varlığı bu çocuklar ve kurum üzerinde farkındalık oluşturacaktır. Yapılacak her düzenlemede ve çalışmada rehberlik edecektir. Yine bu çocukların çok yönlü olarak araştırılması problemlerinin doğru şekilde tespitlerin ve çözümlerin bulunması da önemlidir.

Bizim yapacağımız bu çalışmanın da amacı dini algılarının temellerini tespit ederek bu çocukların kendi özel durumları ışığında işlevsel ve doğru bir dini rehberliğin sunulmasıdır. Şüphesiz yeterli olmayacaktır ama yapılan çalışmaların sayısını artırma anlamında önemli olduğu kanısındayız. Bu çocukların yarının genci, babası-annesi bu toplumun bir ferdi olacağı unutulmamalıdır. Burada kalan çocukların sorunları toplumun ortak sorunu olduğu kesindir.

Ahlaklı, beden ve ruh sağlığı yerinde bir birey olmada dinin etkisi ve katkısı göz ardı edilemez. Bu nedenle her birey için olduğu kadar bu çocuklarında dini konularda olumlu duygu ve düşüncelerinin önemi göz ardı edilmemelidir. Zira bu çocukların tepkilerinde, ilgilerinde, duygusal ve düşüncelerinde tutarsız, aşırı hassas olma eğilimi

göstermekte oldukları gözlenen bir durumdur. Yuvalarda kalan çocukların diğer akranlarına göre daha fazla hassas olmaları anlaşılır bir durumdur. Fakat muhakkak doğru bir rehberlikle bu durumlara bir denge kazandırılması gerekmektedir.

Araştırmamızın hipotezleri ile ilgili sonuçlar ve yorumlar “Bulgular ve Yorumlar” bölümünde verilmiştir. Buna göre bu araştırmada elde edilen bulgular, maddeler halinde şöyle özetlenebilir:

1. Ailede alınan din eğitiminin çocukta dini algı oluşumunda etkisinin varlığı saptanmıştır. Özellikle yuva çocuklarının ailede alacakları din eğitiminden mahrum kalmaları, bu çocukların dini algılarının oluşumunda etkili olmakta olduğu ile ilgili hipotezimizi doğrulamaktadır. Fakat aile ile ilişkisi olmayan öğrencilerin sayısının da oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu sebeple aile yoksunluğu çocukta net bir dini algı oluşumuna da neden olmaktadır.

2. Çocuğun yakın çevresinde bulunan dindar insanların davranışlarının çocukta dini algı oluşumunda etkisinin varlığı saptanmıştır. Bu durumda bizim, çocuğun çevresinde bulunan dindar insanların davranışlarının çocukta oluşacak dini algı ile ilişkili olduğu tezimizi desteklemektedir.

3. Çocuğa verilen din eğitiminde uygulanan ceza yönteminin çocuktaki dini algı üzerinde etkisi saptanmıştır.

4. Çocuğa verilen din eğitiminde uygulanan ödül yönteminin çocuktaki dini algı üzerinde etkisi saptanmıştır.

5. Kuran-ı Kerim öğrenmenin çocukta dini algı üzerinde etkisi saptanmıştır.

6. Peygamberlerin hayat hikayelerinin çocukta dini algı oluşumuna etkisinin varlığı doğrulanmıştır.

7. Kendisini seven bir Tanrı inancı ile çocukta dini algının oluşumu arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya koyabileceğimiz bir sonuca ulaşamadık. Bu durumda net bir yorum yapamıyoruz.

8. Dua davranışının çocukta dini algı oluşumunda etkisinin varlığı ile ilgili bir saptama yapabileceğimiz bir sonuca ulaşamamıştır.

9. Aileden yoksunluğun çocuktaki dini algı üzerinde etkisi olmakla birlikte , bu oranın yüksek olmadığı saptanmıştır.

10. Çocukların kendi özel durumlarını Tanrının cezalandırmaları olarak düşünmelerinin dini algı üzerinde etkisi ile ilgili bir bulguya rastlanmamıştır.

ÖNERİLER

1.Yetiştirme yurtlarında yaşayan çocuklara gelişim dönemleri dikkate alınarak dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmelidir.

2.Bu hizmetin özellikle alanında uzman kişilerce verilmesi gereklidir.

3.Bu kurumlarda görev yapacak dini danışman ve rehberlerin ilgili fakültelerce programlar açılarak yetiştirilmesi gereklidir.

4.Eğitim sürecine aileler dahil edilmeli, gerekli görülmesi halinde ailelerle de görüşmeler yapılmalıdır.

5.Din psikolojisi ve din eğitimi alanında yetkin isimler tarafından araştırmalar yapılarak yetiştirme yurtları ve bağlı kuruluşlarda yaşayan çocukların ihtiyaçları tespit edilmelidir.

6.Yetiştirme yurtları ve bağlı kurumlarda yapılacak dini hizmetlerin bilimsel ve kurumsal olarak devam ettirilebilmesi için yasal alt yapı oluşturulmalıdır.

7.Çocukların gelişim dönemleri dikkate alınarak ihtiyaç duyduklarında ulaşabilecekleri kaynak kitaplar sunulmalıdır.

8.Kuruma ve çocuklara yönelik yapılacak çalışmalara ön yargılı olunmamalı. Uygun şartlar oluşturularak çocukların problemlerinin tespit edilmesi ve çözülmesinde yapılacak çalışmalar desteklenmelidir.

9.Çocukların yetiştirilmesi ve topluma kazandırılmasında üniversiteler, Diyanet İşleri Başkanlığı, ilgili sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile projeler üretilip uygulanmalıdır.

10. Çocukların özel durumları ve soruları dikkate alınarak informal sohbet ortamı oluşturularak interaktif katılımın sağlandığı devamlı, düzenli yapılan görüşmeler şeklinde dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulmalıdır.

11. Çocukların yetiştirilmelerinde ilgili kurumlardaki görevlilerin, okullarda öğretmenlerin, sosyal hayatlarında da toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adivar A. Adnan, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.
- Adler Alfred, *Okulda Güç Eğitilebilir Çocuklar*, çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul 1997.
- Akto Akif, Kişilik Oluşumunda Dinin Rolü, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2011.
- Aktürk Müberra, *Yetiştirme Yurtlarında Din Hizmetleri Ve Rehberlik-Diyarbakır Örneği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Albayrak Halis, “Kaynakları ve Üretim Süreçleri Bakımından Din Bilgisi”, *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, İnönü Üniversitesi*, Malatya, 7-9 Nisan 2005.
- Alisinanoğlu Fatma, “Parçalanmış Aileler ve Ailenin Parçalanmasının Çocuk Üzerindeki Etkisi”, *2009 Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Apaydın Halil, “Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi” *19 Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 12, 2001.
- Armaner Neda, “Din Eğitiminde Psikolojinin Önemi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXIII.
- Atlas Nurullah, “Dini Danışmanlığın Psikolojik Temelleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2000.
- Ay M. Emin, *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2005.
- Ay M. Emin, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatmalıyız*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Ay Mehmet “Emin, Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Önemi”, *I.Aile ve Çocuk Sempozyumu*, 4-6 Ekim, Bursa, 1991.
- Aydın M. Zeki, *Ailede Ahlak Eğitimi*, Timaş Yay, İstanbul 2009.
- Ayhan Halis, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara 1985.
- Bayraktar M. Faruk, “Ailenin Eğitim Görevi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*(2), İstanbul 1995.

Bilgin Beyza, “Yetim Ve Kimsesiz Çocuklarla İlgili Tesisi Kurma Ve Yaşatmanın Önemi”, *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt: 33, Sayı: 3, 1997.

Bilgin Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara 1990.

Bilgin Beyza, *İslam ve Çocuk*, Ankara 2003.

Bilgin Beyza, Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, Gün Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara 1999.

Bilgin Vejdi, *Aile Kurumundaki Çözümler Karşısında Din*, Etüt Yayınları, Samsun 1997.

Bowlby John, *Çocukları Anlamak*, Gendaş Yayınları, İstanbul, 1998.

Buhari, *El-Camius 's-Sahih, Kitabü'l-Vüdu*, 63. Bab, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Bulut AYTEKİN, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

Cebeci Suat, *Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, Değerler Eğitimi Dergisi, Sakarya, 2010.

Cebeci Suat, “Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Destek”, *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye 'de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu*, İstanbul, 2002.

Cengil Muammer, *Davranışçılık Ekolünün Dine Yaklaşımı*, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Samsun 2002.

Clark V. Houston, *Çocukta Din*, Çev. Adil Çiftçi-Murat Yıldız, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. X, İzmir 1998.

Çankırlı Ali, “Çocuklarda Din Öğretiminde Empati Üzerine”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı: 246, Haziran 2011.

Çelik Fatih, *Dini Sosyalleşme Sürecinde Aile Kurumunun Önemi Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençler İle Aile Ortamında Kalan Gençlerin Din Algısı, Dini Tutum ve Davranışları ve Sosyal İlişkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.

Çengelci Ethem, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, Aydınlar Matbaacılık, Ankara 1999.

Demir Orhan, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2004.

Dodurgalı Abdurrahman, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

- Doğan D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1996.
- Doğan Süleyman, *Ailede Sevgi Eğitimi*, Selis Yayınları, İstanbul 2009.
- Güler Özlem, “Tanrı Algısı Ölçeği Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. I, 2007.
- Güler Özlem, Tanrı Algısı Ölçeği, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVIII, 2007.
- Hökelekli Hayati, “Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim”, *Diyanet Dergisi*, Haziran 2004.
- Hökelekli Hayati, *Çocuk Genç Aile Psikolojisi ve Din*, İstanbul 2009.
- Hökelekli Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.
- <http://www.aktüeleğitim.com>, 04.04.2012
- <http://www.diyanet.gov.tr> 20.04.2012.
- <http://www.mehmetzekiaydin.com>, 24 . 04. 2012.
- <http://www.mehmetzekiaydin.com>, 24. 04. 2012.
- <http://www.pdr.gen.tr>, 05.04.2012
- <http://www.psikolojikdanisma.net> (04/04/2012)
- <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar>, (15.02.2012).
- <http://www.sosyalsiyaset.com>,15.01.2012
- İnceoğlu Metin, *Tutum Algı İletişim*, Ankara, 2011.
- Karaca Feyza Kahvecioğlu, *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2010.
- Karacelil Süleyman, *Çocuğuma Dinini Öğretiyorum*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.
- Karacoşkun M. Doğan, “Dini İnanç – Dini Davranış İlişisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 2, 2004.
- Kayıklık Hasan, “Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları”, *Dini Araştırmalar*, C. 5, S. 13, Mayıs Ağustos 2002.
- Kepçeoğlu Muharrem, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1989.

Konuk Yurdagül, *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygu Gelişimi ve Eğitimi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994.

Köylü Mustafa, *Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, *AÜİFD XIV*, 2004.

Kur'an-ı Kerim

Kutup Muhammed, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler*, çev. Bekir Karlığa, İşaret Yayınları, İstanbul 1987.

Mehmetoğlu Ali Ulvi, *Kişilik ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul 2004.

Önal Mehmet, *Peygamberliğin Lüzumu ve Bireysel Rehberlik Yönüyle Hz. Muhammed*, Yargı Yay., Ankara 2008.

Önkal Ahmet, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, Konya 1984.

Özdemir Saadettin, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*, Isparta 2002.

Özdemir Uğur, "Yetiştirme Yurtları ve Gençlik Liderliği", *Sosyal Hizmetler Dergisi*, Başbakanlık Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını, Ankara 1998.

Özdoğan Öznur, *İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım*, Pastoral Psikoloji, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2006.

Peker Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Sönmez Matbaa ve Yayıncılık, 3. Baskı, Samsun 1993.

Resmi Gazete, 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı yayınlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md.3/9

Sarıçam İbrahim, *Hz. Peygamberin Çağımıza Mesajları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2000.

Sayar Kemal, "Parçalanmış Ailelerde Ve Çocuklarında Görülen Problemler Günümüzde Aile", *Uluslararası Aile Sempozyumu*, İstanbul, 2007.

Sayar Şerafettin, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org>, 13.03.2012.

Selçuk Mualla, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*, Anadolu Üniv. Yayınları, Eskişehir 1999.

Selçuk Mualla, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*, Eskişehir, 2003.

Şahin Adem, "Din Psikolojisinde Bilişsel Yaklaşım (Mcintosh'un Bilişsel Bir Şema Olarak Din Teorisi Örneği)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar 2007.

- Şanver Mehmet, “Dini Tebliğ Ve Eğitim Açısından Kur'an'da İnsan Psikolojisi Ve Özellikleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2001.
- Şimşek Eyüp, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri Ve Din Eğitimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 1,, 2004.
- Tan Hasan, *Psikolojik Yardım İlişkileri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.
- Tosun Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002.
- Uysal Veysel, “Dini Tecrübe ve Din Psikolojisindeki Yeri”, *İslami Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3,sayı 4, 1995.
- Yavuz A. Fikri, *El-edebül-Müfred*, , Cilt I, İstanbul, 1979.
- Yavuz Kerim, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- Yavuz Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1987.
- Yavuzer Haluk, *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*, İstanbul 2011.
- Bahadır Abdulkerim, “Din ve Gelişim Psikolojisi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, Konya, 2003.
- Ağlamaz Reşit, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*, İstanbul 2010.
- Cengil Muammer, *Davranışçılık Ekolünün Dine Yaklaşımı*, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Samsun 2002.
- Kutup Muhammed, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler*, çev. Bekir Karlığa, İşaret Yayınları, İstanbul 1987.
- Zieğler Vesse H., “Din Psikolojisi ve Din Eğitimi”, Çev.: Hüseyin Yılmaz, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt VII – 1, Sivas 2003.
- Özdoğan Öznur, “Din Psikolojisi ve Manevi Değerler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, 2005/2.